

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

**MEDYA VE TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA REŞAT NURİ
GÜNTEKİN'İN YAPRAK DÖKÜMÜ ROMANI VE TELEVİZYONA
UYARLANAN DİZİLERİNİN İNCELENMESİ**

Şeyda Koçak

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2010

MEDYA VE TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN
YAPRAK DÖKÜMÜ ROMANI VE TELEVİZYONA UYARLANAN DİZİLERİNİN
İNCELENMESİ

Şeyda Koçak

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2010

KABUL VE ONAY

Şeyda Koçak tarafından hazırlanan “Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Reşat Nuri Güntekin’in Yaprak Dökümü Romanı ve Televizyona Uyarlanan Dizilerinin İncelenmesi” başlıklı bu çalışma, 24.06.2010 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Nefise Bulgu(Başkan)

Prof. Dr. Aylin Görgün Baran (Danışman)

Prof. Dr. Nevin Güngör Ergan

Doç. Dr. Aslıhan Ögün Boyacıoğlu

Doç. Dr. Cahit Gelekçi

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. İrfan Çakın

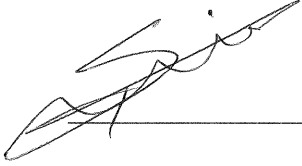
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☒ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin ... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

24.06.2010

Şeyda Koçak

TEŞEKKÜR

Tezimi hazırlamamda başından sonuna kadar bana yardımcı olan ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Aylin GÖRGÜN BARAN'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

İçinden çıkılmaz olduğunu düşündüğüm tüm durumlarda arkamda durarak beni cesaretlendiren Muhammet TÜRK'e, sunduğu fikirlerle beni aydınlatan Özgür Ozan ÇAKMAK'a teşekkürü bir borç bilirim.

Bugün bulunduğu noktaya sayelerinde vardığım sevgili annem Canan KOÇAK ve sevgili babam İhsan KOÇAK'a ve tabii ki canım ablam ve canım kardeşime maddi-manevi her zaman yanımda oldukları için çok teşekkür ederim.

ÖZET

KOÇAK, Şeyda, *Medya ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Reşat Nuri Güntekin'in Yaprak Dökümü Romanı ve Televizyona Uyarlanan Dizilerinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010

Cinsiyetin toplumsal olarak inşası bugüne kadar pek çok araştırmanın konusu olmuştur. Ancak, yapılan çalışmalarda genellikle kadınlık kavramı üzerinde durulmuştur. Toplumsal cinsiyetin, dönemsel olarak inşasının incelendiği bu çalışmada hem kadınlık hem de erkeklik rollerine yüklenen anlamlar üzerinde durulmuştur. 1930 yılında yazılan Yaprak Dökümü romanının, 1967 yılında sinemada ve 2006 yılında ise bir televizyon dizisinde cinsiyet temsillerine ne şekilde yer verdiği, karakterler üzerinden temalar oluşturularak araştırılmıştır.

Bu çalışmada, Foucault'nun iktidar, özne, söylem ve cinsellik kavramları, Walby'nin ataerkillik, toplumsal cinsiyet, kamusal ataerkillik ve özel ataerkillik kavramları ve Connell'in hegemonik erkeklik kavramı temel alınarak, toplumsal cinsiyetin inşası ve medyada yer alış şekli incelenmiştir. 1930, 1960 ve 2000'li yıllardaki aile kurumu ve cinsiyet anlayışları, roman, film ve televizyon dizisinde yer aldıkları şekilleriyle, karşılaştırmalı bir analize tabi tutulmuştur.

Çalışmanın sonucunda, Cumhuriyet'in ilk yıllarından bugüne değin, devam eden cinsiyet kalıplarının varlığının devam ettiğinin altı çizilmiştir. Kadınların özel alanda, erkeklerinse kamusal alanda temsil edilmesi ve bunlara yüklenen anlamlar arasında farklılık olmakla birlikte, ataerkil anlayışın genel hatlarıyla halen sürdürüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. Medyanın, cinsiyet kalıplarının devam ettirilmesinde başat bir rol oynadığı, bu anlamda geçmişten gelen cinsiyet anlayışlarını yeniden ürettiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Ataerkillik, Aile Kurumu, Medya

ABSTRACT

KOÇAK, Şeyda, *Analysis of Resat Nuri Guntekin's Novel "Yaprak Dokumu" And Other Series Adapted To Tv From Novels In The Context Of Media and Gender*, Master's Thesis, Ankara, 2010

A lot of studies had investigated how gender is constructed in the society. But those previous studies had stressed the term "femininity" over above else. In this paper we analysed the societal gender by periods and stressed the responsibilities expected from both femininity and masculinity. While doing that we have used the novel "Yaprak Dokumu" which was written in 1930, converted to a movie in 1967 and was translated into a tv series in 2006 and we investigated the gender archetypes from themes generated from characters.

This study uses Foucault's terms of power, subject, context and sexuality, Walby's terms of patriarchy, gender, social patriarchy and private patriarchy and finally Connell's hegemonical masculinity term was used to analyse how gender is built and presented in the media. The family institution and gender expectations were compared with their presentation in the novel, movie and tv series.

The analysis showed us that the expectations and the implications expected from both sexes from the first years of the Republic is still there. Although there are differentiations in the presentation of women in the private sphere and men in the public sphere patriarchal understanding still is in effect. Media is one of the primary effectors in the rebuilding of gender and in this sense it was seen that media recreates the old gender understanding.

Keywords: Gender, Patriarchy, Family, Media

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM ARAŞTIRMANIN ALANI VE METODU	5
1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ	5
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI	7
1.3. ARAŞTIRMANIN METODU	8
1.3.1. Veri Kaynakları ve Veri Toplama Teknikleri	9
1.3.1.1. Söylem Analizi	9
1.3.2. Araştırmanın Problem Cümleleri	10
1.4. ARAŞTIRMADA KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	11
2. BÖLÜM ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ	12
2.1. FOUCAULT'DA İKTİDAR, SÖYLEM VE ÖZNE KAVRAMLARI	12
2.1.1. Foucault ve İktidar	12
2.1.2. Foucault ve Söylem	22
2.1.3. Foucault ve Özne	25
2.2. WALBY'NİN ATAERKİLLİK VE TOPLUMSAL CİNSİYET KAVRAMLARI	27
2.3. CONNELL'İN HEGEMONİK ERKEKLİK KAVRAMI	38
2.4. FEMİNİST KURAMLARDA TOPLUMSAL CİNSİYET ANLAYIŞI	44
2.4.1. Liberal Feminizm	45
2.4.2. Radikal Feminizm	47
2.4.3. Marksist ve Sosyalist Feminizm	49
2.4.4. Erkekliği Esas Alan Medya Çalışmaları	51

3. BÖLÜM DÖNEMSEL OLARAK TÜRK TOPLUMSAL HAYATI	57
3.1. 1930'LU YILLARDA CİNSİYET VE AİLE	57
3.2. 1960'LI YILLARDA CİNSİYET VE AİLE	63
3.3. 2000'Lİ YILLARDA CİNSİYET VE AİLE	68
4. BÖLÜM YAPRAK DÖKÜMÜ ROMANI	
VE TELEVİZYON DİZİLERİNİN İNCELENMESİ	73
4.1. YAPRAK DÖKÜMÜ ROMANININ (1930)İNCELENMESİ	73
4.2. YAPRAK DÖKÜMÜ SİNEMA FİLMİNİN (1967) İNCELENMESİ.....	103
4.3. YAPRAK DÖKÜMÜ TELEVİZYON DİZİSİNİN (2006) İNCELENMESİ	108
5. BÖLÜM GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	115
KAYNAKÇA	123
EK 1	131
EK 2	148
EK 3	151
EK 4	155

GİRİŞ

Kadınlık ve erkeklik, toplumsal yaşam içerisinde belirli manalar yüklenerek oluşturulmuş cinsiyetlere karşılık gelir. Toplum, kadın ve erkeğe farklı davranmakta, onlara farklı özellikler, davranışlar ve görevler yüklemektedir. Kadın genelde ev işleriyle ilgilenmesi ve özel alanda yer alması normalleştirilmiş bir cinsiyet iken; erkek kamusal alanda bulunma, para kazanma ve ailesini geçindirme sorumluluklarını yüklenir. Kadının iş hayatında yer alması, pek çok kesim tarafından halen gereksiz bulunmakta, erkeğin ev içerisinde çok fazla yer alması ise, erkeklik ve buna bağlı olarak iktidar kaybı olarak görülmektedir.

Tarihsel sürece bakıldığında kadınların ve erkeklerin arasındaki ilişkinin her zaman bu boyutta ilerlemediğini görmek mümkündür. Özellikle İlkçağlarda avcılık ve toplayıcılık düzeninde kadın da en az erkek kadar yaşam koşullarını oluşturmada ve aile geçimini sağlamada söz sahibidir. Hatta, Engels'in "Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni (2009)" başlıklı çalışmasının da gösterdiği gibi günümüzdekinin tersine "anaerkil" bir sistemden bahsetmek mümkünken; ekonomik devrimler ve toplumsal yaşam ilişkilerinin karmaşıklaşması sonucu bu anlayış değişmiş ve "ataerkil" sisteme kayış gerçekleşmiştir. Ataerkil anlayışta erkek genel olarak güçlü, akılcı, mantıklı, makul ve kararlı olarak betimlenirken, kadın duygusal, irrasyonel, mantık sahibi olmayan ve güçsüz şekilde betimlenir (akt. Yüksel, 2003: 162). Kadın zamanla özel alanla sınırlandırılmış, erkek ise, kadına karşıt olarak konumlandırılmıştır.

Çelebi (1990: 9), anaerkillikten ataerkilliğe geçişi ya da kadın ve erkeğin cinsiyet rollerinin zaman içerisindeki değişimini şu şekilde açıklar: "Kadının statüsünde değişmeye yol açan sebep, sosyal organizasyonun giderek karmaşıklaşması sonunda ev ile işyerinin birbirinden ayrılması aile grubunun toplum içindeki işlevlerinin azalması, buna bağlı olarak da yaşamını aile içine çekilmiş olarak, aileye ilişkin rolleri oynayarak sürdüren kadının statüsünün düşmesidir. Nitekim erkeğin de aileye ilişkin rolleri – baba, eş, vb – aile dışı rollerine kıyasla toplum tarafından daha az önemli olarak değerlendirilir. İş hayatında başarılı olan bir erkek, toplum tarafından, iyi bir babadan daha çok ödüllendirilir. **Erkeğin anahtar statüsü aile grubu dışındaki başarıları dikkate alınarak tanımlanır.**

Kadın ve erkeğin, bir arada incelenmesi açısından ele alınabilecek birimlerden biri, toplumun çekirdeğini oluşturması bakımından esas teşkil eden “aile”dir. Kadınlık ve erkeklik rolleri özellikle ailede baskın bir şekilde görülür. Kadın, kamusal alanda faaliyet gösteren bir birey olsa bile, ev işleri onun yükümlüğünde görülür. İşlerin ağırlığının artması, kadının çoğu zaman da isteyerek, kendisini özel alanla sınırlandırmasına sebep olur. Çünkü; akşama kadar çalıştıktan sonra, gelip evdeki işleri yapmak durumundadır. Aynı şey, erkek içinse söz konusu değildir. Evin geçimini sağlamayı kendine görev bilen erkek, görevlerini yalnızca bununla sınırlar. Eve geldiği zaman da, çalışmasına karşılık olarak önüne konulacak bir tabak sıcak yemeği ve tabi ki güler yüzü bekler.

Aile, sosyalizasyon ve cinsiyet rollerinin öğrenilmesi açısından çok önemli bir yere sahiptir. Çocuklar doğdukları andan itibaren, erkek ve kız olmanın farklılıklarıyla donatılırlar, yaşamları onlara göre şekillendirilir. Erkek çocukların babalarıyla daha yoğun iletişim kurmaları beklenirken, kız çocuklar annelerinden ileride işlerine yarayacak ev içi işleri öğrenirler. Buna karşılık, anneleriyle daha fazla ilişkide bulunan erkekler için “hanım evladı” nitelimesinde bulunulurken, tam tersi durumdaki kızlara ise “erkek gibi kız” tanımlaması reva görülür.

Çalışma, cinsiyet rolü tutumlarının ve toplumsal cinsiyet anlayışının zaman içerisindeki değişimi / gelişimini ele aldığından, bu değişimin ailede nasıl gerçekleştiğini ortaya çıkarmak esastır. Aile kurumu içerisindeki cinsiyet anlayışları, toplumsal değişimlerle birlikte bazı değişiklikler gösterebilir. Bu değişim sırasında da aile yıkılıyor ya da yok oluyor gibi görünebilir. Ancak Conrad Elmer’e göre (akt. Esen, 1991: 16); aslında ailenin geçirdiği bu bocalama devri sadece bir “yeniden düzenleme”dir, değişen şartlara uymak için ailedeki ilişkilerin yeniden düzenlenmesidir. Dolayısıyla, cinsiyet rolü ve tutumlarının aile içindeki konumu toplumsal değişim ve gerekliliklere bağlı olarak dönüşüme uğrar. Ancak; burada altı çizilmesi gereken nokta, bu değişim ve gerekliliklerin bireyler tarafından nasıl algılandığı sorunudur. Bu araştırma, geleneksel ve modern çatışmasının aile bireyleri arasındaki ilişkinin yerine işaret etmesi açısından önem teşkil etmektedir.

Cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde aileden sonra gelen en önemli araçlardan bir tanesi de medyadır. Kitle iletişim araçları adı altında incelenebilecek olan gazete, dergi, radyo ve televizyonun, gün boyunca yayınladığı programlarda yer verdiği kadınlar ve erkekler ile bizlere bir şeyleri aktardığı gerçeği yadsınamaz. Gazete, dergi, televizyon, radyo gibi araçları kapsayan medya, çeşitli metinleri ve beraberinde anlamları içermektedir. Medyanın bu metin ve anlamlara bağlı olarak insan ve toplumlar üzerinde artan etkisi ise; çok tartışılan ve kolay cevaplanamayan bir konudur. Ancak, insanların bu içeriklerden, oranlar değişebileceği gibi, etkilendiklerini söylemek mümkündür.

Bu araçlardan özellikle televizyon, daha fazla kişiye ulaşma kapasitesi bakımından kitle iletişim araçlarının en etkilisi olarak görülmektedir. Çünkü; okuma – yazma gerektirmez, görselliğe dayandığından hafızada kalma oranı yüksektir ve en önemlisi program çeşitliliği sebebiyle (haber, eğlence, müzik gibi) herkes izlemek isteyebileceği bir şeyleri bulma şansına sahiptir. Dolayısıyla, insanların televizyon ile geçirdikleri vakit, diğer araçlara oranla daha yüksektir. Çelenk'e (2005:16) göre; "Türkiye'de televizyona verilen önem, ortak yaşam dünyasının kültürel ve sosyoekonomik göstergeleriyle ilişkili bir önemdir; çünkü Türkiye'de geniş bir yurttaş kesiminin diğer kültürel ürünlere ya da kitle iletişim araçlarına erişim olanağı, ekonomik ya da kültürel sermayelerinin elverişsizliği nedeniyle oldukça sınırlıdır. Türkiye'de televizyon, ekonomik, eğitimsel ya da kültüre özgü kısıtlılıklar nedeniyle adeta 'hayat'ın kendisini ikâme etmektedir".

Televizyonun bu denli büyük bir alanı kapsaması, televizyondan gönderilen metin içeriklerinin çok sayıda kişiye ulaştığı anlamına gelmektedir. Televizyon, tıpkı diğer medya araçları gibi içerik / mesaj üretmektedir. Bu içeriklerden / mesajlardan bir tanesi de; toplumsal cinsiyettir. Toplumsal cinsiyet kavramı, her ne kadar kadınlar ile eş anlamlı olarak kullanılıyorsa da, esasında kadınlar ve erkeklere ilişkin uygun rollerin tamamen toplumsal olarak üretildiğini ifade eden "kültürel inşalar"a işaret etmenin bir yoludur (Scott, 2007:11). Televizyon, cinsiyetlere özgü tanımlamalarda bulunurken, bu rollere ilişkin anlamlarının yeniden üretilmesini sağlamaktadır. Çünkü medya, toplumdaki güç ilişkilerini yansıtır, ama aynı zamanda bunları yeniden üretir, değiştirir, başka biçimlerde kurar (Bek, Binark, 2007:147). İçinde bulunduğumuz dönem, cinsiyetlere yüklenmiş olan

bu anlamların tartışıldığı bir dönemdir. Ancak medyadaki cinsiyet temsilleri, geçmişe bağımlılığını sürdürmekte ve bu alanda yapılan tartışmaları bir anlamda hem sekteye uğratmakta, hem de görmezden gelmektedir.

Literatür taraması sürecinde ilk göze çarpan nokta, yapılan çalışmaların belli bir çoğunluğa erişmiş olmasına rağmen, erkekten ziyade kadına olan bakış açısının sayıca fazla olmasıdır. Kadınların kitle iletişim araçlarındaki temsillerine çoğunlukla yer verilirken, erkeklere yeteri kadar değinilmemiştir. Aynı zamanda yapılan çalışmalar, medyadaki temsili içerdiği için genellikle belli bir zaman dilimine ya da tarihselliğe bağlı olmaksızın ele alındığından, ilgili konuya “sosyolojik” perspektiften bakılması, yenilikçi ve ihtiyaç duyulan bir karakterde görülmektedir.

Araştırma 5 bölümden oluşmuştur. İlk bölümde araştırmanın alanı ve metodu üzerinde durulmuştur. Konunun önemi ve amacı belirtilerek, araştırmanın yöntemi ve problem cümlelerine yer verilmiştir. İkinci bölümde ise araştırmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesini oluşturan Michel Foucault’nun “iktidar”, “söylem”, “özne” ve “cinsellik” kavramları, “kamusal / özel ataerkillik” ayrımı sebebiyle Sylvia Walby’nin ataerkillik kuramları ve R. W. Connell’in “hegemonik erkeklik” kuramı üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde de dönemsel olarak Türk toplumsal hayatına yer verilmiş, 1930, 1960 ve 2000’li yıllardaki aile ve cinsiyet kavramlarının anlamları toplumsal değişim anlayışı altında incelenmiştir. Dördüncü bölümde araştırmanın materyallerini oluşturan Yaprak Dökümü romanı, 1967 yılında çekilen Yaprak Dökümü sinema filmi ve 2006 yılında çekilmeye başlanan ve günümüzde hala devam eden Yaprak Dökümü dizisindeki karakterler üzerinden çeşitli temalar oluşturularak, cinsiyet anlayışları açıklanmıştır. Beşinci bölümde ise araştırma sonucunda elde edilen verilerin değerlendirmesine yer verilmiştir.

1. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN ALANI VE METODU

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Kadın ve erkek arasındaki farklılıklar, geçmişten bugüne pek çok alanda incelenegelmiştir. Cinsiyet farklılıkları üzerine bugüne kadar pek çok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmaları psikanalitik, biyolojik, sosyobiyolojik ve kültürel kuramlar olarak sınıflandırmak mümkündür. Bu konuda özellikle, cinsiyet ve araştırmanın konusunu oluşturan toplumsal cinsiyet kavramları üzerinde ayrı ayrı durmak, konuya açıklık getirme açısından önem arz etmektedir.

Psikanalitik yaklaşım, Freud'un görüşlerine dayanmaktadır. Freud cinsiyet farkını penise sahip olup olmama üzerine kurar. Psikanalitik yaklaşımda Nancy Chodorow'un görüşleri büyük bir öneme sahiptir. Chodorow "The Reproduction of Mothering (Anneliğin Yeniden Üretimi) (1978: 174 – 178) adlı kitabında kadınların birincil anne sevgisini yeniden yaşayabileceği davranış biçimlerinden birinin kadınlarla arkadaşlık etmek, diğerinin ise doğurarak kendi çocuğuyla benzer bir ilişkiyi yeniden kurmak olduğunu belirtir. Ama bu, bir kız çocuğu olmalıdır. Böylece kadın, kendisi için özel ve yoğun birincil birimi yeniden yaratır. **Biyolojik yaklaşımlar**, kadın ve erkek arasındaki farklara biyolojik açıdan bakar ve bu farklılıkların biyolojik faktörlere bağlı olduğunu öne sürer. Biyolojik yaklaşım, daha çok hormonları, beyin yapısı ve işleyişini cinsiyet farklılıklarının nedeni olarak görürken, **sosyobiyolojik yaklaşım** yüz binlerce yıllık evrimsel süreci ve genetik değişimi cinsiyet farklılıklarının açıklaması için temel almaktadır (Dökmen, 2004: 46). **Kültürel yaklaşımda** ise, üretilen kültürün de androjenik olması gerektiği söylenir. Çünkü biyolojik farklılıklar, her zaman erkeklere / erkekliğe olumlu anlamlar atfederken, kadınlar / kadınlık olumsuzlanır.

Bahsedilen yaklaşımlar her ne kadar aynı davranışın farklı yönlerine ışık tutsalar da, bu çalışma, cinsiyeti "toplumsal cinsiyet" temelinde incelemekte, cinsiyetin toplumsal

açısından inşasına odaklanmaktadır. Toplumsal cinsiyet (gender), cinsiyet (sex) kavramından farklı bir anlam içermektedir.

Cinsiyet, genellikle biyolojik ve fiziksel işlevleri kastetmekte, toplumsal cinsiyet ise, cinsiyetlerin toplumsal olarak kurgulanışına işaret etmektedir. Toplumsal cinsiyet teriminin ilk defa kullanılışıyla ilgili olarak farklı görüşler mevcuttur. İmançer, “Medya ve Kadın (2006: 1)” isimli çalışmasında, kavramın ilk defa 1968 yılında Robert Stoller tarafından “Sex and Gender” isimli kitabında toplumsal cinsiyetin biyolojik cinsiyetten farklı olabileceğini göstermek için ortaya atıldığını ileri sürmektedir. Ancak; kavramın Ann Oakley tarafından sosyolojiye kazandırıldığına dair görüşler de mevcuttur (Marshall, 1999: 98). “Genel olarak toplumsal cinsiyet (gender), kadın ve erkekler için toplumsal olarak oluşturulmuş roller ve öğrenilmiş davranış beklentilerine işaret etmek için kullanılan bir kavramdır” (Ecevit, 2003: 83). Bu konuda Bandura’nın “sosyal öğrenme kuramı” ve Bem’in “toplumsal cinsiyet şema kuramı”ndan bahsetmek gerekir.

Bandura’nın **sosyal öğrenme kuramı**, başka insanların davranışlarının gözlenmesi, pekiştirme ve ceza uygulamaları ve taklit aracılığıyla cinsiyet farklılıklarının şekillendiğini ileri sürmektedir (Dökmen, 2004: 55). Bandura’ya göre, ödüllendirilen ya da ceza verilen davranış çocukta edimsel bir koşullama yaratır ve çocuk davranışlarını buna göre şekillendirir. Aynı zamanda davranışlar gözlemlenerek model alınır. Yani, çocuk baba ya da anneyi inceleyerek, onları taklit eder. Bu da kız çocuklarının genellikle annelerini, erkek çocukların da babalarını taklit etmesi yoluyla gerçekleşir.

Sandra Lipsitz Bem tarafından ileri sürülen **toplumsal cinsiyet şeması kuramı** ise, çocuğun kadınlık ve erkeklik tanımlarını öğrendiği üzerine kurulmuştur. Çocuk, belirli bir bilgiyi alır ve onu kadınsı ve erkeksi kategorilerine ayırır. Cinsiyetle ilgisi olmayan şeyler bile kadınsı ya da erkeksi kategorisine sokularak işlenir. Örneğin, “nazik” ve “bülbul” gibi özellikler kadınsı kategorisine, “atılğan” ve “kartal” gibi özellikler de erkeksi kategorisine yerleştirilebilir (Dökmen, 2004: 65 – 66).

Bu araştırmanın konusu “Medya ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Reşat Nuri Güntekin’in Yaprak Dökümü Romanı, Filmi ve Televizyona Uyarlanan Dizisi”nin

incelenmesidir. Araştırma 1930 yılında Reşat Nuri Güntekin tarafından yazılan Yaprak Dökümü isimli romanı, 1967 yılında sinemada yayınlanan filmi ve 2006 yılında romandan uyarlanarak çekilen televizyon dizisini ele almaktadır. Romanda, filmde ve televizyon dizisinde yer alan erkek ve kadın karakterlerin 1930-2006 yılları arasındaki toplumsal hayattaki konumlarını açığa çıkarmak çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır. 1930, 1967 ve 2006 tarihlerinin teker teker ele alınması, o dönemin toplumsal, kültürel, siyasal ve ekonomik koşullarının da araştırmada yer alması anlamına gelmektedir. Ancak, asıl ilgilenilen konu, **toplumsal cinsiyet** olduğu için bu bağlamda bir tarihsel analiz yapılmış, dönem koşullarıyla ilgili derinlemesine bir araştırmaya yer verilmemiştir.

Bugüne dek kadının medyadaki temsiliyle ilgili yapılan pek çok çalışmanın ardından, bu çalışma sadece kadınların değil erkeklerin de medyadaki temsilinin göz önüne alınması gerektiğini belirtmesi açısından önemlidir. Medyada kadınlık ve erkeklik cinsiyet tanımlarının geçen zaman diliminde hangi konumda olduğunu betimlemek esastır.

Dönem koşullarını yansıtmaları bakımından edebi metinler de, toplumsal yaşamla ilgili bilgi verme açısından önemlidir. Özellikle romanlar, bir dönemin tarihsel, kültürel, ekonomik, psikolojik yönlerini ele alırlar. Bu çalışmada, geçmişteki cinsiyet temsillerinin anlaşılması için roman faydalı bir materyal olarak görülmüştür. Çünkü ele alınan roman, Cumhuriyet'in ilk kuruluş yıllarında gerçekleşmekte ve modernleşme sürecine uyum sağlamaya çalışan bir ailenin karşılaştıkları sıkıntıları anlatmaktadır.

Araştırmada, 1930 yılında yazılmış ve Cumhuriyet'e geçişin etkilerini, kadınlık, erkeklik ve aile kavramları üzerinden inceleyen bir roman olan "Yaprak Dökümü"nin günümüze gelene dek uğradığı değişiklikler toplumsal cinsiyet bağlamında incelenmeye ve medyadaki temsil süreci içerisinde yorumlanmaya çalışılmıştır.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırma, Türkiye'nin modernleşme sürecindeki kadınlık ve erkeklik kimliklerinin gösterdiği değişimi inceleme bakımından önemlidir. Kitle iletişim araçlarının günümüzdeki

konumu göz önünde bulundurulduğunda, o zamandan günümüze cinsiyet temsillerinin hangi noktada olduğunu açığa çıkarmak, araştırmanın birincil amacıdır.

Çalışmada, gerek 1967 yılında çekilen film, gerekse 2006 yılında çekilen Yaprak Dökümü dizisindeki toplumsal cinsiyet anlayışının ataerkil kültürel değerlerle nasıl üretildiği, iki dönem arasındaki benzerlik ve farklılıkların neler olduğu tespit edilmektedir.

Eserde yazar, toplumdaki hızlı değişime ayak uydurmaya çalışan ve Batı medeniyetinin temel ilkelerine inmeden onu eğlencesiyle benimseyen gençliğin yapraklar gibi aileden düşüşünü anlatır (Zülfikar, 1979:21). 1967 yılında yayımlanan film, esere bağlılık göstermekle birlikte, 2006'da çekilmeye başlanan dizi, sosyal, kültürel, ekonomik koşullar sebebiyle bazı farklılıklar içermektedir. Bu nedenle araştırmada dönemlere ilişkin bir makro analiz yapılmayacaktır. Araştırmada da altı çizilmek istenen; bu benzerlikler ve farklılıkların neler olduğunu ortaya koymaktır.

1.3. ARAŞTIRMANIN METODU

Çalışmada Foucault'nun cinsellik, iktidar, özne ve söylem kavramları, Sylvia Walby'nin patriarka ve toplumsal cinsiyet yaklaşımları ve Connell'in hegemonik erkeklik, toplumsal cinsiyet ve iktidar açıklamalarından faydalanılarak çeşitli temalar oluşturulmuştur.

Yaprak Dökümü romanı, filmi ve dizisinde yer alan sekiz karakter olan, Ali Rıza Bey, Hayriye Hanım, Necla, Leyla, Fikret, Şevket, Ferhunde ve Ayşe esas alınarak oluşturulan temalar ile cinsiyet özellikleri üzerinde durulmuş ve dönemler esas alınarak tarihsel ve toplumsal bağlar kurulmuştur.

Evin babası olan Ali Rıza Bey, babalık ve erkeklik, anne Hayriye Hanım; annelik ve kadınlık temaları çerçevesinde incelenmişken, kız çocukların birbirleriyle olan ilişkileri iktidar ve özne bağlamında ele alınmış, evin tek erkek çocuğu olan Şevket'e biçilen rolün toplumsal hayat içindeki yerinin altı çizilmiştir. Bir diğer karakter olan Ferhunde'nin ise, okumuş olması ve çalışma hayatında yer alması ile kötü karakter olarak gösterilmesi

arasındaki bağlantı incelenmiştir. Bu karakterlerin birer özne olarak sosyal hayattaki güç / iktidar ilişkileri sorgulanmıştır.

Aynı zamanda 1930, 1967 ve 2006 gibi üç farklı dönem ele alındığından tarihsel ve toplumsal yapıya dair bir inceleme de yapılmıştır. Bu üç ayrı dönemdeki aile kurumunun yapısı ve cinsiyet anlayışları araştırmanın diğer bir bölümünü oluşturmaktadır.

1.3.1. Veri Kaynakları ve Veri Toplama Teknikleri

Araştırmada, Yaprak Dökümü isimli yazılı eser, 1967 yılındaki aynı isimli sinema filmi ve 2006'de yayımlanmaya başlanan ve halen devam eden dizi kaynak alınmıştır. Ayrıca toplumsal cinsiyet, medya, iktidar, ideoloji konusunda önceden yapılmış teorik çalışmalar, üniversitelerce ve kurumlarca yapıp yayımlanmış araştırmalar, baskılı kitaplar ve konuyla ilgili haberleri kapsayan gazete, dergi ve makaleler veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Veri kaynaklarının toplanması ve ön hazırlıkların yapılmasının ardından bilgilerin analizi için temalar oluşturulmuş ve bu temalar üzerinden yorumsal analizler yapılarak araştırmanın sorularına yanıtlar aranmıştır.

Çalışmada öncelikle kuramsal çerçeve için çeşitli kitap ve makaleler taranmıştır. Daha sonra araştırmada ele alınan roman, film ve dizinin içerikleri incelenerek, söylem analizi tekniğine başvurulmuştur.

1.3.1.1. Söylem Analizi

Söylem, sohbet ve konuşma da dâhil olmak üzere tüm iletişim biçimlerini kuşatır. Bununla birlikte sohbet ve konuşma, münhasıran söze dökülen önermelerle sınırlı değildir, günlük deneyimler içinde sosyal dünyayı görme, sınıflandırma ve ona tepki verme yollarını da içerir (akt: Punch, 2005: 215).

Söylem analizi metinlerin (veya dilin) semantik ya da sentaktik yapısını inceler ve metinlerin hem dilbilimsel hem de sosyo-kültürel boyutlarını ele alır. Anglo-Amerikan

araştırmacıları geleneksel kalıplara, konuşma edimlerine (akt) ve sözlü iletişimin (communication) diğer biçimleri üzerine yoğunlaştılar. Bu çalışmalar sözlü değişimlerdeki *güç* (power) ve *otorite* (authority) dağılımının önemini ortaya koyar (Coulthard, 1979).

Söylem analizi sosyo-psikolojik bir metodoloji olarak yazılı tarihin, araştırılacağı dönem içerisindeki sosyo-politik ve ekonomik güçler çerçevesinde ele alınarak incelenmesini amaçlar. Toplumsal, politik, bireysel ya da medyatik, her türlü söylemi bu metodoloji ile incelemek mümkündür. Söylem analizi, dili ve söylemi oluşturan cümleleri dönemin güç dengeleri çerçevesinde kelime kelime inceleyerek, söylemin asıl dayandığı sosyo-politik ve psikolojik alt yapıları tespit etmeyi amaçlar. Bir nevi metinlerin ve / veya söylemlerin yapısal ve anlamsal analizini yapan söylem analizi, önyargı, etik, ırkçılık ve faşizm gibi temel toplumsal olguların söylemler üzerindeki etkisini ve bu gibi olguları içeren söylemlerin de toplumlar ve bireyler üzerindeki etkisini inceler¹.

Söylem analizi cümlelerin yapay sınırlarını reddeder; dilin ve kurallarının cümle ötesindeki metinsel yapıya yaygınlaşması gerektiğini savunur. Söylem analizi metin yapılarını incelemekle de sınırlı kalmaz; “anlamlar”, “fikirler” ve ideolojiler de açığa çıkarılmakla çalışılır. Söylem analizi yapılırken, sistemli bir çözümleme, tema ya da madde başlığı gibi öğelerin açıklanmasıyla başlar. Madde başlığı ya da ana tema, aynı zamanda söylem analizinin başta gelen konusudur. Uzun metinlerin söylem analizinde, konu maddelere ayrılır².

1.3.2. Araştırmanın Problem Cümleleri

Araştırmanın amacından ve teorik çerçevesinden yola çıkılarak dönemsel olarak film ve dizinin verdiği mesajın toplumsal cinsiyet rolleri bakımından ataerkil söylemi yeniden ürettiği ve 2006’daki versiyonunda bu anlayışın daha baskın olduğu iddia edilmekte ve 1930’larda romanda verilen toplumsal cinsiyet anlayışının 2006’lara gelindiğinde bir

¹ <http://buket.blogspot.com/2007/01/sylem-sylem-analizi-sosyo-psikolojik.html> (17 Haziran 2010).

² <http://www.scribd.com/doc/15947484/MEDYA-ANALZCERKSOYLEM-ANALZ-Hoca-Notu> (15 Haziran 2010).

farklılık içerip içermediği sorgulanmaktadır. Bu bağlamda geliştirilen soru cümleleri aşağıda belirtilmiştir:

1. Eserin yazıldığı dönem ile film ve dizinin çekildiği dönemler arasında toplumsal cinsiyet ve aile yapısı bakımından ne türden farklılıklar vardır?
2. Üç farklı dönemin ele alındığı çalışmanın sonucunda, toplumsal cinsiyet tanımlamalarında bir değişiklik söz konusu mudur?
3. Medya araçlarından olan televizyon, metin içerikleriyle, toplumdaki hâkim olan yargıları kuvvetlendirmekte ve anlamları yeniden, yeniden üretmekte midir?
4. Medya, bu anlamları nasıl üretmektedir ve ürettiği değerlerden hakikati verdiğini iddia ettiğini söylemek mümkün müdür?
5. Modernleşme sürecine girilmiş olmasına karşın, eserde, filmde ve dizide kadın özel alanda, erkek ise kamusal alanda nasıl resmedilmektedir?
6. İki farklı dönemdeki film ve dizide toplumsal cinsiyet rollerinin “hegemonik erkeklik” kavramı bakımından benzerlikleri nelerdir?
7. Film ve dizideki öznelerin toplumsal ilişkilerindeki iktidar çatışmaları nasıl verilmektedir?

1.4. ARAŞTIRMADA KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Romana ve 1967 yılındaki filmin tamamına erişebilme ve tamamını inceleme olanağı bulunmuştur. Ancak son dönemde yayımlanan dizideki bölüm sayısının fazla olması ve değişikliğe uğraması sebebiyle, dizinin romanla ve ilk diziyle örtüşen kısımları ele alınmış, çalışmanın yapıldığı dönemde dizinin henüz bitmemesi de göz önünde bulundurularak, tamamına yer verilmemiştir.

2. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1. FOUCAULT'DA İKTİDAR, SÖYLEM VE ÖZNE KAVRAMLARI

2.1.1. Foucault ve İktidar

Michel Foucault “İktidar ve Özne” (2005: 57 – 58) başlıklı çalışmasına, “hedefinin iktidar fenomenini analiz etmek olmadığı gibi, böyle bir analizin temellerini atmak da olmadığını” belirterek başlar. Amacını, insanların kültürümüzde özneye dönüştürülme kiplerinin bir tarihini oluşturmak olarak tanımlayan Foucault, iktidarın bireyler üzerinden yürütüldüğü kanaatinden yola çıkarak “İktidar” kavramını incelemiştir.

Foucault’nun çalışmalarında; “özne ve iktidar bir ayrılık ilişkisi içinde görülmezler. İktidar, hem edimde bulunan öznelerin dışında ya da tepesinde değildir, hem de (diğer sistemlerle birlikte) özneleri oluşturur. Foucault, iktidarla ilişkili olarak “niçin” ve “ne” diye sormak yerine “nasıl” diye sormak gerektiğinde ısrar eder. “Nasıl” diye sormak, şeyleştirilmiş ve total iktidar anlayışlarını, iktidarın bir kaynağı ya da kökeni olduğunu bildiren görüşleri reddetmektir. Foucault iktidara ilişkin “niçin” ve “ne” sorularını kastederek, soruları bu tarzda sormanın, “İktidarın taşıyıcısı”nı işin içine katan “nasıl” sorusundan kaçınmak demek olduğunu ileri sürer. Sosyologlar açısından bakıldığında, “nasıl” sorusunu sormak, sosyoloji disiplininin söylemsel olarak ürettiği soyutlamaların yarattığı iktidar etkisinin kabullenilmesini ve bilim olarak sosyolojik bilginin statüsünün eleştirel tarzda sorgulanmasını gerektirecektir. Bu bilgi, nesne olarak özneleri nasıl üretmektedir? Sonuçta bu soru, şu meseleye eğilmemizi gerektirir: “Bizler nasıl kendi bilgimizin özneleri olarak oluşturuluruz?” (Game, 1998: 60 – 61).

Foucault, iktidar sorununu yalnızca teorik bir sorun değil, aynı zamanda deneyimlerimizin bir parçası olarak görür. İki iktidar biçimi olan Faşizm ve Stalinizm’in bu kadar şaşırtıcı olmasının sebebinin; tarihsel bakımdan eşsiz olmalarına rağmen, fazla orijinallik taşımamaları olduğunu söyler. Bu yüzden bir iktidar ilişkileri ekonomisine ihtiyacımız

olduğunun altını çizer. Bunun için de toplumun ya da kültürün rasyonelleşmesini bir bütün olarak almak yerine, böyle bir süreci, her biri temel bir deneyime (delilik, hastalık, ölüm, suç, cinsellik, vb.) gönderme yapan çeşitli alanlarda analiz etmenin daha akıllıca olduğunu savunur. Aydınlanma'nın çok önemli bir aşamayı oluşturduğunu kabul etmekle birlikte, çok daha uzaktaki süreçlere gönderme yapmak gerektiği kanısındadır. (Foucault, 2005: 59 – 61).

Foucault, iktidar ilişkilerini incelerken, mücadeleyi esas alır. Ona göre (2005: 63); hedef; ne olduğumuzu keşfetmek değil, olduğumuz şeyi reddetmektir. Bunun için, aklı başında olmanın anlamını delilikte, yasallığın anlamını yasa dışılıkta ve buna bağlı olarak da iktidar ilişkilerinin içeriğini de direniş biçimlerinde bulmamız gerektiğini söyler.

Foucault genel olarak üç tip mücadele biçiminden bahseder (Foucault, 2005: 63): “Ya tahakküm biçimlerine (etnik, toplumsal ve dinsel) karşı yürütülen mücadeleler, ya bireyleri ürettikleri ürünlerden ayıran sömürü biçimlerine karşı yürütülen mücadeleler, ya da bireyi kendisine bağlayan ve bu şekilde diğerlerine tabi kılan duruma karşı yürütülen mücadeleler (tabi kılmaya karşı, öznellik ve boyun eğdirme biçimlerine karşı mücadeleler)”.

Erkeklerin kadınlar, ana babaların çocuklar, psikiyatrinin akıl hastaları, tıbbın insanlar, yönetimin insanların yaşama biçimleri üzerindeki iktidarına karşı yapılan muhalefet türlerini inceler ve özelliklerini şu şekilde sıralar (Foucault, 2005: 61-63):

1. Bunlar “sınırışı mücadelelerdir; yani, tek bir ülkeyle sınırlı değildir.
2. Bu mücadelelerin amacı, oldukları haliyle iktidar etkileridir. Örneğin, tıp mesleği esas olarak kâr güdüsüyle hareket eden bir alan olduğu için değil; insanların bedenleri, sağlıkları, yaşamları ve ölümleri üzerinde hiçbir şekilde denetlenmeyen bir iktidara sahip olduğu için eleştirilir.
3. Bunlar iki nedenle “doğrudan” mücadelelerdir. Bu tür mücadelelerde, insanlar kendilerine en yakın olan, eylemleriyle bireyleri etkileyen iktidar mercilerini eleştirirler. “Baş düşman” yerine, doğrudan düşman arayışına girerler. Sorunlarına gelecek bir tarihte çözüm (yani, özgürlük, devrim, sınıf mücadelesinin bitmesi gibi) bulmayı da ummazlar.

Tarihçiyi kutuplaştıran kuramsal bir açıklama ölçeği ya da devrimci bir düzenle karşılaştırıldığında, bunlar anarşist mücadelelerdir.

4. Bunlar bireyin konumunu sorgulayan mücadelelerdir: Bir yandan, farklı olma hakkına sahip çıkar ve bireyleri hakikaten birey yapan her şeyi vurgularken, öbür yandan bireyi parçalayan, başkalarıyla bağlarını koparan, cemaat yaşamını bölen, bireyi kendi üzerine kapanmaya zorlayan ve kısıtlayıcı bir biçimde kendi kimliğine bağlayan her şeye saldırırlar.

Bu mücadeleler tamamen “birey”den yana ya da “birey”e karşı olmayıp; daha çok, “bireyselleşmenin yönetilmesi”ne karşı yürütülen mücadelelerdir.

5. Bunlar, bilgi, beceri ve kalifikasyona bağlı olan iktidar etkilerine karşı bir muhalefet, yani bilginin ayrıcalıklarına karşı yürütülen mücadelelerdir. Ama aynı zamanda, gizliliğe, deformasyona ve insanlara zorla dayatılan gizemselleştirici temsillere karşı yürütülen mücadelelerdir de.

Sorgulanan şey, bilginin dolaşma ve işlev görme biçimi, iktidarla ilişkileridir. Kısacası, bilgi rejimidir (*regime du savoir*).

6. Son olarak, halen varlığını sürdüren bütün bu mücadeleler şu soru ekseninde dururlar: Biz kimiz? Bunlar, bizim bireysel olarak kim olduğumuzu göz ardı eden soyutlamaların, ekonomik ve ideolojik devlet şiddetinin reddedilmesi ve gene, insanların kim olduğunu belirleyen bilimsel ya da idari engizisyonun reddedilmesidir.

Özetle, bu mücadelelerin esas amacı “şu ya da bu” iktidar kurumuna, gruba, elit kesime ya da sınıfa saldırmaktan çok, bir tekniğe, bir iktidar biçimine saldırmaktır.

Toplumda bu tür mücadelelerin egemen olma nedeninin devlete bağlı olduğunu belirten Foucault, “devlet iktidarının hem bireyselleştirici hem de bütünselleştirici bir iktidar biçimi” olduğunun altını çizer (Foucault, 2005: 64).

Devlet iktidarı Foucault’ya (2005: 65 – 66) göre siyasi bir iktidardır ve kökleri Hristiyanlık’ın temelinde yatmaktadır. Foucault, bu iktidarı “pastoral iktidar” olarak nitelendirir. Foucault, pastoral iktidarın özelliklerini şu şekilde sıralar:

1. Bu iktidar, nihai amacı bireyin öbür dünyadaki selametini emniyet altına alan bir iktidar biçimidir.
2. Bu iktidar, salt emir veren konumundaki bir iktidar biçimi değildir; bunun yanında, sürünün yaşamı ve selameti uğruna kendini feda etmeye hazır olmak zorundadır. Dolayısıyla, tahtı kurtarmak uğruna tebaasından kendilerini feda etmelerini isteyen krallık iktidarından farklıdır.
3. Sadece bütün topluluğu değil; ayrıca özel olarak toplumdaki her bireyi, ömrünün sonuna kadar gözetten bir iktidar biçimidir.
4. Nihayet, bu iktidar biçimi insanların kafalarının içinde ne olduğunu bilmeden, onların ruhlarına nüfuz etmeden, onların içlerindeki en derin sırları açığa vurmaya yöneltmeden uygulanamaz. Bu da, bir vicdan bilgisini ve buna yön verme becerisini gerektirir.

Devleti, bu pastoral iktidarın yeni bir biçimi olarak görebileceğimizi söyleyen Foucault, bu iktidarın sorununun artık insanları öteki dünyadaki selametlerine götürme değil; daha çok, aynı selameti bu dünyada sağlamak olduğunu söyler. Bu bağlamda selamet sözcüğü farklı anlamlar kazanır. Sağlık, refah (yani, yeterli ölçüde bir servet, yaşam standardı), emniyet, kazalara karşı koruma gibi. Bu iktidarın görevlilerinin sayısında da artış oldu. Bazen özel şirketler, refah dernekleri, hayırsever kimseler ve genel olarak insanlara iyilik eden herkes tarafından uygulanıyordu.

“Bütün bunlar, yüzyıllar boyunca – bin yıldan fazla bir süre için – tanımlı bir dinsel kuruma bağlı kalmış olan pastoral türden bir iktidarın aniden tüm toplumsal bünyeye yayıldığını ve birçok kurumda destek bulduğunu içerimler. Ve birbirine az çok bağlı ve gene az çok rakip olan bir pastoral iktidar ile bir siyasi iktidar yerine, bir dizi iktidarı (ailenin, tıbbın, psikiyatrinin, eğitimin ve işverenlerin iktidarı) karakterize eden bireyselleştirici bir “taktik” vardı” (Foucault, 2005: 67).

Foucault’ya göre (2005: 68); günümüzün etik, toplumsal ve felsefi sorunu, bireyi devletten ve devletin kurumlarından kurtarmaya çalışmak değil; kendimizi hem devletten hem de devletle ilintili olan bireyselleştirme türünden kurtarmaktır.

Foucault'nun iktidara ilişkin daha ayrıntılı çözümlemeleri, iktidarın hem bir jandarmalık hem de bir üretim süreci olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yüzden Foucault, egemenlik ve direniş öğelerinden oluşan alışıldık bir siyaset mantığını aşan bir düşünce yapısına sahip olmamız gerektiği sonucuna varır. İktidar ilişkilerini kolayca alt üst etmek ya da tersine çevirmek mümkün değildir (Spargo, 2000 :23).

Foucault'nun iktidar kavramını açıklarken, başvurulması gereken bir diğer kelime “disiplin”dir. Foucault, disiplini; “disiplin, aslında, toplumsal gövdedeki en ufak unsurlara varıncaya kadar denetleyebilmemizi sağlayan, bizzat toplumsal atomlara, yani bireylere ulaşmamızı sağlayan iktidar mekanizmasıdır. İktidarın bireyselleştirme teknikleridir. Birini nasıl gözetlemeli, davranışını, tavrını, becerilerini nasıl denetlemeli, performansını nasıl pekiştirmeli, yeteneklerini nasıl çoğaltmalı, en yararlı olacağı yere onu nasıl yerleştirmeli: Benim anladığım disiplin işte budur (2005: 149 – 150)” şeklinde tanımlar. Foucault'ya göre, disiplinin büyük keşfinin ilk önce yapıldığı yer ordudur. Asker, orduda disiplinli, becerikli bir şey haline gelir ve bu da onun değerli olmasını sağlar.

“Ve askerin değeri arttıkça onu koruma gereği de artıyordu; koruma gereği arttıkça muharebede yaşamını kurtarmasını sağlayacak teknikleri ona öğretmek de o kadar gerekli hale geliyordu ve ne kadar çok teknik öğretilirse acemi eğitimi o kadar uzuyor, o ölçüde de değerli oluyordu (Foucault, 2005: 150)”.

İşlevi kesinlikle bir şeyi yasaklamak olmayan bu yeni iktidar yöntemi sayesinde Foucault, çok büyük bir askeri başarının elde edildiğini söyler. İktidarın “yapmamalısın!” diyen yasaklayıcı bir anlayışa sahip olmadığını, pozitif mekanizmalar içerisinde de analiz edilebileceğini iddia ederek, disiplin sayesinde esas olarak hedefin daha iyi bir başarı, daha iyi bir üretim, daha iyi bir üretkenlik elde etmek olduğunu ve bunun da başarıldığını belirtir. Disipline edici teknolojinin bir başka alanını Foucault eğitim olarak görür (2005: 150):

“Bireyleri çoğulluk içinde bireyselleştiren bu disipline edici yöntemlerin önce kolejlerde, ardından ilkokullarda ortaya çıktığını görürüz. Ortaokul onlarca, yüzlerce ve kimi zaman binlerce kolejliyi, ortaokul öğrencisini bir araya getirir ve böylece ancak öğrenci ile hocası arasında var olabilecek özel öğretmen iktidarından kesinlikle çok daha az pahalı olan bir

iktidarı onlar üzerinde uygulamak söz konusu olur. Burada onlarca öğrenci için bir öğretmen vardır; yine de, bu öğrenci çokluğuna rağmen, iktidarın bireyselleşmesini, sürekli bir denetimi, her anın gözetlenmesini elde etmek gerekir. Gözetmen denen ve piramitte, ordudaki astsubaya denk düşen, ortaokullarda eğitim yapmış herkesin çok iyi tanıdığı bu kişilik buradan çıkar; sayısal olarak not vermenin ortaya çıkışı, imtihanların ortaya çıkışı, giriş imtihanının ortaya çıkışı, sonuç olarak bireyleri, her birinin tam olarak yerinde, öğretmenin gözü önünde veya dahası her birine ilişkin yaptığımız niteleme ve yargılama dâhilinde sınıflandırma imkânı da böyle doğar”.

Foucault’nun bu açıklamalarına bakarak, medyanın disipline edici özelliğinden bahsetmek olasıdır. Nasıl ki eğitimde pek çok kişi için yalnızca bir eğitmen yer alıyorsa, medya tarafından yapılan yayınlarda belli bir yerden (tek bir kişi olmasa bile, çoğunluk göz önüne alındığında tek bir kaynaktan çıktığı var sayılan) mesaj ulaştırılması söz konusudur. Tek bir yerden, kitlelere yapılan yayın Foucault’nun eğitimdeki disiplin anlayışını çağrıştırmaktadır.

Foucault’da iktidarın işleyişi, yalnızca bireysel ya da kolektif, taraflar arasındaki bir ilişki olarak alınmaz, bazılarının başkaları üzerindeki eylem kipi olarak tarif edilir. Ancak, bunu söylerken iktidar diye bir şeyin var olmadığı anlamının çıkarılmaması gerektiğinin altını çizer. Ona göre (2005: 73), bir iktidar ilişkisini tanımlayan, doğrudan ve aracısız olarak başkaları üzerinde değil; başkalarının eylemleri üzerinde eylemde bulunan bir eylem kipi olmasıdır: eylem üzerinde potansiyel ya da fiil eylem, gelecekteki ya da şu andaki eylemler üzerinde bir eylem. Foucault, iktidarın rıza ile olan ilişkisini de farklı bir şekilde yorumlar. İktidarda, özgürlükten vazgeçilmesi, hakların devredilmesi, tek tek herkesin sahip olduğu iktidarın birkaç kişiye emanet edilmesi söz konusu değildir. Rıza, iktidarın var oluşu ya da korunmasının bir koşulu olabilmesini engellemez, hatta iktidar ilişkileri önceden var olan ya da durmadan yinelenen bir rızanın ürünü olabilir; ama kendi doğası gereği, bir konsensüsün dışavurumu değildir.

İktidarın uygulanmasını, iki rakip arasındaki bir çatışmadan ziyade bir yönetim sorunu olarak tanımlayan Foucault, bu noktada “özgürlük” kavramına yönelir. Foucault’ya göre,

direnmenin her zaman bir yolu vardır. İktidar, hiç bir şeyin sonu olmadığı gibi, bütün kapıların kapatılması anlamına da gelmemektedir. Foucault'ya göre (2005 : 75), iktidarın olduğu yerde özgürlük ve özgür özneler var demektir. Foucault bunu, “kölelik, insan zincirlenmiş olduğunda değil (bu durumda söz konusu olan maddi bir kısıtlama ilişkisinin dayatılmasıdır) hareket edebileceği ve hatta kaçabileceği zaman bir iktidar ilişkisidir” şeklinde örneklendirir.

“İktidar ilişkisinin özünde yatan ve onu devamlı kışkırtan etken, istencin boyun eğmeyişi ile özgürlüğün inadıdır. Özel bir uzlaşmazlıktan söz etmektense, bir “çekişme”den (agonisme) söz etmek, aynı zamanda hem karşılıklı teşvik etmeyi hem de mücadeleyi içeren bir ilişkiden söz etmek; birbirine karşı her iki tarafı da felce uğratan yüz yüze bir kapışmadan ziyade sürekli bir kışkırtmadan söz etmek daha yerinde olur (Foucault, 2005: 76)”.

Foucault, “Cinselliğin Tarihi (2003: 27)” adlı eserinde iktidarı şu şekilde tanımlar:

“İktidar her yerde hazır ve nazırdır; bu, her an, her noktada, bir noktayla başka nokta arasındaki her bağıntıda ürüyor olmasından kaynaklanır. İktidar, sürekli, tekrara dayalı, cansız, kendi kendini yeniden üreten her şeyiyle, tüm bu hareketliliklerden yola çıkarak beliren, bunların her birini destek alan ve geri dönerek onları sabitleştirmeye çalışan genel bir sonuçtur. İktidar bir kurum, bir yapı değildir; bazılarının baştan sahip olduğu belirli bir güç değil, belli bir toplumda karmaşık bir stratejik duruma verilen addır”.

Foucault aynı eserde, iktidarın baskıcı değil, özneleri ve özneliği üretici bir iktidar olduğunun üstünde durur.

Foucault, iktidarın toplumun tüm ağlarında derinlemesine kök saldıgını söyleyerek korkutur ancak, iktidar ilişkileri dışında bir toplum olamayacağını söylemenin, kurulu iktidar ilişkilerinin zorunlu olduğunu ya da iktidarın toplumların yüreğinde bir kader oluşturduğunu, dolayısıyla yıkılamayacağını söylemek anlamına gelmediğini belirterek bizleri umutlandırır ve teşvik eder.

Foucault iktidarı hareket halinde olan, bedensel bir şey olarak görür ve iktidarın bedenler üzerinden işler hale getirildiğinden bahseder. Beden, bilginin nesnesi, iktidarın alanıdır. Bireylerin bedenlerini disipline eden iktidar daha sonraki aşamada onların davranışlarını ve yaşam tarzlarını da denetime tabi tutmaktadır. Foucault bu noktada “rejim”den söz

emektedir. Ona göre rejim, “insanın varlığını sürdürme biçimini belirler ve davranış için kurallar bütünü sağlar: Bu, davranış biçiminin korunması gereken ve uymanın doğru olacağı bir doğaya göre gerçekleşen sorunsallaştırılma biçimidir. Rejim başlı başına bir yaşam sanatıdır” (Foucault, 2003: 195). İktidarın üretilmesi, bilginin üretilmesidir; bu da bedenin üretken, uyumlu ve yararlı kılınması sürecidir. İktidar, bedenlere yatırım yapar; sağlık, spor, kas geliştirme, çıplaklık, beden güzelliğinin tanımlanıp yüceltilmesi vb. İktidarın bedenler üzerinde kurulması, on sekizinci yüzyıldan bu yana okullarda, hastanelerde, kışlalarda, fabrikalarda, kentlerde, ailede geliştirilen disiplin teknikleriyle olanaklı hale gelmiştir. İktidar, bedenin arzu, üretim ve bilgi olarak üretilmesi ve biçimlendirilmesidir. Bu önermeleriyle Foucault, iktidarın ekonomik olmayan bir yorumunu geliştirmek ister (Sancar, 2008: 141 – 144)

“İktidar fiziki; bedene el konulması, gözetim tekniklerinin sayesinde, optik ve mekanik yasalarına göre, koskoca bir mekânlar, perdeler, devreler oyununa göre ve en azından ilke olarak aşırılığa, güce, şiddete başvurmada icra edilmektedir. İktidar görünüşte ne kadar az bedensel ise, o kadar bilgince fizik olmaktadır (Foucault, 2000: 265)”.

Foucault’nun iktidarla ilişkili görüşlerini incelerken, cinselliği de konu etmekte yarar vardır. Çünkü; Foucault, cinselliği bir disipline etme aracı olarak görür. Küçük yaşlardan itibaren, hem toplumdan, hem aileden, hem eğitim kurumlarından cinselliğin yasaklayıcı kısımları ön plana çıkartılır ve birey cinselliğe bakışını bu şekilde geliştirir. Öğretilenler, cinselliğin anlamlandırılmasını ve kontrol altına alınmasını sağlar. Eskiden; iktidar alanı olarak hukuksal tebaaların olduğunu söyleyen Foucault, on sekizinci yüzyıldan itibaren yaşam ve bedenin bir iktidar nesnesi haline geldiğini belirtir. Bu andan itibaren de cinsellik çok kesin olarak bedenin bireysel disiplinleri ile nüfusun düzenlenmesi arasındaki eklem noktasına yerleşmiştir. Cinsellikten yola çıkarak, bireylerin gözetlenmesi sağlanır duruma gelmiştir.

Cinsellik, “(...) küçük gözetimlere, her an var olabilen denetimlere, aşırı derecede titizlikle gerçekleştirilmiş mekân uyarlamalarına, belirsiz tıbbi ya da psikolojik muayenelere, beden üzerinde yaratılan gerçek bir mikro-iktidara yol açar; ama aynı

zamanda kitlesel önlemlere, istatistik varsayımlara, toplumsal bünyenin tümünü ya da bütün içindeki grupları ilgilendiren müdahalelere de olanak verir. Cinsellik aynı anda hem bedenın yaşamına, hem de insan türünün yaşamına giriş yolu oluşturur. Ondan, hem disiplinlerin matrisi hem de düzenlemelerin ilkesi olarak yararlanılır” (Foucault, 2003: 107).

“Ortak olarak kadına ve erkeğe ait olan bir şey; özellikle erkeğin sahip olduğu, dolayısıyla da kadında eksik olan bir şey: ve bir de, tek başına kadının bedenini oluşturan, onu tümüyle üreme işlevlerine göre düzenleyen ve aynı işlevin etkileriyle onu sürekli bozan şey. Bu stratejide, histeri, “biri” ve “öbürü” olarak, tüm ve kısım olarak, ilke ve eksiklik olarak cinsiyetin oyunu biçiminde yorumlanır. Çocuğun cinselleştirilmesinde, anatomi dolayısıyla var olan, psikoloji görüş açısından bakılınca yok olan, yine aynı biçimde etkinliği dikkate alıyorsa var olan, ama üreme amacı düşünülürse yok olan bir cinsiyet düşüncesi geliştirildi” (Foucault, 2003: 157)

Foucault’da cinselliğin modern söylemi 4 normal(leştirilmiş) figür ve bunların karşılığı olan 4 sapma aracılığıyla çalışır:

1. Sağlıklı ve uysal çocuklar doğuran ve bedeni cinsel doyuma ulaşmış “anne” (Sapma biçimi histerik kadındır).
2. Cinsel ve cinsel olmayan varoluş biçimlerinin etkisindeki “çocuk” (Sapma biçimi mastürbasyon yapan çocuktur).
3. Çoğalmanın çıplak ve denetlenebilir birimi olarak “evli çift” (Sapma biçimi durağan çoğalma örgülerinin ve evlilik olarak bilinen “devlet kayıtlı” düzenlemelerin dışında kalan çiftlerdir).
4. “Normal” cinsel eğilimleri olan “toplumsal özne” (Sapma biçimi “sapkın” eğilimli insanlardır).

Modern toplumun cinsellik söylemi, cinselliği “düzeltmek” ve bir cinsellik normu “yaratmak” için normalleştirici bir iktidar kullanır (Tekelioğlu, 2003: s. 15).

Foucault'ya göre, burjuva kültüründe cinselliğin çağdaş denetimi daha alt sınıflara karşı kullanılan bir silah olmaktan çok burjuvazinin kendisini idealleştirmesinin bir aracıdır. Tıpkı hapishanenin doğuşuyla ortaya çıkan disiplin yordamlarının başlangıçta işçi sınıfını denetlemenin aracı olması gibi, cinsellik üzerine söylem de esas olarak kendi görüntüsünü (topluma) hak etmek isteyen burjuvazi tarafından kullanılan bir kişi terminolojisi olarak ortaya çıkar. Burjuvazi kendini kabul ettirmek için bir cinsellik düsturu oluşturur. Karşı cinsle tekeşli evliliği ahlakın temel ölçüsü ve toplumun temel direği yerine koyar. Bütün öteki cinsel ilişki biçimleri doğaya aykırı ve topluma zararlı olarak görülmeye başlanır. Sapma biçimindeki cinsel ilişki de Foucault'nun tanımladığı "iktidar ve zevk sarmalları"ndan biri içinde yerini alır. Çünkü "yaratıcı" iktidar, ne kadar sağlıklı olursa olsun, aynı zamanda zevk yaratma yeteneğine de sahiptir. Ona göre söylem, cinselliği "türettiği" ölçüde uysallaştırmaktan uzaktır (Merquoir, 1986 : 163).

Çalışmanın ana konusunu oluşturan toplumsal cinsiyet kavramını Foucault'nun cinsiyetin disiplin aracı olarak kullanılması düşüncesinden yola çıkarsak; medya ile bağlantısını kurabilmek mümkündür. Toplumsal cinsiyet kavramı da medya tarafından kontrol altına alınmakta ve anlamsal olarak sabitlenmektedir. Foucault, medya yayın organlarında suçun sürekli yayınlanmasını kontrol altına alınmasının bir aracı olarak görmektedir. Buradan yola çıkıldığında cinselliğe dair korkuların medya tarafından bu denli yoğun bir şekilde üretilmesinde de kontrol altına alma amacı yatmaktadır demek yanlış olmaz. Medya, anlamları yeniden üretir, yanlışların altını çizer, doğru yola sevk eder.

Foucault, kadın ve erkek olmanın da başlı başına bir iktidar biçimi olduğunu söyler. Ancak bu tek başına bir anlam ifade etmez. Önemli olanın; kadınların ve erkeklerin bu iktidarın halkalarının neresinde olduğu, iktidarın cinsiyetler arasında nasıl yeniden uygulandığını, nasıl korunduğunu ve nasıl yansıttığını bilmektir. Tam da bu noktada; kadınlık ve erkeklik cinsiyet temsilleri bir soruna dönüşür. Medyadaki temsiller incelendiğinde ancak, iktidarın uygulanışı net olarak görülebilecektir.

Foucault Cinselliğin Tarihi (1994)'nin ikinci cildinde Antik Yunan'daki evlilik kurumundan ve yasalarından bahseder ve buradaki iktidar ilişkilerini incelemeye alır. "Haz

için hafif meşrep kadınlara (fahişelere), günlük bakımımız için metreslere, yasal bir soyumuz ve yuvamızın sadık bir bekçisi olması için de karılara sahibiz” (Demosthenes’in Neera’ya Karşı adlı savunmasından akt. Foucault, 1994: 155) cümlesinden yola çıkan Foucault, bu sistemin, bir yandan yasal tek bir karı ilkesini devreye sokmakta; öte yandan da haz alanını, net bir biçimde karı – koca ilişkisinin dışında bir konuma yerleştirmekte olduğunu söylemektedir. Foucault, burada kadınlar ve erkekler arasındaki eşit olmayan temellere dayanan yaşam şeklini ele alır. Kadınların, eş olarak hukuksal ve toplumsal statülerine bağlandığını, tüm cinsel etkinlikleri evlilik ilişkisi içinde yer alması gerektiği ve kocalarının tek partnerleri olması gerektiğinin, ancak erkeklerin yalnızca meşru karısıyla cinsel ilişkide bulunma, hiçbir biçimde bu zorunluluklar arasında yer almadığını söylemektedir. “Kadınlar erkeklerin iktidarı altındadırlar; onlara ileride birer varis ve yurttaş olacak çocuklar vermek zorundadırlar” der Foucault (1994: 157). Evli kadının ailedeki ve site içindeki statüsünün ona, kesinlikle evlilik içi cinsel bir davranış tutumunu zorunlu kıldığını söyleyen Foucault, bundan, erdemin kadınlar için gereksiz olduğu sonucunun çıkarılmaması gerektiğini, yalnızca kadınların namusunun kendilerine dayatılan kurallara irade ve mantıkla uymalarının güvence altına alma rolüne sahip olduğunu belirtir.

“Evli olsun ya da olmasın, her erkeğin, evli bir kadını (ya da baba otoritesi altındaki bir genç kızı) sayması gerektiği doğrudur; ama bunun nedeni o kadın ya da kızın başkasının iktidarı altında olmasıdır; erkeği engelleyen kendi statüsü değil ilgilendiği genç kız ya da kadının statüsüdür; suçu esas olarak kadın üzerinde iktidar sahibi olan erkeğe yöneliktir (Foucault: 1994, 157)”.

Foucault, bu çözümlemelerle kadın ve erkek arasındaki iktidar ilişkisini o dönemin koşullarını göz önünde bulundurarak incelemiştir. Cinselliğin Tarihi’nin açıkça belirtilen hedefi cinsellik söyleminin “iktidarın değişken biçimlere sahip yordamları” ile bağlantılı olarak öne çıkarılmasıdır (Merquior, 1986, s.).

2.1.2. Foucault ve Söylem

Foucault’nun söylem kavramını iktidardan ayrı olarak düşünmek mümkün değildir. Foucaultcu kuramda “söylem”, salt konuşma sözcüğünün başka bir karşılığı olmayıp, iktidar ilişkileri üreten ve tarihsel düzlemde konumlanmış, maddi bir pratiktir. Söylemler,

kuramlar ve toplumsal gruplar dâhilinde var olduğu gibi, bunları desteklemekte ve özgün bilgilerle sınırlandırmaktadır. Örneğin tıp söylemi, kendine özgü pratik, bilgi ve iktidar ilişkileri üretir (Spargo, 2000: 75).

Foucault söylemin, teorik bir oluşum olduğu kadar düzenlenmiş bir toplumsal pratik olduğunu, bu nedenle bilgiyi olduğu kadar gücü de/iktidarı da içerdiğini, dolayısıyla belirli bir söylemin sınırları içinde somutlaşmış bulunan kategorilerin yalnızca bilgiyi değil, aynı zamanda gücü de/iktidarı da yarattığını ifade etmektedir (Urhan, 2000: 19). Foucault’nun söylemi, toplumsal içinde kurucu bir pratik olarak doğrudan dili çağrıştırmaz, dil anlamına gelmez; tersine, bir isme ve bundan da önemlisi, kendinin bir pratiği olan dil tarafından dokunan karmaşık bir pratikler kümesinin öznesine karşılık gelir.

Foucault, bu nosyonun anlamını şöyle açıklar:

“Genelde söylem ve özel olarak da bilimsel söylem, değişik düzeylerde ve değişik yöntemlerle yaklaşabileceğimiz ve yaklaşmamızı gerektiren çok karmaşık bir gerçekliktir. Bununla beraber reddettiğim bir yaklaşım varsa o da gözlem yapan özneye mutlak bir öncelik veren, bir eylem kurucu bir rol atfeden, kendi bakış açısını tarihselliğin merkezine yerleştiren – kısaca, aşkın bir bilince yol açan – (geniş anlamıyla fenomenolojik yaklaşım olarak adlandırılabilir) yaklaşımdır. Bana öyle geliyor ki, bilimsel söylemin tarihsel çözümlemesi, son kertede, bilen öznenin bir kuramına değil ama söylemsel pratiğin bir kuramına tabi olmalıdır (Foucault, 2001: 14)”.

Foucault, söylemlerin anlaşılması ve açıklanması için dikkat edilmesi gereken dört ilkedен bahseder. Bir söylem çözümlemesinde, söylemin kaynağı, çoğalma ve süreklilik durumları kadar, parçalanıp dağılması ve etkisizleşmesi de göz önünde tutulmalıdır. Söylemin “tersine çevrilme ilkesi” olarak tanımladığı bu durumun yanı sıra söylemin “kesiklilik ilkesi” olarak adlandırdığı ikinci bir ilkedен bahseder. Söylem, birbirini kesen ve bazen birbirine eklenilen ama aynı zamandan birbirinden habersiz veya birbirini dışlayan, kesintili uygulamalar gibi ele alınmalıdır. Üçüncü olarak Foucault, söylemin “özgünlüğü”nün dikkate alınmasını, yani söylemi önceden belli bir anlamlar oyunu içinde çözmeye çalışmama, dünyanın okunabilir sadece bir yüz gösterdiğini, bunu çözmekten başka

yapacak bir şey olmadığını sanmama gereğinden bahseder. “Dışsallık ilkesi” olarak tanımladığı ise, söylemden kalkarak onun gizli çekirdeğine, onda ortaya çıkacak bir düşüncenin veya bir anlamın yüreğine doğru gitmenin yanlışlığını vurgular. Bunun yerine, söylemin kendisinden, ortaya çıkışından ve düzenliliğinden kalkarak, olabilirliğin dış koşullarına doğru, olayların rastlantısallığına yol açan ve bunun sınırlarını belirleyen şeye doğru gidilmelidir (Foucault, 1987: 50).

Sancar (2008: 147 – 148), Foucault’nun söyleme ilişkin görüşlerini şu şekilde analiz eder: “İktidar ilişkilerinin kurulması, pekiştirilmesi ve uygulanması, söylemin üretimi, biriktirilmesi, dolaşımı ve işlevselliği söz konusu olmadan olanaksızdır. İktidarı olumlu bir üretme olarak kurgulayan şey söylemdeki doğruluk (discourse of truth) koşuludur. Bizler söylemde üretilen doğruluk değerlerinin bir ürünüyüz; iktidar, doğrunun üretildiği bir söylemsel bağlam olmadan bizi sarmalayamaz; biz de söylemin ürettiği doğruluk olmadan iktidarı uygulayamayız. Zenginliği ürettiğimiz gibi, doğruluğu da üretiriz. Doğru, keşfedilmek, sorgulanmak yoluyla elde edilmez. Kurumsallaşmış, uzmanlaşmış, ödüllendirilmiş doğruyu biz sadece “konuşuruz”. Doğru, özgür ruhların ulaşabileceği, başarabileceği bir ayrıcalık değil, söylemin bir etkisidir. Her söylem kendi doğruluk mekanizmasını ve kriterlerini kendi oluşturur. Epistemolojik kökenli doğruluk tanımı yerine söylem merkezli bir doğruluk tanımıdır bu. Söylemin nesneleri ancak o söylem içinde anlamlıdır; söylem dışında bir gerçeklikleri söz konusu olamaz. Doğruluk, öznelere “dil”leridir”.

Söylem pratikleri, kurumlarda, teknik süreçlerde ve genel davranış kalıplarında içkin olup, insanların kendilerini ve dünyayı anlamalarında kullandıkları teknolojileri üretmektedir. Foucault, belli bir tarihe ve varoluş koşullarına sahip olan söylem pratiklerinin nasıl bir bütün oluşturarak, toplumsalın anlamını belirlediğini araştırmakta ve bu noktada dört teknoloji olduğunu göstermektedir:

1- Nesneleri üretmemize, dönüştürmemize veya kullanmamıza imkân veren “üretim teknolojileri.”

2- İşaretleri, değerleri, simgeleri ya da anlamı kullanmamıza imkân veren “işaret-gösterge sistemleri teknolojileri.”

3- Bireylerin hareket tarzını belirleyen ve onları belirli sonlara ya da egemenliğe boyun eğdiren, özneyi nesneleştiren “iktidar teknolojileri.”

4- Bireylerin kendi bedenleri ve ruhları, düşünceleri, hareket tarzları ve var oluş biçimleri üzerinde, kendi imkânları ya da başkalarının yardımıyla bir dizi operasyon yapmalarını ve böylece belirli bir mutluluk, arınmışlık, bilgelik, kusursuzluk ya da ölümsüzlük haline ulaşmak üzere kendilerini dönüştürmelerini sağlayan “benlik teknolojileri” (Foucault, 1999: 26 – 27).

Üretilen bu teknolojiler aracılığıyla birey dünyayı, yaşamını, çevresini, ilişkilerini algılayıp anlamlandırmakta ve bu şekilde düşüncelerini, değerlerini ve yaşam tarzını belirlemektedir. Böylece birey farkında olmadan iktidarın kontrolü altına girmektedir.

2.1.3. Foucault ve Özne

Foucault’da iktidar, bilgi ve beden üzerindeki yoğunlaşmanın amacı, tarihsellik içinde insanoğlunun nasıl farklı özneler haline getirilebildiğini açıklamaktır. Foucault’nun modeli, söylemin, özneleri üretmek için nasıl iktidar ilişkileriyle bilgi adalarını kurduğu ve bilginin öznelerini nasıl tanımladığını gösterir. Öznenin üretimi, onun nesnelleştirilmesidir (Sancar, 2008: 146). Game (1998: 65), Foucault’nun bir özne teorisi olduğunu söyler.

Foucault’ya göre anlamın, iktidarın ya da eylemin kaynağı özne değildir. Özne, iktidarın el koyduğu bir bilinçle donatılmıştır. Kısacası; iktidar, özneyi üretir. Yani, iktidarın özneler üzerinde daha önce yapılan çalışmalarda olduğu gibi yalnızca olumsuz bir anlamı yoktur. Daha önce Foucault’nun iktidarın olduğu yerde özgürlüğün ve özgür bireylerin de olduğu düşüncesinden bahsetmiştik. Foucault, bununla çeşitli davranış biçimlerinin, çeşitli tepkilerin ve değişik tavırların benimsenebileceği bir imkânlar alanıyla yüz yüze bulunan bireysel ya da kolektif özneleri kasteder.

Foucault, *Özne ve İktidar* (2005: 58) isimli yapının birinci bölümü olan “İktidarı İncelemenin Nedeni: Özne Sorunu”nda, amacının insanların özneye dönüştürülme kiplerinin bir tarihini oluşturmak olduğunu söyler. Bunlar, genel dilbilgisi, filoloji ve dilbilim alanlarında, konuşan öznenin nesneleştirilmesini esas alan “kendilerine bilim statüsü kazandırmaya çalışan araştırma kipleri”, öznenin ya kendi içinde ya da başkaların tarafından bölünmüş olduğu “bölücü pratikler” ve cinsellik alanını örnek olarak verdiği “bir insanın kendini özneye dönüştürme biçimi” incelemeleridir.

Foucault kendilerine bilim statüsü kazandırmaya çalışan araştırma kiplerini insanı merkeze alan bilimler olarak tanımlar. Bunların amacını; “...insan bilgisi sayesinde insanın yabancılaşmalarından kurtulmasına, hâkim olmadığı tüm belirlenimlerden kurtulmasına, kendisi hakkında sahip olduğu bu bilgi sayesinde yeniden ya da ilk kez kendisinin efendisi ve sahibi olmasına çabalamak. Başka bir deyişle insanın kendi özgürlüğünün ve kendi var oluşunun öznesi olması için insan bir bilgi nesnesi haline getiriliyordu” şeklinde ifade eder. (Foucault, 2004: 106).

‘Bölücü pratikler’ olarak nitelendirdiği şey de, bireyin toplum içinde sınıflandırılması ve kimi bireylerin toplumdan dışlanmasını kapsamaktadır. Bu sınıflama ve dışlama biçimi, normal – anormal, akıllı – deli, hasta – sağlıklı, kötü – iyi, suçlu – suçsuz gibi ifadelerle kendini gösterip; hapishane, hastane, okul, işyerleri gibi mekânlarla işlerlik kazanmaktadır.

Son olarak da ‘insanın kendini özneye dönüştürme biçimi’ şeklinde adlandırdığı şey ise, bireyin kendi vücudunu bir meta olarak görüp, nasıl olup da kendini bir cinsellik ögesi haline dönüştürdüğü konusudur. İnsan bedeninin bir cinsellik ögesi olarak kullanılmaya başlaması, o bedenin artık siyasi bir işlevinin olmasından kaynaklanmaktadır. Toplumlari disipline etmenin yollarından biri ve en önemli olanı, onu oluşturan bireylerin bedenine hükmetmekten geçer. İktidar, bireyin bedenini istediği gibi eğitip ve kendi çıkarı doğrultusunda yönlendirebildiği ölçüde güçlü olabilir.

Foucault, iktidar kavramını tanımlarken, mücadele biçimlerinden söz eder. Bu mücadeleler, gündelik hayat içindeki bir iktidar biçimine, “bireyleri özneler haline getiren” bir iktidar biçimine karşı verilmektedir. Burada öznenin çift anlamı, hem birilerine tabi olma hem de

benliğine, kimliğe ya da öz bilgiye bağlı olma anlamı söz konusudur. İktidarın yapısı, boyun eğdirmenin yapısı, özne olmanın nesne olmak anlamına geldiğini ima eder – benliğini nesne olarak alan öznedeki durum budur (Game, 1998: 71 – 72).

Foucault'nun özneye dair açıklamasında önemli olan, sistemlerin karmaşıklığına, bunların karşılıklı ilişkilerine ve oluşturdıkları bileşiminin herhangi bir insan açısından barındırdığı tikelliğe ilişkin anlayışıdır. Sistemler zorunlu olarak öznenin önce var olurlar, ama etkileri ancak bedende ve beden aracılığıyla gerçekleşir. Bu bakımdan Foucault'nun özneye yaklaşımı maddecidir: Sistemler ancak maddi bir biçim içerisinde, ancak yaşadıkları sürece bir varoluşa sahiptirler. Foucault sistem tipleri arasında analitik ayrımlar yapmaya çalışmaktadır (Game, 1998: 74).

Toplumsal söylemlerindeki Foucaultcu özne tamamen söylemseldir. Tam da bu söylemlerdeki “taktikler”, stratejiler” ve “programları” öznesidir. Foucault'nun öznesi sadece söylemlerde vardır, ama kurucu bir unsur değil, söylemler aracılığıyla kurulmanın bir unsuru olarak vardır. Bu öznelerin tarihi aynı zamanda söylemlerin tarihleriyle de ilişkilidir. İşte bu nedenle, modern özne tarihsel yerine has ve dolayısıyla da sadece bizim modernliğimizde anlamlıdır (Tekelioğlu, 2003: 87 – 88).

Foucault, öznenin rasyonel tanımına karşıdır. Bilen, isteyen, kendini eleştiren aşkın bir özne kavramı Foucault'nun tanımında yer almamaktadır. Ancak Foucault'nun öznesinde “direniş” yer almaktadır. Bir özne hareketsiz kılındığı anda, Foucault'ya göre orada iktidar oyunu değil, şiddet ve kölelik vardır. Yani; iktidarın koşullarından biri öznelerin özgür olmasıdır.

2.2. WALBY'NİN ATAERKİLLİK VE TOPLUMSAL CİNSİYET KAVRAMLARI

Sylvia Walby *Gender Transformations* (1997) adlı eserinde kadınların iş yaşamına katılımlarını ve bu bağlamda toplumsal cinsiyet ilişkilerini incelemektedir. Modern Batı dünyasındaki toplumsal cinsiyet ilişkilerindeki değişimlerin, ekonominin ve sosyal ilişkilerin bütün biçimlerini etkilediğini ileri sürmektedir. Bu değişimlerin arkasındaki itici

güçleri ise; kadınların eğitim ve ücretli işçilikte yükselmesi ve kadınların politik sunumlarının yeni biçimleri olduğunu söylemektedir. Buna bağlı olarak da bu değişikliklerin yalnızca kadınların konumunda değil, aynı zamanda tüm ekonomi ve politikada da uygulandığını analiz etmektedir.

Kadınların kamusal hayata katılmasıyla birlikte toplumsal cinsiyet anlayışlarında bir dönüşüm olduğunu söyleyen Walby, bu değişikliğin kökenlerini yirminci yüzyılın başındaki ilk dalga feminizmle birlikte gelen siyasal vatandaşlık hakkının kazanılmasında bulur. Toplumsal anlamdaki bu dönüşümlere rağmen, eşitsiz uygulamaların hala devam ettiğini ve karmaşık bir açıdan bakıldığında durumların daha iyiye ya da daha kötüye gittiğini söylemenin o denli basit olmadığını savunur (1997: 1).

“Toplumsal cinsiyet inşası, sadece sınıf ve etnik ilişkilerde değil, aynı zamanda hane halkı biçimlerinde farklılık göstererek kadınların konumunu etkilemektedir. Kadınlar arasındaki çeşitlilik yalnızca sınıf ve etnisitenin bir sonucu değildir, aynı zamanda ataerkillik, toplumsal cinsiyet rejimlerindeki değişiklikler ve önemli nesilsel farklılıkların sonucudur (Walby, 1997:1-2).

Walby, “yakınsama” ve “polarizasyon” olmak üzere iki kavramdan bahseder. Bu iki kavramı Walby, toplumsal cinsiyetin çağdaş inşasında ve kadınlar için kullanır. Cinsiyetler arasındaki yakınsama, eğitime ve iş piyasasına erişim sağlamış yeterliliğe sahip ve iş bazında cinsiyetler arasındaki eşitsizlik ve farklılıkları en aza indirmiş kadınları içeren bazı genç insanlar arasında gerçekleşmektedir. Polarizasyon ise, beceri kazanan ve iş piyasasında kendine bir pozisyon bulan genç kadınlar ile farklı ataerkil yapılar içinde yetişen daha yaşlı kadınlar arasında olmak üzere farklı jenerasyondan kadınlar arasında olmaktadır. Polarizasyon, genellikle genç, eğitilmiş, bir işe sahip ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yeni biçimleriyle alakalı ve bir şekilde bu düşünceye sahip erkeklerle birlikte olan kadınlar ve daha yaşlı, az eğitilmiş, yaşamlarını özel ataerkilliğin örnekleri etrafında geçirmiş kadınlar arasında olmaktadır. Bu yeni modeller sınıf, etnisite ve bölgeyi içeren sosyal bölünmeler tarafından yaratılan farklılıklar ve eşitsizliklerle birbirine geçmiştir.

Walby, zamanla kültürel temsillerin değişime uğradığını söyler. Kadınların kamusal alana girmesiyle ilgili olarak, medyada haber spikeri olarak yer almalarını örnek verir. Ancak, tepkinin var olduğu gerçeğinin bu şekilde bir değişime uğramadığının altını çizer.

“Kadınların kamusal hayata girişini sağlayan ve arttıran pek çok alan bulunmaktadır, ancak resim, eşitsizliğin ve kadınlar arasındaki farklılıkların yeni biçimlerinin gelişmesiyle görüldüğünden daha karmaşık bir hale gelmiştir (Walby, 1997: 4)”.

Toplumsal cinsiyet rejimlerini Walby, iki bölüme ayırmaktadır: Özel toplumsal cinsiyet rejimi ve kamusal toplumsal cinsiyet rejimi. Özel toplumsal cinsiyet rejimi (1997: 6), kadınların çalışma faaliyetlerinin ana yapısı ve çalışmalarının ve cinselliklerinin sömürüsü ve kamusal alandan uzak tutulmalarını içeren hane üretimi içerisinde cereyan etmektedir. Kamusal toplumsal cinsiyet rejimi ise, kadınları toplumsal alandan hariç tutmada değil, ama kültür, cinsellik ve şiddet de olduğu gibi ücretli iş gücü ve devletin yapıları ile kadınların ayrımcılığa ve boyun eğmeye tabi tutulması temelinde gerçekleşmektedir. Özel rejimden faydalananlar özellikle kadınların eşleri ve babalarıdır. Her iki biçimde de tüm alt yapı ilgilidir, ancak her birinin diğeriyle farklı bir ilişkisi bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyet rejimlerinin özelliklerini anlamak için, toplumsal cinsiyet ile sınıf ve etnik ilişkilerin karşılıklı inşasını anlamak gerekmektedir.

Özelden kamusal toplumsal cinsiyet rejimini içeren özel alandan kamusal alana dönüşüm, kadınların iş haklarıyla ilgili isteklerinin artması bağlamında ilk dalga feminizmin etkilerinden kaynaklanmaktadır (Walby, 1997: 7).

Walby’e göre; toplumsal cinsiyet ilişkilerinin her alandaki inşası, daha önceden inşa edilen sosyal ilişkilere bakmayı gerektirmektedir. Diğerlerini etkileyen bu güçler, kadınların ve erkeklerin toplumsal cinsiyet paylarının temsilini organize etmiş, işçilerin paylarını, farklı etnik ilişkileri, çalışanların paylarının yapısını birleştirmiştir.

Geçen yirminci yüzyıl boyunca, Batı ülkelerinde toplumsal cinsiyet alanında özelden kamusal ataerkilliğe kayan çok önemli inşasal değişiklikler oldu. Bunun anlamı; kadınların önemli yaşama kararlarının çevresindeki ataerkil ilişkilerin biçimi, birkaç on yıl öncesinden şimdiye bakıldığında değişiklik göstermesidir. Kadınlar bugün, bir yandan eğitim ve

istihdamlarına yönelik taahhütlerin dengesine karar verecek, diğer yandan bakım ve bağımlılıklarına. Daha yaşlı kadınlar, bu yaşama kararlarını bugünkü daha kamusal sistemden ziyade, daha özel ve daha domestik bir toplumsal cinsiyet rejimi altında vermişlerdir. Üstelik bu kararlar onların geri alabilecekleri düzeyde değildir. Yaşamlarını, özel ataerkilliğe ve özel toplumsal cinsiyet rejimine bağlı yaşayan kadınlar, daha kamusal bir ataerkilliğin, daha kamusal bir toplumsal cinsiyet rejiminin yeni biçimleriyle büyümüş olan kadınlarla karşılaştırıldığında, farklı kaynaklar ve yararlanma olasılıklarına sahiptir (Walby, 1997: 11).

Yaşamlarını özel toplumsal cinsiyet rejiminin deneyimleri ve beklentileri çerçevesinde inşa eden kadınlar özellikle dezavantajlıdır. Örneğin, bugünkü artan boşanma oranları göz önüne alındığında, bir koca tarafından yaşamın desteklenmesi beklentisi tarihi olarak daha fazla gerçekçiydi. Bugün daha genç kadınlar, kendilerini okul ve iş eğitimi ile ücretli istihdama hazırlayarak, çocuk doğumunu ve evliliği erteleyerek ya da engelleyerek, yaşamlarını kamusal toplumsal cinsiyet rejiminin fırsatları ve sınırları çerçevesinde inşa etmekte. Eğitimsel beceriye ya da iş piyasası deneyimine sahip olmayan ve erken yaşta evlenen ve çocukları olan orta yaşlı kadınlar, şu anda piyasa pazarına girmek için tüm olarak ya da biraz desteklenmelerini bekleme durumuyla yüz yüze gelmekte ve kendilerini sadece kendi yaşlarındaki erkeklerle değil, aynı zamanda daha genç kadınlarla karşılaştırdıklarında dezavantajlı konumda hissetmektedirler.

Özel ataerkillik, özel toplumsal cinsiyet rejimi, kamusal ataerkillik, kamusal toplumsal cinsiyet rejiminin günümüzdeki inşaları altında yaşamak için savaşılar bile, daha yaşlı kadınların hafızaları ve biyografilerinde yaşamını devam ettirmektedir (Walby, 1997: 12).

Yaş ve nesil yalnızca farklı yaşam biçimlerinin sunumları nedeniyle değil, aynı zamanda farklı yaşlardaki insanların farklı ataerkillik sistemleri ve farklı toplumsal cinsiyet rejimlerini temsil etmesinden dolayı önemlidir. Hayat yörüngeleri farklı sistemler tarafından inşa edilmektedir. Farklı geçmişlerin izlerini günümüze getirmektedirler. Bu, sadece paydası içinde yer aldıkları farklı yaşlar değil, farklı tarihlerdir. Geçmiş, yalnızca

yaşanan olayların sıralamasının ve sosyal kuruluşlarının inşasının bir sonucu olarak değil, aynı zamanda bireysel biyografilerin izleri doğrultusunda bugünü etkilemektedir.

Walby, *Theorizing Patriarchy* (1990) isimli kitabında ise, ataerkillik kavramını ele alır. Ataerkilliğin tanımlarından biri; "Toplumsal yönetim gücünün erkeğin elinde toplandığı durum" dur. Tüm toplumsal kurum ve kuruluşlarda (aile, devlet, kamu kurumları ve iktisadi işletmeler...) karar verme ve yönetme gücünde erkek egemenliği vardır. Ayrıca bu egemenlik erkek evlat üzerinden devredilir³.

Ataerkil kavramı Türk Dil Kurumu'nun internet sitesinde⁴; "soyda, temel olarak babayı alan ve ailede çocukları baba soyuna mal eden (topluluk), pederşahi, patriarkal" şeklinde tanımlanmaktadır.

Ataerkillik manasında kullanılan patriarka sözcüğü ise Latince "patria" (baba) ve Yunanca "achein" (hükmetmek) kelimelerinden türemiştir. Ataerkilliğe dayanan, ataerki temelli olan oluşumlara "ataerkil" veya "patriarkal" denir⁵.

Ataerkillik kavramı, uzun yıllardır feminist araştırmaların temel kavramlarından bir tanesidir. Sylvia Walby, ataerkillik kavramının toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ilişkin her çözümleme için kullanılmasını zorunlu bir araç olduğunu düşünmektedir. Bununla beraber, ataerkillik kavramına getirilen, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin çeşitliliğini ve geçirdiği değişimleri açıklamakta başarısız olduğu ve tüm tarih boyunca geçerli olmuş olan yekpare ve değişmez bir baskı dizgesinin var olmadığı yönündeki eleştirilerin birçoğunun geçerli olduğunu da kabul etmektedir. Walby, ataerkilliği toplumsal süreç içinde geçirdiği değişimler, sınıf ve etnisite gibi kavramlarla açıklamaya çalışmıştır.

Walby için ataerkillik "erkeklerin kadınları egemenlik ve baskı altına aldığı, sömürdüğü bir toplumsal yapılar ve uygulamalar dizgesidir" (1990: 20). Walby, ilk feminist kuramların zayıflığının kadınlar üzerinde uygulanan baskının "özel" nedenlerinden sadece birine, erkeklerin uyguladığı şiddete ya da kadınların üreme sürecindeki rolüne odaklanma eğilimi

³ http://www.ogretmenlerforumu.com/sosyoloji_ders_notlari/sosyoloji_sozlugu-t5279.0.html

⁴ <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=ataerkil&ayn=tam>

⁵ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Ataerkillik>

olduğunu söyler (Giddens, 2008: 521). Bu nedenle ataerkilliğin işlemlerini olanaklı kılan, ev içi üretim, cinsellik, kültür, şiddet, devlet kurumları ve ücretli iş olmak üzere altı adet yapı tanımlar (akt. Giddens, 2008: 521):

1. *Evin sınırları dahilindeki üretim ilişkileri.* Kadınların evde ev işleri ve çocuk bakımı gibi işlerden almadığı ücret, kocası (ya da ev arkadaşları) tarafından sahiplenilmektedir.
2. *Ücretli işler.* Kadınlar iş pazarlarında belli türden işlerden uzak tutulmakta, daha düşük ücret almakta ve daha az uzmanlık gerektiren işlere kaydırılarak ayrımcılık yapılmaktadır.
3. *Ataerkil devlet.* Devlet gerek izlediği siyaset gerekse öncelikleri yoluyla dizgesel biçimde ataerkil çıkarları savunmaktadır.
4. *Erkeklerin uyguladığı şiddet.* Erkeklerin uyguladığı şiddet eylemleri genelde münferit olaylar olarak görülse de, aslında belli bir kalıba sahiptir ve dizgelidir. Devlet bu olaylara istisnai durumlar haricinde müdahale etmeyi reddederek, şiddete göz yumar.
5. *Cinsellik alanındaki ataerkil ilişkiler.* Bu tür ilişkiler kendilerini “saplantılı heteroseksüellik” ve cinsel konularda kadınlarla erkekler arasında uygulanan (ve aynı cinsel davranışlar için farklı “kuralların” geçerli olması anlamına gelen) çifte standart yoluyla gösterir.
6. *Ataerkil kültürel kurumlar.* Çeşitli kurumlar ve uygulamalar medya, din ve eğitim de dahil olmak üzere “ataerkil bakış altında” kadın tasarımları üretir. Bu tasarımlar kadınların kimliklerini etkileyerek onlara kabul edilebilir davranış ve eylem standartları dayatır.

Walby’ye göre ataerkillik tek bir başlık altında toplanamaz. Ona göre, “özel ataerkillik” ve “kamusal ataerkillik” olmak üzere ikiye ayrılmalıdır. Özel ataerkillik, kadının ev hayatı içinde kapalı kalmasını ifade ederken, kamusal ataerkillik, iş yaşamına yani kamu alanına

girmiş kadının bu kez de bu alanda karşılaştığı ataerkilliği tanımlar. Walby, çalışmasında kadının özel alandan çıkmasının hiçbir şeyi çözmediğinin altını çizer. Tıpkı Gender Transformations (1997)'da bahsettiği gibi eşitsizlikler ve engeller hala devam etmektedir.

Walby, özel ve kamusal ataerkilliği şu şekilde şemalaştırır (1990: 24):

Ataerkilliğin türü	Özel	Kamusal
Baskın Yapı	Ev içi üretim	Çalışma durumu
Daha yaygın ataerkil yapılar	Çalışma durumu Devlet Cinsiyet Şiddet Kültür	Ev içi üretim Cinsiyet Şiddet Kültür
Dönem	19. yüzyıl	20. yüzyıl
Kamulaştırma yöntemi	Bireysel	Kolektif
Ataerkil strateji	Mahrum bırakma	Ayrımcı

Walby, en azından Britanya'da Viktorya Dönemi'nden günümüze kadar olan süreçte ataerkillik konusunda hem derece hem de biçim bakımından bir değişim meydana geldiğini öne sürer. Kadınlara ve erkeklere ödenen ücretler arasındaki uçurumun kapanmaya başlamış olmasının ve kadınların eğitim konusunda elde ettikleri kazanımların ataerkil düzenin bir dereceye kadar değiştiğini kanıtladığına dikkati çeker; gerçi bu değişimin ataerkilliğin sonunu müjdelemediğini de belirtir. Zira; eskiden kadınlara özellikle evde baskı uygulanmaktayken, artık bu baskı bir bütün olarak toplum sathına yayılmış durumdadır – kadınlar artık tüm kamusal alanlarda tabi kılınmakta ve ayrımcılığa maruz

kalmaktadırlar. Bir başka deyişle, ataerkillik biçim değiştirmiş ve özel alandan kamusal alana kaymıştır. Walby'nin kendisinin de nüktedan biçimde belirttiği gibi: “Kadın sömürüldüğü evden kurtulmuş, ama bu kez de kendini sömürüleceği koca bir toplumun içinde bulmuştur” (Giddens, 2008: 521).

Walby, özel ataerkillikte kadının ezildiği ana mekânın ev / aile olduğunu söyler ve burada üretildiğini belirtir. Kamu ataerkilliği ise kamu alanlarında ortaya çıkar. Ev (aile), kamu formunda ataerkil bir yapı olmaya devam eder, ama artık ana mekân değildir. Özel ataerkillikte, kadının çalışmasına izin verilmemesi aile reisinin kararıdır, ancak kamuda kendini gösteren ataerkillik daha kolektif bir ayrımcılıktır (Walby, 1990: 23). Kamusal hayatta kadınlar kolektif bir ayrımcılığa tabi tutulurlar. Cam tavan (glass ceiling)⁶ bu bağlamda kadınlar için kullanılan bir kavram olmuştur. Özel ataerkillikte ev üretimi baskıcı bir haldeyken, kamusal ataerkillikte devreye çalıştırma ve devlet girer. Walby'nin önerdiği bu her iki şekilde de ataerkil yapılar açıkça görülür, sadece baskın etkenler değişiklik gösterir. Bireysel alandaki sömürü, kolektifliğe kaymıştır. Ataerkilliğin özel alandan kamusal alana kayması, kadın ile erkek arasındaki eşitsizlikleri ortadan kaldırmak yerine, ataerkilliği özel alandan kamusal alana yönelterek, farklı bir şekilde yeniden üretilmesine sebebiyet vermiştir.

Erkeğin işine, her zaman, kadınınkinden daha çok değer biçilir. Her ne kadar derece bakımından değişse de, kadının ikinci konuma itilmesi evrensel bir fenomendir. Bu itilme, evrensel bir kanıtla açıklanır: Kadınlar, çocukları besledikleri ve büyüttükleri için ‘aile özel alanına’ hapsedilmiştir.

Aslında, özel alan, kolektifin kısıtlanmış halidir. Ataerkilliğin benimsenmesi, sadece kadının işini ve iş gücünün kullanılmasını kapsamamakta, aynı zamanda cinsiyetlerinden psikolojik bakımlarına kadar olan tüm bakış açılarını da kapsamaktadır (akt. Walby, 1990: 175).

⁶ Kadının iş hayatında sadece belli bir noktaya kadar yükselebilişi; buranın ötesine ilerlemesinin, karar verme yetkisine sahip insanların -nihayetinde ataerkillikle bağlantılı- bir dizi bilinçli / bilinçsiz düzenlemeleriyle engellenişi durumunu anlatmak için kullanılan bir kalıptır.

Ataerkilliğin yeniden üretimini Walby, sosyalizasyon kavramının da yardımıyla açıklar. Sosyalizasyonun, öncelikle çocuklukta – kız ve erkek çocukların kendi cinsel kimliklerini tanıdıkları dönemde – yer aldığı düşünülür. Bu teoriyi öneren yazarlar, erillik ve dişillik – birbirlerinin ayna yansıması kabul edilirler – birbirinden ayıran kavramları açıkça belirtmişlerdir. Erkeklik (erillik) agresifliği, etkin olmayı, canlı olmayı ve doğru yargıyı, yani akli kullanmayı gerektirir. Kadınlık (dişillik) iş birliğini, pasifliği, nezaketi ve duygusallığı gerektirir (akt. Walby, 1990: 91).

Sosyalizasyon sürecine göre, sosyalleşme olgusu çocukluktan başlar, kızlara sakinlik ve naziklik gibi kavramlar öğretilirken erkeklere sertlik, kavgacılık gibi kavramlar toplum tarafından çeşitli vesilelerle öğretilir. Kız çocuklara oyuncak olarak bebekler, tabak – çanak, mutfak setleri alınırken, erkeklere askerler, arabalar alınır. Okul kitaplarında kızlar annelerine yardım ederken gösterilirken, erkek çocuklar tamirata yardım edenler olarak tasvir edilirler⁷.

Yetişkinlerin ve çocukların okudukları kitaplar ve dergiler cinsiyet kimliklerinin ayrım çizgilerini belirginleştirmektedir. Kızlar ev işlerinde annelerine yardımcı olurken erkek çocuklar da babaların yorucu işlerinde ve eğlencelerinde yer alırlar. Çocuklar böylelikle, şu an ve gelecekteki cinsiyet rollerine katkıda bulunmak suretiyle çocuk ve yetişkin etkinliklerinde stereotip görünüm sergilerler (Walby, 1990: 92).

Günümüzde sosyal öğrenme yaklaşımına en çok katkıda bulunan faktörlerden birisi de televizyondur. Televizyon aile gibi çocuğun küçük yaşlardan itibaren birlikte olduğu bir kitle iletişim aracıdır. Cinsiyet rolleri açısından baktığımızda televizyon tipik dişilik ve tipik erkeklik modellerini, yayınları aracılığıyla izleyiciye iletiyor, çünkü cinsiyet stereotip davranışları öğrenilir, eğer negatif etkisi yoksa daha güçlenir, belki ödüllendirilir, fakat kendiliğinden ve istisnasız temsil edilirler. Sürekli yayınlanan kurmaca yayınlar, özellikle aile serileri, göreceli gerçekçidir. Buna göre sevilen fakat cinsiyet stereotipi olarak çizilen televizyon karakterleri sıklıkla ulaşılmaya değer özellikler (iyi görünüm, güç, kuvvet, cesaret, arkadaş canlısı v.s.) sergiler. Kadın seyircilerin dikkatini tutmakta yayınların

⁷ http://www.kadinmuhendisler.org/gy_patriarka.aspx (14 Ekim 2009)

gerilimli dramatize yapıları önemli rol oynar. Ayrıca aile serileri yayınlarının uzun dönem devam etmesi kolay hatırlama etkisi sağlar (Faltenbacher'den akt. İmançer, 2006: 11).

Eğitim de bu sürece hız kazandırmaktadır. Kız çocukları ve erkek çocukları farklı konular üzerinde çalıştırılmaktadırlar. Sınıf içi etkileşimdeki dinamikler bile kız çocuklarına karşı durmaktadır. Erkekler daha çok bilim ve güç gerektiren meslekleri seçebilirken, kızlar sanat ve evle ilgili işlere yönelmek durumunda kalırlar (akt. Walby, 1990: 92).

Şengül Altan Arslan'ın Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik (2000) adlı çalışması Walby'nin altını çizdiği konuya işaret etmektedir. Çalışmada, çeşitli ders kitapları incelenmiş ve kadınlık ve erkekliğe özgü kalıp yargılar araştırılmıştır. Kitapta kadınlar ve kız çocukları hane içerisinde, iş yaparken, öğretmenlik, hemşirelik gibi şekillerde yer alma imkanı bulmuşken, erkekler ve oğlan çocukları genellikle dışarıda, güç gerektiren işlerde temsil edilmiştir. Annelik ve babalık da benzer kalıplar içerisinde işlenmiştir. Çalışmada, cumhuriyetin kuruluş yıllarında, eğitimin kalıcı davranışlar kazandırılmasındaki rolüne özel bir önem verildiğinden, ders kitaplarında “yeni kadın” imgesinin genç kuşaklara benimsetilmesine yer verilirken, 1950'lerden sonra değişen politikalara bağlı olarak kadının konumunun da değişmeye başladığına değinilmektedir. Ders kitaplarında geleneksel cinsiyete dayalı işbölümünü simgeleyen kadın imgeleri yeniden ortaya çıkmıştır. Ders kitaplarında kadını ev içinde, erkeği kamusal alanda tarif eden imgelerin yer alması, genç kuşaklara kadın – erkek eşitliği ilkesinin benimsetilmesini imkânsız kılmış, eşitsizliği yeniden üreten temel araçlardan biri olma işlevini yüklenmiştir.

Sayılan ve Özkazanç'ın okulun toplumsal cinsiyet inşası ve yeniden üretimine katkılarını inceledikleri çalışmalarında (2009: 51 – 72), öğretmenlerin ve yöneticilerin gençlerin içinde bulundukları gelişim evresinin cinsiyetlendirilmiş yorumu konusunda erkek yanlısı bir tutum sergiledikleri bulgusunu bulmuşlardır. “Bu yaşta çocukların doğasında vardır uyumsuzluk”, “çocuk kendisini nasıl kanıtlayacağını bilmiyor”, “bu dönem arayış dönemidir”, “çocuk yaşta arkadaşlar önde, aile arkada kalıyor”, “kendine bir kimlik arıyor, bir benlik arıyor”, “kanları deli akıyor” şeklindeki ifadelerin genellikle erkek öğrencilerin uyumsuz davranışlarını açıklamak için kullanıldığını öne sürmektedirler. Dolayısıyla

kızların kimlik arayışları yok sayılmaktadır. Daha çok gelenek ile terbiye edilmeye çalışılan kızlara yönelik olarak namus ve iffet tabusunun sıklıkla kullanıldığının altını çizmişlerdir. Yönetimin, okuldaki şiddeti ve öğrenci cinselliğini kontrol etmek açısından cinsiyetçi yaklaşım ve tutumları birincil öneme koyduğunu belirtmişlerdir.

Cinsiyet sosyalizasyonu üzerine yapılan çalışmalar yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi kadınlığı (dişilik) merkez olarak alsa da, erkekliği (erilliği) esas olarak ele alan çalışmalar artmaktadır. Bu çalışmalar, ayrımcılığa ve güce giden erilliği ele almaktansa erkekliğin üretkensizlik bakış açılarına konsantre olma eğilimindedir: Örneğin, duyguları ifade etmedeki yetersizlik ve duygularına engel koyma (Walby, 1990: 92). Erkeklerle ilgili yapılan çalışmalar da kadınlık söylemi üzerinden üretildiğinden, erkekler kadınların ve kadınlığın olumsuz söylemleri üzerinden olumsuz olarak analiz edilmişlerdir. Kısaca, sosyalizasyon, cinsiyet ayrımının, kadın ve erkek çalışma alanları haline gelmesine neden olur. Aileden, medya ve eğitim kurumlarına kadar bütün kurumlar yeniden üretimin aracı konumundadırlar.

Walby çalışmasında sosyalizasyon teorisinin de üstünde durmadığı bazı konulardan bahsetmiştir. Birincisi, erillik ve dişillik arasındaki farklardır. Erillik ve dişillik arasındaki farklar her yerde vardır, ancak; bu farklar değişkenlik göstermektedir. Walby, sosyalizasyon teorilerinde bu erillik ve dişillik arasındaki farkların pek fazla incelenmediğini söylemektedir (Walby, 1990: 93).

Walby'nin üstünde durduğu ikinci eksiklik, erillik ve dişilliğin birbirinin yansıması olduğuna dair çalışmalardaki belirsizliktir. Walby, özellikle erkeklikle ilgili yapılan çalışmalarda bu belirsizliğin daha belirgin olduğunu söylemektedir. (Walby, 1990: 93).

Walby'nin işaret ettiği üçüncü sorun, bireylerin cinsel kimliklerini kazanmada dışarıdan müdahaleye çok fazla maruz kaldığı ve pasif oldukları ile ilgili düşüncedir. Aslında burada, kadınların yanlış bilince sahip olduğu ve kadınların bu yanlış bilinçle cinsel kimliklerini edindikleri varsayımına yönelik bir eğilim vardır. (Walby, 1990: 93).

Dördüncü problem ise; sosyalizasyon teorisinin, bireylerin erkeklik ve kadınlık rollerini nasıl kazandıklarına dair açıklama yaparken, bu kavramların anlamları ve içeriklerinin nereden geldiğine yönelik sorgulama yapmamasıdır. Bu, Walby tarafından bakış açısının en ciddi eksikliği olarak görülür. Sosyalizasyon teorisi, cinsiyet edinim teorisidir, cinsiyet inşasının teorisi değildir. Bu teorinin cinsiyetin neden iki sınıfa ayrılması gerektiğiyle ve erkeklik ve kadınlığın neden belirgin içeriklerinin olduğu ile ilgili söyledikleri çok azdır (Walby, 1990: 93).

Beşinci olarak, bu yaklaşım, toplumsal yaşamın bütün yönlerinin toplumsal cinsiyetin kültürel kavramlar içerdiğini fark etmektense toplumsal cinsiyet ideolojisini anlamayı sağlayacak özel zaman ve yerlere odaklanmanın daha doğru olduğunu varsayar. Toplumsal cinsiyet, kültür ve sosyal hayatın her alanına inşa edilmiştir – sadece ailede, medya ve okulda yoktur, tüm toplumsal kurumlarda kendini göstermektedir (Walby, 1990: 94).

2.3. CONNELL’IN HEGEMONİK ERKEKLİK KAVRAMI

Connell “Toplumsal Cinsiyet ve İktidar (1998)” isimli kitabında evrensel olarak var olan ve erkeklerin iktidar ilişkilerini denetleyip nimetlerinden yararlandıkları bir cinsiyet sisteminin varlığından bahsetmektedir.

Connell’a göre bu sistemin işleyişini sağlayan üç temel mekanizma vardır: İlk olarak, kadınların ve erkeklerin farklı işler yaparak farklı konumlar, statüler ve getiriler elde etmelerine yol açan *cinsiyete dayalı işbölümü* önemlidir. Bu işbölümü kadınları ev – aile işleriyle sınırlandırılarak ücretsiz ev içi emek olarak çalıştırılmalarına yol açar. Öte yandan erkekler, genel anlamda kamu alanlarının denetimini ellerinde tutmalarına yol açacak biçimde özel şirketleri, ticareti, bürokrasiyi, orduyu yöneterek bu cinsiyet rejiminin sürekliliğini olanaklı kılarlar. İkinci olarak, sınıf, ırk, etnisite, bölgesel gelişmişlik farklılıklarına dayalı iktidar ilişkileri ile cinsiyet farklarına ilişkin toplumsal ilişki örüntülerinin iç içe geçerek, *toplumsal cinsiyet sisteminin bir iktidar ilişkileri ağı olarak işlemesine* yol açtığını belirtir. Üçüncü olarak, cinsiyet sistemi Connell’in *kateksis* dediği,

cinselliği ve cinsel arzusunun şekillendiği toplumsal ilişkilerin oynadığı rolü vurgular (Sancar, 2009: 31- 32).

“Bu yapılar, şu anki toplumsal cinsiyet araştırmaları ve cinsel politika kapsamında ortaya çıkarılabilirler ve bugüne dek anlaşılmış olan yapısal dinamiklerin çoğu için bir açıklama getirebilirler. (...) Öne sürdüğüm argüman, bugünkü tarihin kullanışlı bir yorumuna ulaşmamızı sağlayabilecek bir çerçeve öneren, daha ılımlı, daha pragmatik, ama belki de tanıtlanma olasılığı daha yüksek bir iddiaya yaslanıyor (Connell, 1998: 139)”.

Connell’ın toplumsal cinsiyet tanımı, toplumsal cinsiyeti barındıran toplumsal ilişkilerin, biyolojik farklılıklar tarafından belirlenmediği ama onunla bağlantılı olduğu iddiasını içermektedir. Biyolojik belirlenimcilik terk edildiğinde bile, toplumsal cinsiyet hala genellikle toplumsal olarak üretilmiş bireysel karakter kapsamında görülür (Connell, 1998: 190).

“Toplumsal cinsiyet, insanların eril ve dişil olarak, üremeye dayalı bölünmesi kapsamında veya bu bölünmeyle bağlantılı olarak örgütlenmiş pratik anlamına gelir. Bunun daha önemli bir toplumsal ikilik talep etmediği de doğrudan doğruya açık olmalıdır. Toplumsal cinsiyet pratiği üç ya da yirmi toplumsal kategori kapsamında örgütlenebilir. Aslında toplumumuz – genç kızlar, yaşlı erkekler, lezbiyenler, kocalar vb. gibi – oldukça geniş bir çeşitliliği tanır. Kadın – erkek ikiliğinin niçin herhangi bir toplumsal cinsiyet düzeninin önemli bir parçası olma eğiliminde olduğunun da aynı şekilde açık olması gerekmektedir” (Connell, 1998: 190)”.

Connell, toplumsal cinsiyet düzeninde egemen olanın erkekler olduğunu söyler. Ama, “erkeklerin otoritesi, toplumsal yaşamın tüm alanlarını örten dümdüz bir örtü üzerinde yayılmamıştır (Connell, 1998: 153). Connell’in incelemesinde, kadınlar erkeklere tabi kılınmaktadır, ancak; bazı erkek gruplarının sahip olduğu otoritenin yansınması veya daha genel bir biçimde, temel toplumsal cinsiyet kategorileri içerisinde otorite ve merkez olma hiyerarşilerinin kurulması söz konusudur.

Connell, erkekliğin hegemonikleşmesini sorunsallaştırır ve nasıl olup da küçük bir azınlık erkeğin bütün iktidar ve güç pozisyonlarını ellerinde tuttuğunu; bunu nasıl meşrulaştırıp tahakkümü yeniden var edebildiğini açıklamaya çalışır.

Connell'a göre, hegemonya her zaman ilişkisel bir kavramdır. Bu ilişkiselliğin oluşumunda, toplumsal cinsiyet düzeni açısından kültürel dinamikler önemlidir. Ortada dolaşan, hayran olunası “erkeklik modelleri”nin yarattığı dinamiklerin varlığı kadar, din, devlet, medya, yerel kültürler aracılığı ile erkekliğin “doğallaştırılması” da söz konusudur. Erkekliğin inşası sadece kültürel imgelerle olmaz; kurumsallaşmış patriarkal destek de hayatidir. Örneğin, özel şirket kültürü, bürokrasi, işadamlığı/yöneticilik, aile, aile/hane reisliğinin hukukiliği, kadınların çifte mesaisi, erkek arkadaş gruplarının homososyal kültürel dinamikleri, okul mekânlarının erkek çocuklar tarafından denetimi için yürütülen mücadeleler, kız – erkek arkadaşlığında randevu kalıpları, homofobik konuşmalar, taciz, vb. iç içe geçmiş oluşumlardır. Öte yandan, kültür içine gömülü eril şiddet biçimlerinin normal karşılanmasını ya da birçok erkeğin gözünde hayranlık yaratmasını hegemonik erkeklik kavramı çok iyi anlatır. Bu kavram sayesinde farklı şiddet türlerini; ev / aile içi, homofobik şiddet ile silahlı şiddet örgütleri arasındaki ilişkileri anlamamız kolaylaşır. Barış girişimlerinin, çatışma önleme politikalarının zorluğunu daha iyi anlarız; tecavüz, erkekler arasındaki yumruklaşma ve erkek kavgaları, çocuk tacizi, militer şiddet, polis şiddeti, kadınların yasaklanıp eve kapatılması, işçilere karşı işyeri şiddeti, endüstriyel sakatlanmalar, emperyalist şiddet, post kolonyal savaşlar, silah ticareti, “savunma” endüstrisi, silah lobisi, “güvenlik” endüstrisi gibi birçok olguyu bu kavram aracılığı ile birlikte ele alıp çözümleyebiliriz. Yani, kadınlara karşı şiddet ile küresel çapta örgütlenmiş ya da ulusal düzeyde işlevsel olan şiddet birlikte düşünülmelidir. Connell'e göre kavram, maddi eşitsizliklerin yeniden üretilmesinde cinsiyet eşitsizliklerine / farklarına dayalı iktidar ilişkilerinin oynadığı hayati rolün önemini vurgular ve toplumsal / siyasal kurumların cinsiyetlenmiş özelliklerini gösterir (Sancar, 2009: 40 – 41)”.

Connell, hegemonik erkekliğin cinsiyetlerle ilişkisini şu şekilde açıklar (1998: 245):

“Hegemonik erkeklik daima kadınlarla ilgili olduğu kadar, ikincil konuma itilmiş çeşitli erkeklik biçimleriyle ilgili olarak da inşa edilmektedir. Farklı erkeklik biçimleri arasındaki etkileşim, ataerkil bir toplumsal düzenin işleyiş biçiminin ayrılmaz parçasıdır” .

Connell, hegemonik erkeklik kavramındaki hegemonya kelimesine iktidar çekişmelerinin ötesinde bir anlam yükler ve iki yanlış anlaşılmaya dikkat çeker: Birincisi, hegemonyanın

güce dayalı üstünlük olmadığının altını çizmekle birlikte, güce dayalı üstünlükle bağdaşmadığını söylemez. İkincisi, hegemonya, seçeneklerin ortadan kaldırılması anlamına gelmez. Connell, hegemonya içinde cereyan edeni bir oyun olarak tanımlar ve bir üstünlük kazanıldığını söyler. Bu durumda öbür örüntüler ve grupların ortadan kalkmadığına yalnızca ikincil konuma geçtiğine işaret eder. Connell, bu nokta görülmediği takdirde toplumsal yaşamda gerçekleşen cinsiyetlere dair çözümlemelerin yapılmasının imkânsızlaşacağını belirtir.

Connell'a göre (1998: 246), hegemonya, özel yaşamın ve kültürel süreçlerin örgütlenmesine sızan bir toplumsal güçler oyununda kazanılan toplumsal üstünlüktür. Bir erkekler grubunun, silah zoru veya işsiz bırakma tehdidiyle başka bir grup üzerinde kurduğu üstünlük hegemonya değildir. Dinsel öğreti ve pratiğe, kitle iletişim içeriğine, ücret yapılarına, ev tasarımına, yardım/vergilendirme politikalarına vb. kök salan üstünlük hegemonyadır.

Connell'ın hegemonik erkeklik kuramı, genel bir erkeklik cinsiyet kuramından farklılık göstermektedir. Connell, toplumsal hayat ve çeşitli kurumlar tarafından dayatılan erkeklik ideallerinin, erkeklerin çoğunluğu ile örtüştüğü varsayımını reddeder. Sinema filmlerinde Humphrey Bogart, John Wayne ve Sylvester Stallone tarafından canlandırılan film karakterleri nedeniyle hayal ürünü erkeklik modellerinin yaratıldığını söyler. Ancak; bunlar, genel olarak erkeklerin olmayı istedikleri tipler ya da erkeklerin esas olarak olmak zorunda oldukları tipler olarak yansıtılır.

Connell hegemonik erkekliğin kamusal olduğunun altını çizer (1998: 248):

“Hegemonik erkekliğin kamusal yüzünün, ille de iktidar sahibi erkeklerin ne olduğuna değil, ama bu erkeklerin sahip olduğu iktidarı ayakta tutanın ne olduğuna ve bu kadar çok sayıda erkeğin neyi desteklemeye yönlendirildiğine dair olması gerekir. “Hegemonya” görüşü, büyük ölçüde rıza gerektirir. Çok az erkek, bir Bogart veya bir Stallone'dur; büyük çoğunluk ise bu imajların ayakta tutulması için işbirliği yapmaktadır”.

Bu imajların ayakta tutulmasına dönük çabaların sebeplerini ise; fantezi tatmini, yer değiştirmiş saldırganlık ama asıl olarak erkeklerin çoğunun kadınların tabi kılınmasından

faydalanması ve hegemonik erkekliğin üstünlüğü kültürel olarak ifade etmesi şeklinde sıralar (1998: 248).

Bu ise titiz bir formülleştirme gerektiriyor. Hegemonik erkekliğin, kadınlara karşı özellikle tehditkâr olunması anlamına gelmesi gerekmez. Kadınlar kendilerini hegemonik olmayan erkeklikler tarafından da ezilmiş hissedebilirler, hatta hegemonik örüntüyü daha tanıdık ve dolayısıyla katlanılır bulabilirler. Muhtemelen, hegemonik erkeklik ve ön plana çıkarılan kadınlık arasında bir tür uyum vardır. Bu uyumun imlediği şeyse erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliğini kurumsallaştıran pratiklerin korunmasıdır. Bu anlamda hegemonik erkeklik, kadınlarla ilişkide başarılı bir ortak stratejiyi cisimlendirmek zorundadır. Toplumsal cinsiyet ilişkilerinin karmaşıklığı düşünülecek olursa, karmaşık olmayan ya da tek tip bir stratejinin mümkün olduğu söylenemez: Bir “karışım” kaçınılmazdır. Öyleyse, hegemonik erkeklik, oldukça tutarlı bir biçimde, evcimenliğe yönelik açılımları ve şiddete yönelik açılımları, kadın düşmanlığına yönelik açılımları ve heteroseksüel çekime yönelik açılımları aynı anda barındırabilir (Connell, 1998: 248 – 249).

Connell’a göre (1998: 325); hegemonik erkeklik, kahramanlık biçiminde doğallaştırılır ve kahramanlar etrafında dönen biçimler aracılığıyla sunulur: Destanlar, aşk şarkıları, westernler, gerilim öyküleri. Örnek alınacak bireyler üzerindeki kültürel vurgu, kahraman olmayan erkekler çoğunluğu tarafından paylaşılmakta olan ayrıcalıkların onaylanma şekli değildir yalnızca; aynı zamanda, tıpkı romantizm gibi, gerçek sorunlara sembolik olarak değinme biçimidir”.

Connell, hegemonik erkekliğin en belirgin özelliğinin heteroseksüel, yani evlilik kurumuyla sıkı sıkıya bağlı oluşu olduğunu söyler. “...dolayısıyla, tabi kılınmış erkekliğin en önemli biçimi de eşcinsellik olur. Bu tabi kılınma, hem doğrudan etkileşimleri hem de bir tür ideolojik savaşı gerektirir. Polis ve yasal taciz, sokak şiddeti ve ekonomik ayrımcılık gibi davranışlar, hegemonik erkekliğin ideolojik ambalajının parçası olarak görülebilecek eşcinselliğe ve eşcinsel erkeklere yönelik küçümseme ile sıkıca birbirine bağlanmaktadır. AIDS korkusu, eşcinsellere hastalığın asıl kurbanları olarak anlayış göstermekle değil, daha çok yeni bir tehlikenin taşıyıcıları olarak düşmanca bir tutum takınılmasıyla ifade

edilmektedir. Medyanın asıl ilgi odağıysa, “eşcinsel vebası”nın “masum”, yani “normal”, kurbanlara bulaşıp bulaşmayacağıdır” (1998: 249).

Connell, hegemonik erkeklik kavramının erkekler arası hiyerarşinin yanı sıra, erkeklerle kadınlar arasındaki hiyerarşiyi de önemsedğini ve bu ilişkilerin tarihsel olarak değişebilirliğini göstermeye çalıştığını tekrar vurgulamıştır. Toplumsal cinsiyet düzeni daha çok kadınların yaşadığı patriarkal cinsiyet ilişkileri üzerinden sorgulanırken bu kavram sayesinde hegemonik ve diğer marjinal, bağımlı, tabi kılınmış erkeklikler arasındaki ilişkileri sorgulamanın olanaklı hale geldiğini hatırlatmıştır (Sancar, 2009: 40).

Connell, erkeklığe dair genel yargıların erkeklerin hepsi tarafından benimsenmeyebileceği gerçeğinin kadınlar için de geçerli olduğunu söyler. Ona göre, çoğu kadının desteklediği şey, aslında kendisinin olduğu şey olmayabilir. Ancak; bu noktada temel bir farklılıktan söz eder. Bütün kadınlık biçimlerinin, erkeklere tabi kılınmasından oluştuğunu söyleyen Connell, bu nedenle kadınlar arasında hegemonik erkeklığın erkeklerin arasında tuttuğu yer türünden bir kadınlık biçiminin olmadığını belirtir (1998: 250).

Bu temel asimetri, iki ana özellik içerir. Birincisi, toplumsal iktidarın erkeklerin elinde toplanmasının, kadınların öbür kadınlar üzerinde kurumsallaşmış iktidar ilişkileri kurabilmeleri için sınırlı bir alan bırakıyor oluşudur. Bu, yüz yüze ilişkiler temelinde, özellikle de ana-kız ilişkilerinde yaşanır. Ama erkeklik türleri arasındaki ilişkilerde oldukça önemli olan tahakküm kurma hissi, her zamankinden daha fazla yumuşatılmıştır. Şiddetin kadınlar arasında, erkekler arasında olduğundan çok daha düşük bir düzeyde oluşu, bunun açık bir göstergesidir. İkinci özellikse ötesi cinsiyet üzerinde egemenlik kurma etrafında hegemonik bir biçimin örgütlenmesinin kadınlığın toplumsal inşasında bulunmayışıdır. İktidar, otorite, saldırganlık ve teknolojik, erkeklikte olduğu gibi, bir bütün olarak kadınlıkta tematikleştirilemez. Aynı derecede önemli olan bir başka nokta da, hegemonik erkeklığın öteki erkeklikleri olumsuzlama zorunluluğu türünden, öteki kadınlıkları olumsuzlamak veya tabi kılmak için hiçbir baskının kurulmamış olduğudur. Bu yüzden toplumumuzda gerçek kadınlıkları, gerçek erkekliklerden daha fazla çeşitlilik içeriyor olma olasılığı hayli yüksektir (Connell, 1998: 250).

Connell, kadınlığın erkeklığe boyun eğmesinin sonucunda “ön plana çıkarılmış” kadınlığın ortaya çıktığını söyler. Aynen hegemonik erkeklik gibi ön plana çıkarılmış kadınlık da, içeriği her ne kadar özellikle ev ve yatak odasının mahrem alanıyla bağlı olsa da, kültürel

bir inşa biçimi olarak fazlasıyla kamusaldır. Gerçekten de, kitle iletişim araçları ve pazarlamacılıkta bir dayatmayla ve herhangi bir erkeklik biçimi için söz konusu olabilecek bir ölçüden daha çok reklamı yapılır. Yüksek tirajlı kadın dergilerinde, yüksek tirajlı gazetelerin “kadın sayfaları”nda ve televizyonda sabah yayınlanan pembe diziler ve “yarışmalar”da rastlanan makaleler ve reklamlar bildik örneklerdir. Bu reklamın büyük bir bölümünün, erkekler tarafından örgütleniyor, finanse ediliyor ve denetleniyor oluşu kayda değer bir noktadır (Connell, 1998: 251).

Connell, erkeklerin iktidarına uyum sağlama olarak örgütlenen ve boyun eğme, çocuk terbiyesi ve empatiyi kadınca erdemler olarak ön plana çıkaran bir kadınlığın, öteki kadınlık biçimleri üzerinde hegemonya kuracak bir konumda olmadığını söyler (1998: 252).

Connell 1995’te yazdığı *Erkeklikler* kitabında görüşlerini eleştiriler⁸ doğrultusunda yeniden gözden geçirmiştir. Hegemonik erkeklik kavramı etrafındaki tartışmalar, egemen erkeklik değerlerinin kadınların topyekûn boyun eğdirilmesini nasıl sağladığı ve farklı erkeklik tarzları arasındaki iktidar ilişkilerinin nasıl düzenlendiği konularında yoğunlaşmıştır. Connell bu eleştirileri dikkate alarak, hegemonik erkeklik düzeni içinde, farklı erkeklik tarzlarının bu iktidar ilişkileri düzenine nasıl eklemelendiği sorusuna daha net bir yanıt vermeye çalışmıştır; *tabi kılınan (subordinated masculinity)*, *marjinalleştirilen (marginalized masculinity)* ya da *işbirlikçi (complicit masculinity)* erkeklikler gibi daha belirgin ayrımlar yaparak farklı erkeklikler arasındaki hiyerarşik iktidar ilişkisine açıklık getirmeyi hedeflemiştir (Sancar, 2009: 33).

2.4. FEMİNİST KURAMLARDA TOPLUMSAL CİNSİYET ANLAYIŞI

Kadın ve erkek temsillerinin incelenmesi açısından yapılan çalışmalara bakıldığında erkeklik ile ilgili pek fazla çalışmanın yapılmadığını söylemek mümkündür. Easthope bu durumu şöyle açıklar:

⁸ Bkz. Serpil Sancar, *Erkeklik : İmkansız İktidar, Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*, Metis Yayınları, 2009, S.33 – 39.

“Bu, erkeklerin iktidarı ellerinde tutabilmeleri için başvurdukları bir hiledir. Erkeklik, kendisini normal ve evrensel göstererek görünmez kılmaya çalışır. (...) Eğer erkeklik kendisini normal olarak gösteriyorsa, otomatikman kadınlığın aykırı ve farklı görünmesine yol açacaktır”(akt: Zoonen, 2002:504).

Bu çalışma, bu anlayışı benimsememektedir. Bu çalışma, en az kadınlar kadar erkeklerin de toplumsal hayat içerisinde cinsiyetlerine yüklenmiş anlamlarla yaşadıklarını ve medyada da bu anlamların tekrar edildiği anlayışına dayanmaktadır. Ancak yapılan çalışmaların genelinin kadınlar üzerine olduğu gerçeğinden yola çıkılarak, onlara ağırlık verilecektir.

Kadınlarla ilgili yapılan çalışmaları “feminist çalışmalar” başlığı altında toplamak mümkündür. Feminist çalışmalar kadınların toplumdaki neredeyse evrensel değersizleştiriminin kökenlerini ve sürüp giden mahiyetini anlamayı amaçlar. ‘Feminist’ terimi, kadınların erkeklerle ilişkili olarak geleneksel değersizleştiriminin gerçekliğinin, bu ilişkinin değiştirilmeye ihtiyacı olduğu varsayımıyla teorik açıdan kabul edilmesini ima eder (Küçük, 2005: 125).

2.4.1. Liberal Feminizm

Liberal feminist söyleme göre, kadınların eşler ve anneler olarak doğal rolleri hakkındaki yargılar ve stereotipler kadınların toplumdaki eşitsiz konumunun göstergeleridirler. Özgürlük ve eşitlikle ilgili genel liberal ilkeler kadınlar için de uygulanmalıdır (İrvan, 2002:473).

Liberal teori rasyonel zihinsel gelişimin en yüksek insan ideali olduğunu ve devletin bu amacı ve bununla ilintili amaçları izleme konusunda herkese eşit fırsat yaratılmasını güvence altına alacak şekilde edimde bulunması gerektiğini varsayar. Bundan dolayı liberal feministlerin çoğu, çabalarını kadınların entelektüel gelişim ve mesleki başarı fırsatlarını geliştirecek yasaları yaratmaya ve değiştirmeye hasreder. Erken dönem liberalleri kadınların eşit oy ve mülkiyet hakkı için çalışmışlardır. Günümüzde ise eşit ücret ve istihdam gibi konuları ele almaktadırlar (Küçük, 2005:133).

Liberal feminist medya çalışmalarının merkezinde, “cinsiyet rol stereotipleri, cinsiyete uygun davranış reçeteleri, dış görünüş, ilgiler, yetenekler ve öz-anlayışları” yer almaktadır. Çok sayıdaki nicel içerik çözümlemesi, kadınların medyada nadiren görüldüğünü ortaya koymuştur; medyada göründüklerinde de ya eş, anne, kız evlat, kız arkadaş olarak; ya geleneksel kadın mesleklerinde (sekreter, hemşire, kabul görevlisi) çalışırken; ya da seks aracı biçiminde gösterilmektedirler. Dahası, genellikle genç ve güzeldirler, ancak çok iyi eğitim almamışlardır. Medya ve aile çocuklara, özellikle kendilerine uygun cinsiyet rollerini öğretmekte ve uygun davranışlar karşılığında da onları simgesel olarak ödüllendirmektedirler. Medyanın cinsiyet rolleriyle ilgili stereotipleri sürekli kullanmasının, bu stereotiplerin egemen toplumsal değerleri yansıtmışından ve erkek medya yapımcılarının da bu stereotiplerden etkilenmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir (İrvan, 2002: 473-474).

Lichter, Lichter ve Rothman’ın 1955’den 1986’ya kadar televizyonun en çok izlendiği saatlerdeki belli başlı çalışmaları ve karakter analizleri⁹ liberal feminist medya çalışmalarına bir örnektir. Bulguları genelde şöyledir:

“Kadın karakterler erkek karakterden daha az görünür ve kadın karakter daha zayıf olan cinsiyet olarak resmedilir. Kadın karakterlerin olgun yetişkinler haline gelmeleri daha az muhtemeldir, eğitimleri daha azdır ve düşük statüdeki işlerde çalışırlar. Erkekler işin, toplumsal ilişkilerin ve cinselliğin kamusal dünyasını temsil ederken kadın karakterlerin faaliyetleri evin, kişisel ilişkilerin ve cinselliğin özel dünyasını temsil etme eğilimindedir” (Küçük, 2005:136).

Liberal feminizmin önerdiği çözümler iki parçalıdır: Kadınlar toplumda daha eşit konumları elde etmeli, erkek egemen alanlara girmeli ve güç kazanmalıdırlar. Belli bir süre sonra kitle iletişim araçları bu değişimi yansıtacaktırlar. Ama medya da daha çok kadını ve erkeği geleneksel olmayan rollerde göstererek ve cinsiyetçi olmayan bir dil kullanarak değişime katkıda bulunabilir. Bu hedeflere ulaşmak için liberal feministlerin geliştirdikleri stratejiler oldukça fazladır: gazetecilik okullarında “cinsiyetçi olmayan profesyonelliğin”

⁹ R. S. Lichter, L. S. Lichter & R. Rothman, “From Lucy to Lacey; TV’s Dream Girls”, Public Opinion, 1986

öğretilmesi; stereotipler ve etkileri konusunda yayıncılar ve gazeteciler arasında farkındalık yaratma; medya kurumları ve özellikle reklamcılar üzerinde “tüketici baskısı” uygulama; medya kurumlarının eşitlikçi politikalar uygulamalarını talep etme gibi (İrvan, 2002: 474).

Liberal feminist medya çalışmalarının bu önerilerine getirilen eleştiriler ise, “süperkadın” denilen yeni bir stereotip yaratması üzerinedir. Kadınların hem özel hayatta hem de iş hayatında başarıyı yakalamış; işyerinde başarılı biriyken, aynı zamanda ev içinde de mükemmel bir anne olabileceğinin altı çizilmiş, ilerleyen yaşına rağmen genç kızlığındaki vücut ölçülerini koruyan bakımlı bir kadın olmaya devam etmiş bir kadın figürü yaratılmıştır. Beauvoir, bunu “Kadın:Evlilik Çağı (1972)” isimli kitabında anlatmıştır:

“Annelik, karı-koca ilintisi ve aile yaşamı bir birlik meydana getirmekte, bu üçünün her anı ötekilere yön vermektedir; kocasına sevgiyle bağlı bulunan kadın, evin yükünü sevinçle taşır; çocuklarıyla mutluysa, kocasına hoşgörüyle bakar. Ama bu uyum kolay kolay sağlanamaz, çünkü kadına verilen görevler birbirleriyle bağdaşmamaktadır. Kadın dergi ve gazeteleri ev kadınına bulaşık yıkarken de çekici olmasını, gebeliği sırasında da güzel giyinmesini, hoppelikle anneliği ve tutumluluğu bağdaştırmasını salık vermektedir; ama bu öğütleri eksiksiz uygulamaya kalkan kadın kısa zamanda çılgına dönecek, kaygılar içinde yitip gidecektir; eller bulaşıktan çatladığı, karın burna değdiği zaman çekici kalabilmek son derece güçtür” (Beauvoir, 1972:183).

2.4.2. Radikal Feminizm

Radikal feminist söylemde, erkeklerin kadınları tahakkümüne dayanan “ataerki” kavramı, kadınların toplumdaki konumunu açıklamak için kullanılır. Ataerkinin, erkeklerin kadınları doğuştan saldırgan bir eğilimle tahakküm altına almaya çalışmalarının sonucunda ortaya çıktığı düşünülür. Radikal feministler, kadınlara tecavüz olaylarını teşhir edenlerin ve daha önceleri kişisel olarak nitelenen cinsel şiddet, kadına dayak atma, zina, pornografi ve son zamanlardaki seks ticareti ve kadın ticareti gibi sorunları siyasallaştıranların başında gelmişlerdir (İrvan, 2002: 476).

Simone de Beauvoir radikal feministlerin başında gelmektedir. Beauvoir “İkinci Cins (1949)” isimli çalışmasında kadın bedeninin bakılan ve sorgulanan bir nesne olduğunun altını çizmektedir. Beauvoir, eril iktidarın en büyük başarısının kadının konumunu “kendini bakılacak” bir nesne olarak kurgulaması olduğunu söyler. Kadın burada “seyredilen”, erkek ise “seyreden” konumundadır.

Radikal feministler, kadınların baskı altında tutulmasının yaygın olduğu ve sorunun sınıfsal reform ya da özel mülkiyet reformu gibi bireysel eylem ya da toplumsal değişme yoluyla ortadan kaldırılamayacak denli köklü olduğu konusunda oydaşma içindedirler (Küçük, 2005: 127).

Radikal feministler ataerki kavramından yola çıktıkları için, medya çalışmalarında da ataerkinin açık bir şekilde var olduğu ön kabulündedirler. Kitle iletişim araçlarının başında bulunanların erkekler olduğunun ve kendi egemen politikalarını bu yolla ürettiklerinin altını çizerler.

Bu konuda radikal feminist bakış açısından yapılan gerçeğin araştırılması anlamında pek fazla çalışma yapılmadığını söylemek mümkündür. Çalışmaların temel odak noktası pornografi üzerindedir.

Bu çalışmalardan bir tanesi Lederer’in derlediği “Take Back the Night”¹⁰ da bulunmaktadır. Bu derlemedeki yazısında Dworkin şunu söyler: “Pornografi vardır çünkü erkekler kadınları hor görmektedirler; erkekler kadınları hor görmektedirler, çünkü pornografi vardır”.

Erkeklerin kadınlara yönelik davranışlarını ve kadınların kendileri hakkındaki algılamalarını medyanın etkileme gücü, radikal feminist medya çözümlemelerinde tartışma dışıdır (İrvan, 2002:477).

Radikal feminizmin medya stratejileri çok açıktır: “kadınlar kendi iletişim araçlarını yaratmalıdırlar”. Radikal feminist mantıkta hiyerarşilere yer yoktur; bunların, eril toplumun

¹⁰ Mehmet Küçük, “Medya, İktidar, İdeoloji” içinde, “Feminist Teoriler ve Medya Çalışmaları”, H. Leslie Steeves, s.128)

bir sapkınlığı olduğu düşünülür. Katkılar isimsizdir ya da sadece ilk isimlerle imzalanırlar, çünkü tüm kadınların aynı tür ataerkil baskıyı paylaştıkları varsayılmaktadır (İrvan, 2002: 477).

2.4.3. Marksist ve Sosyalist Feminizm

Marksist ve sosyalist feministler, araştırmalarını ekonomik yönden yapmış ve kapitalist ekonomiyi, sınıfsal baskı oluşturmaları sebebiyle kadınlar üzerindeki olumsuz etkisi olarak görmüşlerdir.

Temel kavramları, “emeğin yeniden üretimi” ve “evdeki emeğin ekonomik değeri”dir. (İrvan, 2002: 479).

Engels, “Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni (2009)” adlı eserinde, kadınların erkeklere tabi kılınmasının kapitalizmden, özel mülkiyetten ve tek eşli aile biçimlerinden önce var olmadığını iddia eder. “Kadının, toplum yaşamının başlangıcında, erkeğin kölesi olduğu yolundaki fikir, bize aydınlıklar çağından kalan en saçma fikirlerden biridir. Bütün yabanılarda, aşağı ve orta aşamadaki, hatta kısmen yukarı aşamadaki bütün barbarlar arasında, kadın, yalnızca özgür değildir, ayrıca çok değer verilen bir duruma sahiptir Engels, 2009: 59)” diyen Engels, Senekalı İrokualar arasında iki – başlı evlilik¹¹ denilen bir çeşit evliliği incelerken Arthur Wright’ın görüşlerini şu şekilde yansıtır:

“Kadınların henüz uzun evlerde (birçok aileden kurulu komunal ev ekonomileri) oturdukları çağdaki ailelerine gelince, ...bu evlerde daima bir klan (bir gens) egemendi. Yani kadınlar, kocalarını başka klanlardan (gentes) ahlardı. ...Genellikle, evi kadınlar yönetirdi; erzak ortaklaşaydı; ama ortak gereksinimleri karşılamak için kendi payına düşeni getirmekte çok tembel ya da çok beceriksiz davranan zavallı koca ya da zavallı aşkın hali dumandı. Çocuklarının sayısı, ya da ev içindeki kişisel mülkiyeti ne olursa olsun, her an bohçasını yapıp defolup gitme emrini almayı bekleyebilirdi.. Ve bu emri alınca, ona karşı direnmeye girişmesi

¹¹ İki – başlı – aile (la famille appariee): Kandaş aile ve ortaklaşa aileden sonraki üçüncü aşamadır. Bu aşamada, bir erkek bir kadınla yaşar, ama yine de çok-karılık ve uygun fırsatlarda kaçamak yapma hakkına sahiptir (Frederich Engels, “Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni”, 2009, s.56). Ayrıntı için bkz. A.g.e. S.33-102).

de boşunaydı; artık evde barınamazdı; ona, kendi klanına (gensine) dönmek, ya da çoğunlukla olduğu gibi, bir başka klan içinde yeni bir evlilik aramaktan başka yapacak bir şey kalmıyordu. Kadınlar, başka her yerde oldukları gibi klanlar (gentes) içinde de büyük güç idiler. Gerektiğinde, bir başkanı görevinden alarak, onu yalın bir savaşçı sınıfına indirmekte duraksama göstermezlerdi” (Engels, 2009: 59).

Engels, Analık hukuku olarak bahsettiği bu durumun yıkılmasını, *kadın cinsinin büyük tarihsel yenilgisi* (Engels, 2009:69) olarak tanımlar. Burada Engels’ten bahsetmemizin sebebi; Marksist feminist ideolojinin argümanlarını başlatmış olduğu kabulüdür. Öyle ki Engels (2009:101); “Evlilik içinde erkeğin üstünlüğü; onun ekonomik üstünlüğünün yalın bir sonucudur” diyerek, kapitalizmin gelişmesiyle birlikte erkek egemen ideolojinin yaygınlaştığını söylemektedir.

Engels; çözüm olarak şunları söyler (2009:101):

“O halde, ortadan kaldırılması yakın görünen kapitalist üretimden sonra, cinsel ilişkilerin düzenlenme biçimi üzerine bugünden düşünülebilecek şey, özellikle olumsuz bir nitelik taşır ve öz bakımından, ortadan kalkacak olanla yetinir. Ama bu işe hangi yeni öğeler katılacak? Bu, yeni bir kuşak yetişince belli olacak: yaşamlarında, bir kadını asla parayla ya da başka bir toplumsal güç aracıyla satın almamış olacak yeni bir erkekler kuşağı; kendini gerçek aşktan başka hiçbir nedenle bir erkeğe vermeyecek ya da bunun ekonomik sonuçlarından korkarak kendini sevdiği kimseye vermekten vazgeçmeyecek olan yeni bir kadınlar kuşağı. İşte bu insanlar dünyaya geldiği zaman, bugün onların nasıl davranmaları gerektiği üzerine düşünülen şeylere hiç kulak asmayacaklar; kendi pratiklerini ve herkesin davranışını yargılayacakları kamuoyunu kendileri yaratacaklardır”.

Ne var ki, Engels’in çalışması antropolojik hatalarından, kadınların tekeşli olmayan aile biçimleri içinde ezilmemiş olduğu yolundaki yanıltıcı varsayımından ve proleter kadınların ezilmediklerini varsayarken yaptığı taraflı açıklamalardan ötürü şiddetli bir şekilde eleştirilmiştir (Küçük, 2005:145).

Sosyalist feminizm çalışmalarını toplumsal cinsiyete dayalı haksızlıkları ile sınıf baskısı ve baskı ile ideoloji arasındaki ilişkileri anlama yönünde ilerletmiştir. Son zamanlarda ise, etnik farklılık, cinsel tercih, yaş ve fiziksel yetenek hatları boyunca ortaya çıkan diğer toplumsal parçalanmaları da birleştirmeye çalışmıştır (İrvan, 2002: 480).

Yetmişli yılların sosyalist feminist iletişim modeli, medyayı kapitalist ve ataerkil toplumsal düzeni doğal düzen olarak tanıtan ideolojik bir aygıt biçiminde algılayan bir modeldir. Genellikle medyada inşa edilen dişillik ideolojilerine ilgi göstermişlerdir.

Sosyalist feminizm medyanın, kapitalist, ataerkil yapıyı var olanların içinde en çekici olanı biçiminde sunduğunu ileri sürer (İrvan, 2002:487). Sosyalist feminizmin önerdiği çözümler liberal ya da radikal medya stratejilerinden çok farklı değildir. Genellikle ikili bir strateji savunulmaktadır: anadamar medyada reform yapma ve ayrı feminist medya üretme. Kadın medya yapımcıları için yapılan sosyalist çağrısı diğerlerinden ayıran şey, bu stratejilerin daha çok orta-sınıf kadınlara hizmet ettiğini görmesi ve aynı zamanda medya işgücünün örgütlenmesinde yapısal değişimlerin zorunlu olduğunu kabul etmesidir (İrvan, 2002:481).

2.4.4. Erkekliği Esas Alan Medya Çalışmaları

Şenay Tanrıvermiş'in "Televizyon Dizilerinde Erkek İmgeleri (2007)" isimli çalışması, medyada erkekler üzerine yapılmış önemli çalışmalardan birini oluşturmaktadır. Tanrıvermiş, çalışmasını oluşturan 177 dizinin sonucunda erkekliğe özgü imgeleri şu şekilde sıralamıştır (2007:110):

Cinsiyet özelliklerinin ayrımı açısından: Hükmeden, cesur, saldırgan, güçlü, sert, denetim altında tutan, asi, rekabetçi, korkusuz, sevinç ve kedere karşı kayıtsız.

Fiziksel betimlemeleri açısından: Yakışıklı, çekici, genellikle esmer, takım elbiseli, koyu renk kıyafetler giyen, 'ağır'.

Dizilerdeki rolü / işlevi açısından: Yönetici, etken, ağa, patron, müdür, siyasetle ilgili, adalet sağlayan, cezalandıran, mafya babası, vb.

Uğraş alanları açısından: Av, hızlı araba kullanma, kumar, siyaset, borsa, yöneticilik, geziler, vb.

Tanrıvermiş'in çalışması, bizlere toplumdaki egemen erkek stereotiplerinin anlaşılması açısından yol gösterici olmaktadır. Medyanın yaygın erkeklik anlayışını ne şekilde yansıttığına güzel bir örnek oluşturmaktadır.

Süheyla Kırca Schroeder "Popüler Feminizm (2007)" isimli Türkiye ve Britanya'da kadın dergilerini incelediği çalışmasının bir bölümünde erkek dergilerinin ve kadın dergilerinde yer alan erkek temsillerinin analizine yer vermektedir. Schroeder, kadın dergilerinin içlerinde barındırdıkları cinsellik nedeniyle en az kadınlar kadar erkeklere de hitap ettiğini söylemekte ve Cosmopolitan'ın 1996 yılında çıplak erkek model fotoğrafı yayınlayarak alanında bir öncülüğe imza attığını belirtmektedir. Erkeğin 'bakanın cinsel nesnesi' olarak temsil edilmesini kadın dergileri açısından devrimci bir tavır (2007:183) olarak gören Schroeder, "erkek bedeninin bu tarz temsillerinden yola çıkarak, kadın bedeninin erkek arzularını tatmin ettiği kadar erkek bedeninin kadın arzularını tatmin etmediğini söyleyebiliriz (2007:187)" demektedir. Schroeder'in çalışmasının bu bölümü, erkek modellerin isim ve soyadlarının fotoğrafların altında yer alması ve geçmişleri hakkında bir takım bilgiler verilmesi, çıplak erkek bedeninin sadece bir beden değil de bütünlüklü bir birey olarak temsil edildiğini gösterir (2007:186)" analizi açısından faydalıdır. Ancak yine de bize, medya tarafından üretilen erkeklik temsilleriyle ilgili ayrıntılı bilgi vermez.

Katherine Sender'in "Seenig Sexual Subjectivities, Audiences Respod to Gay Window Advertising¹²" başlıklı çalışması reklamlardaki erkek imgesine yer vermiştir. Brut Actif Blue isimli deodorant reklamındaki erkeklerin aktif olma, cesaret, güç ve heteroseksüellikle ilintili olarak idealize edilmiş baskın erkekliğin altının çizildiği sonucuna varmıştır.

Linda L. Lindsey'in "Gender Roles, A sociological Perspective (1994: 327))" isimli çalışmasının "The Media" bölümünde erkekleri "Medyadaki Erkek İmajları" alt başlığında incelemiştir. Lindsey, medyada en az kadınlar kadar erkeklerin de yer aldığını söylemektedir. Ancak Lindsey'e göre, yansıtılış şekilleri kesinlikle farklıdır. Lindsey, erkeklerin televizyon dizilerinde star olarak gösterildiklerini, daha fazla müzik albümü sattıklarını, daha fazla filmde oynadıklarını ve dolayısıyla daha fazla kazandıklarını

¹² "Gender, Race and Class in Media" içinde, ed: Gail Dines, Jean M. Humez, Sage Publications, S. 302-313

söylemektedir. Ancak der Lindsey; “bu şöhretin bedeli, erkeklerin de gerçekçilikten uzak bu imajlara yenilmesidir. Medyanın bakış açısından, bir erkek evinin geçimini sağlar ve aynı zamanda karısını aldatır, bir fırının ya da elektrikli süpürge'nin nasıl kullanılacağına dair hiçbir fikri yoktur, çocukları tarafından manipüle edilir ve problemleri çözmek için kaba kuvvete başvurur”.

Lindsey çalışmasında reklamları, sinema filmlerini, şarkı sözlerini ve televizyon programlarını incelemiştir. Reklamlarla ilgili olarak, arabaların, hayat sigortasının ve biranın maskülen olarak yansıtıldığının altını çizmiştir. Lindsey, “reklamcılık erkekleri, kadınların neyi satın almak istediklerini yönlendirme noktasına koyar. Burada her şey erkeklerin kontrolü altındadır ve tam anlamıyla otoritenin sesi hâkimdir (1994: 327)” der.

Televizyon reklamlarındaki kadınlarla erkekleri karşılaştıran Lindsey, erkeklerin daha olgun, daha az aptal ve daha başarılı olarak yansıtıldıkları iddiasındadır. Erkeklerin ev içinde gösterilmekten ziyade, eğlence ve sporla ilişkilendirilerek kamusal alanda temsil edildiğini, ancak reklamlarda erkeklerin de en az kadınlar kadar bir seks objesine dönüştürüldüğünü belirtir (1994: 328).

Sinema filmleriyle ilgili yaptığı analizde, erkekler arasındaki arkadaşlık ya da daha sıkı ifade etmek gerekirse ‘kankalık’ı destekleyen filmlerin sayısının bir hayli fazla olduğunu söyler. Öyle ki; aile kurumu erkeklerin arkadaşlıklarını engelleyen bir pozisyonda yansıtılır.

Lindsey’e göre (1994: 328 – 329), filmlerde şiddet de erkek için meşrulaştırılmış bir konumda gösterilir. Detah Wish, Halloween ve Friday the Thirteenth filmlerini inceleyen Lindsey, “intikam ve şiddet eğer iyiliği getirecekse kabul edilebilir olarak verilmektedir” der ve “bu formüleştirmeye katılmayan erkekler yetersiz ve pısrık olarak etiketlenirler” diye ekler.

Şarkı sözleriyle ilgili olarak, erkeklerin sahiplenmecî bir konumda, kadınlarınsa pasif olarak yansıtıldığını, Krokus, Twisted Sister ve The Scorpions gibi dünyada milyonlarca albüm satan grupların tecavüz, şiddet, cinsel kurbanlar ve suçla ilgili ifadelere sıkça yer

verdiğini analiz etmektedir. Lindsey, şarkılarda erkek olabilmek için dövüşmenin birincil koşul olduğunun sürekli altının çizildiğini belirtmektedir (1994: 328 – 329).

Televizyon programlarıyla ilgili olarak, erkeklerin genellikle kontrol eden konumunda yer aldığını söylemektedir. Erkekler aktif, ilişkilerine daha az bağlı ve sorunlarının çözümünde inisiyatif sahibidirler (1994: 330).

Lindsey’e göre (1994:330); “medya erkekleri kadınlardan daha geniş roller vermektedir, ancak, kalıp yargılar hala bu görüntülerin çoğunluğunu oluşturmaktadır. Kadınlarda olduğu gibi erkekler için de medya, erkeklerin tam olarak olmasını istedikleri ya da oldukları şeyleri yansıtmaz. Erkekleri sevgi dolu bir baba, şefkatli kocalar ve evle ilgili tasvir edildiğini görmeyene dek, maskülenite ile ilgili tutumlarımızda değişiklik olmayacak”tır.

James Doyle “The Male Experience” (1989: 28) adlı eserinde erkeklik rollerinin gelişimini beş gruba ayırmıştır:

İdeal	Kaynak	Başlıca Özellikler
Epik Erkek	Eski Yunan ve Roma (M.Ö. 800 – 1800)	Hareketlilik, fiziksel güç, cesaret, sadakat ve ataerkilliğin başlangıcı
Ruhani Erkek	İsa’nın öğretileri, erken dönem kilise papazları ve manastır geleneği (M.S. 400 – 1000)	Kendinden feragat etme, cinsel aktiviteye girmeme, feminen ve homoseksüel karşıtı davranışlar ve güçlü ataerkil sistem
Şövalye Erkek	Feodalizm ve onurun şövalyelik temelinde kodlanması (12. yüzyıl sosyal sistemi)	Kendini kurban etme, cesaret, fiziksel güç, onur ve kadına kendini sunma, ilk evlat olma
Rönesans Erkeği	16. yüzyıl sosyal sistemi	Rasyonalite, entelektüel çaba ve kendini keşfetme

Burjuva Erkeği	18. yüzyıl sosyal sistemi	İş hayatında ve dünyevi hayatta başarı
----------------	---------------------------	--

Doyle, bu çalışmasında tarihteki erkeklik rollerinin idealize edilmiş hallerini incelemiştir. Toplumsal cinsiyetin tarihsellik içerisindeki konumu sorgulandığında, yaptığı şema verdiği bilgiler açısından önem taşımaktadır.

Dilek İmançer ve Zuhale Özel'in bir araştırması olan "Psikanalitik Açısından Fotoğrafik Görüntüde Toplumsal Cinsiyetin Sunumu"¹³nda erkeklerin konumu da incelemeye alınmıştır. İnsanın ötekini bakışına göre kendini biçimlendirmesinden yola çıkarak yapılan analizlerde erkeklerin sportif, adaleli, genç görünümlü olmak zorunda olduğu, güçlü, kendinden emin ve hükmedici bir tavırla yansıtıldığı, posterlerdeki erkek bakış açısının hep muğlak bir yere odaklanarak iktidarın bu şekilde korunduğu sonuçlarına varılmıştır.

Çubukçu "Toplumsal Kurgular ve Cinsiyetçilik" (2007: 102) adlı kitabında Babalık kavramının tarihini açıklamıştır. Çubukçu'ya göre, "Batı'da 19. yüzyılda çalışma hayatı ve kamusal hayat erkeğin, ev ve aile hayatı ise kadının alanı olarak inşa edilmekteydi. Öte yandan 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren serbest (boş) zamanın artmasıyla birlikte erkekler iş dışındaki zamanlarını evlerinde değil de içki salonlarında, kulüplerde, sportif faaliyetlerde geçirmeye başladı. Böylece önceki yüzyıllarda babanın zamanının çoğunu evde geçirmesi doğal kabul edilirken 19. yüzyılda bu durum "erkeksi olmayan" bir davranış olarak değerlendirilir oldu. Babanın çocuklarıyla yakın ilişkisi artık erkeğe yakışır bir davranış olarak değil "olgun olmayan" bir davranış olarak görülüyordu.

Çubukçu 19. yüzyılda babalığın toplumsal olarak kuruluşunu ulus-devletin kurulmasıyla yakından ilişkilendirir.

"Bu dönemde erkeklik kendini gündelik aile hayatının ötesinde bir alanla, kamusal alanda, politik alanda, "soyut yüksek düşüncenin" alanında, felsefenin, bilimin alanında inşa etmeye girişmişti. Erkekliğin ve babalığın "yüksek menfaatleri" bireysel babalığın bir müzakere süreci içinde yeniden düzenlenmesini, bir anlamda devletin kontrolü altına girmesini beraberinde

¹³ Dilek İmançer, "Medya ve Kadın" içinde, S. 225-235

getirecekti. Çatışmanın öne çıktığı bir süreç değildi bu, ne de olsa devlet “babaların devletiydi” ama babalığın genel menfaati tek tek babaların kişisel menfaatlerinden daha önemli görülmeğe başlamıştı. Patriyarka ulusal düzeyde kurumsallaşma yönelimine girmişti (Çubukçu, 2007: 103-104)”.

Kadın hareketlerinin artmasıyla birlikte, devletin anneliğe olan müdahalesi arttı. Erkeklerin evleriyle daha çok ilgilenmesi yönündeki politikalar arttırıldı. “Çocuklarıyla ahbap baba” imajının altı çizildi. 1970’li yıllardan itibaren kitle iletişim araçlarının da hayatımıza girmesiyle farklı babalık biçimleri de ortaya çıkmış oldu. “(...) artık filmlerde ve televizyon dizilerinde baba, çocuklarına sevgi gösteren, ev işlerine yardım eden kişi olarak beliriyordu. 1980’lerde televizyon reklamlarında annelerden ziyade babalar bebekleri kucaklıyorlar, bebek arabalarını itiyorlardı. Çocuklarının bakımıyla, yetiştirilmesiyle yakından ilgilenen bir baba imajı öne çıkarılmaktaydı (Çubukçu, 2007: 106)”.

Ancak, bu sanıldığı gibi her kesimde olumlu bir etki bırakmadı ve babanın ailedeki rolü açısından marjinalleşmeye doğru gittiğini iddia eden kesimler, babanın sarsılan otoritesini yeniden kurmak istediler. Öte yandan, medyada yer alan çocuklarıyla ilgilenen baba görüntüsüne karşın çocuk bakımı hala büyük ölçüde anneler tarafından yapılmaya devam etti (Çubukçu, 2007: 108).

Çubukçu, babalığın modern devlet tarafından inşa edilen sosyal bir kurgu olduğunu söyler. Ona göre, modern toplumda ulus-devlet tarafından kurulan babalık, postmodern toplumda ağırlıklı olarak medya tarafından oluşturulan bir söylem içinde varlık kazanmıştır (2007: 108).

Segal, “Ağır Çekim (1990)”adlı eserinde değişen erkekleri ve erkeklikleri inceler ve tüm popüler kültür dünyasında erkek bedeninin cinselleştirildiğini savunur. Segal’a göre (1990 : 353) , “Artık erkekler için tasarlanmış malların satışında, aslında geleneksel olarak kadın bedeninin fetiş haline getirilmiş bir biçimde sergilenmesine dayanan – kadınların narsizmini harekete geçirmek ve erkeklerin röntgenciliğine hitap etmek için tasarlanmış – bir çok teknik ve anlam kullanılmaktadır”.

3. BÖLÜM

DÖNEMSEL OLARAK TÜRK TOPLUMSAL HAYATI

Araştırmanın bölümlerinden bir tanesi romanın ve televizyon dizilerinin farklı tarihlerde yayınlanmış olması sebebiyle o döneme ilişkin toplumsal hayat koşullarını araştırmaktır. Ancak, çalışmanın amacı toplumsal cinsiyet şekillenimleri üzerine kurulduğu için araştırma cinsiyet ve aile gelişimi üzerine odaklanmıştır.

3.1. 1930'LU YILLARDA CİNSİYET VE AİLE

Modernleşme olgusu Batı'da ortaya çıkmış ve biçimlenmiş bir olgudur. Dünyanın geri kalan kısmına yayılması ise 20. yüzyılın ilk yarısından itibaren gerçekleşmiştir. Türkiye'nin bu serüvene katılışı diğer ülkelerden çeşitli farklılıklar taşımaktadır. Bu süreç, Osmanlı'nın son dönemlerinde siyasi bir süreç ve tercih olarak devlet katında başlamış ve biçimlenmiştir. Bu nedenle Türk düşün ve siyasi yaşamında kendine özgü bir biçim kazanmıştır (Azman, 2001: 30). Modernleşme her zaman Batı'dan ödünç alınan bir kavram olarak görüldüğünden, uygulanışıyla ilgili sorunlar üzerinde durulmuş ve “Neden Batılaşamadık?” sorusunun altı her fırsatta çizilmiştir. Berkes (1969) bunu, “Osmanlı'nın Doğu despotizmi özellikleri gösteren bir devlet olması, sınıfsal anlamda Batı'daki değişmelerin ortaya çıkmasına izin vermemiştir” şeklinde yorumlamıştır. Berkes'e göre (1965: 54 – 55), toplumsal devrimler başarıya ulaşmamış, sadece yüzeysel değişikliklerle sınırlı kalmış, özellikle toplumsal temeli olmayan hukuksal değişiklikler sonuca ulaşmamış, çok karılık gibi toplumsal bir olgu Medeni Kanun'a rağmen ortadan kalkmamıştır.

Osmanlı toplumunun geleneksel, ataerkil geniş ailesi, Atatürk devrimlerinin değiştirmeyi amaçladığı kurumlardan biridir. Aslında Atatürk'ün kafasındaki düşünce, kadının özgürlüğe kavuşmasıydı. Bu ereği kendisi şöyle belirlemiştir: “Daha endişesiz ve korkusuzca, daha dürüst olarak yürüyeceğimiz yol vardır. Büyük Türk kadını

çalışmamızda ortak yapmak, hayatımızı onunla birlikte yürütmek, Türk kadının ilmi, ahlaki, sosyal, ekonomik hayatta erkeğin ortağı, arkadaşı, yardımcısı ve koruyucusu yapmak yoludur (akt. Kongar, 2005: 585).

Modernleşmeyle birlikte “asri aile” tanımı ortaya çıkmıştır. Gökalp, asri aileyi, “garpcılık (batılılaşma) cereyanının temsilcilerinden farklı olarak kendine göre açıklar. Asri aile Avrupa’ya özgü bir aile şeklidir. Bizde ise kurulacak aile tipi ve kadınlık “milli aile” esaslarına dayanacaktır. Milli aile tamamen kültürel temeller üzerine oturacak, fertlerin terbiyesi için de ideal bir tip teşkil edecektir (Celkan, 1992: 255)” şeklinde tanımlamıştır.

Türk aile yapısı Cumhuriyet’le birlikte demokratikleşme yönünde bir dizi değişimlerden geçmiştir. Cumhuriyet’e gelinceye dek ataerkil aile yapısına özgü kadın anlayışı dinsel yaptırımlara kavuşmuş olarak kadını aşağı, zayıf, erkeğin korunmasına bağımlı kılan ve toplum yaşamının büyük ölçüde dışında tutan bir anlayıştı. Kadın içgüdülerine egemen olamayan, zayıf yaratılışlı bir varlık olarak görülüyor, onun onurunu ve ahlakını korumak erkeğin kişisel ve toplumsal ödevi sayılıyordu. Türk Devrimi bu doğrultuda büyük atılımları gerçekleştirmiş olmakla birlikte, uygulamada bu ilke ve ereklar henüz istenen yaygınlığa ulaşmadığı da görülmektedir (Ozankaya, 1986: 289 – 290).

1930’lu yıllar, Cumhuriyet’in ilk yıllarına rastladığından Türk toplumunda büyük bir değişimin gözlemlendiğini söylemek mümkündür. Özellikle 1926 yılında Medeni Kanun’un kabul edilmesiyle birlikte, kadınlar ve erkekler ile ilgili köklü değişiklikler yapılma yoluna gidilmiştir. Onun öncesinde Osmanlı Devleti kanunu olan Mecelle ile erkeğin üstünlüğüne dayalı bir toplum ve aile düzeni mevcuttu. Aile hayatında mirasta şahitlikte ve bunun gibi birçok konuda erkeklerin daha fazla hakkı vardı.

İsviçre’den alınan Medeni Kanun’un kabulüyle birlikte;

- ✓ Resmi nikâh zorunlu hale getirilmiştir. Böylece evlilik devlet kontrolü altına alınmıştır.
- ✓ Tek eşle evlilik zorunluluğu getirilerek Türk ailesi modern bir yapıya kavuşturulmuştur.

- ✓ Mirasta kız ve erkek çocukların eşit pay almaları sağlanmıştır.
- ✓ Boşanma hakkı düzenlenmiş ve kadınlara da bu konuda haklar tanınmıştır.
- ✓ Kadınlara istedikleri işte çalışabilme hakkı tanınmıştır. Böylece kadın ve erkekler arasında ekonomik ve sosyal alanlarda eşitlik sağlanmıştır.

1930 yılında, kadınlara, yerel seçimlerde oy kullanma hakkı verildi. 1934'te Anayasa değiştirilerek, bu hak genel seçimleri de kapsayacak biçimde genişletildi. 1935'te ilk kadın milletvekili Meclis'e girdi. Bu anlamda kadınların öncülük ettiği bir toplumsal seferberlik ortaya çıktı (Kandiyoti, 1997: 216).

Medeni Kanun'un 151. ve 160. maddeleri eşlerin evlilik içindeki durumlarını ve birbirleri ile ilişkilerini düzenlemiştir. Kişilik hakları yönünden birbirine eşit olan eşlerin cinsiyet farkı dolayısıyla evlilik içinde farklı fonksiyonları vardır. Medeni Kanun'un 152. Maddesi evlilik içinde kocanın hak ve vazifelerini düzenler. Buna göre, koca birliğin reisidir; birliğin barınağını seçer ve birliğin iâşesini temin eder. İâşenin kapsamı ise çok geniş olup yalnız yiyecek, giyecek, barınacak yer olmayıp aile birliğini meydana getirenlerin maddi ve manevi tüm ihtiyaçlarını kapsar. Ev içinde işleri düzenlemek kadının hem hak hem de vazifesidir. Evlilik ve aile birliğinin şeklini ve iç bünyesini düzenleyen kanun, evliliğin devamlı bir birlik olmasını öngörmüş, ancak bu birliğin devam edemeyeceği halleri de dikkate alarak eşlerin ayrılma ya da boşanma koşullarını, ailenin toplumun temel bir ünitesi olduğu gerçeğinden hareketle kontrol altında tutmuştur. Karı kocadan birinin talebi üzerine kanunda belirli olan bazı sebeplere dayanarak mahkeme kararı ile evlilik bağları çözülebilir (Saran, 1979: 22).

Medeni Kanun'un bu şekilde uygulanmasından, kadın ve erkeğe dair belirli anlamların oluşturulduğunu ya da diğer bir deyişle oluşturulan anlamların değişiklik öngören yapısına rağmen korunduğunu açıkça görmek mümkündür. Erkek; evin reisi olarak algılanmakta, ev içi işler ise kadının sorumluluğunda bulunmaktadır.

Kaplan, Aile Sineması Yılları 1960'lar başlıklı çalışmasında, toplumun sinemadaki yansımalarını incelemiştir. Kaplan'a göre, (2004: 30 – 31); Cumhuriyet ile birlikte Osmanlı'nın son dönemlerinde başlatılan Türk kadını batılı kadınlara, özellikle de

Amerikan kadınına benzetme eğiliminin geliştiği, daha etkin bir şekilde görülmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında genel yönelim Fransız ve İngiliz kadın tipine doğrudur, aynı zamanda Alman kadının çalışma disiplini de örnek gösterilmektedir. Bu eğilim toplumun üst sınıfını oluşturan burjuva kadınların ya da devletin önemli kademelerinde çalışan kadınlarda görülürken, yine aynı kadınlar halk dedikleri işçi, köylü ya da orta sınıfın kadınlarının sorunlarını çözmek için kendi aralarında dernek oluşturmakta ve kampanyalar düzenlemektedir.

Göle, modernlik ve islâmı tartıştığı eseri *Modern Mahrem* (1992)'de, kadınların konumlarının modernleşmeye geçilmeye beraber değişime uğradığının altını çizer. Batı'ya yönelme, medeniyet bilincinin doğrudan cinsiyetler arasındaki ilişkilere, mekân düzenlemelerine, yaşam biçimine bağlı olarak geliştiğini söyleyen Göle, "Baticılar için "cinsiyet eşitliği" ve kadının özgürleşerek kamu yaşamına dâhil olması "toplumsal gelişmenin" bir gereği iken, İslamcılar için kadınların "özel yaşamın, mahremi" dışına çıkarılması, cemaat kurallarını çiğneyerek ahlaki bir çözülmeye yol açan bir girişimdir (Göle, 1992: 17 – 18)" demektedir. Burada modernleşme hareketlerinin modern, İslam'ın geleneksel olanı tanımladığını söylersek, modern ile gelenekselin çatışmasından söz etmek yerinde olur. Çünkü, cumhuriyetin ilanı bir ulus – devlete geçişi temsil etmektedir. "Bu ulus – devlete geçiş ise, kendilerini modern ve geleneksel olarak tanımlayan iki dünya görüşü, hayat stilleri, siyasal ve ideolojik yapılar arasında diyalektik bir ilişki ortaya çıkarmış ve her ikisi bir arada var olmuştur (Küçük, 1992: 55)".

Bir toplumun yaşamının örneklerini edebiyat eserlerinde görülebilir. Hatta Mardin'e göre (1971: 411); "(...) Osmanlı romanlarının büyük bir çoğunluğu toplumsal ve siyasal değişmelerin yarattığı sonuçları işleyen tezli romanlardır".

Türkiye Cumhuriyeti'nin modernleşme hareketleri dönem romanlarında da yansımaları bulmuştur. Atarillik kavramını Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar olan zaman diliminde inceleyen Ayşe Saraçgil, *Bukalemun Erkek* (2005) kitabında Cumhuriyet'e geçişle birlikte modernleşme çabalarının romanlarda kadın – erkek ilişkileri üzerinden ne şekilde ele alındığını inceler. Şemsettin Sami, Ahmet Mithat Efendi, Namık

Kemal gibi dönem yazarlarının eserlerini inceleyen Saraçgil, yazarların modernleşme sürecinde kadınlara daha fazla önem atfederek, kadınların eğitiminin arttırılmasının modernleşmenin birincil şartı olduğunun altını çizdiklerini ifade etmektedir.

“Toplumsal cinsiyetle ilgili tüm düşünce ve sembolik betimlemelerde tek bakış açısı, kendisini kadın ile birlikte algılamayı başaran erkeğe aitti. Erkeğin kendi içinde yuvalanan bu odak noktasının devamı ile bir kültür sisteminden diğerine geçişin yarattığı kimlik bunalımının betimlenmesi, ancak kadın evrenine yansıtılarak mümkün olabilmekteydi. Böylece yazar, baba, koca veya sevgili konumundaki reformcu erkekler, problemleri kendi bilinçlerinde, kendi tepkilerinde değil, kadınlarda inceliyorlardı. Buna karşı olarak, tasvir ve düşüncenin öznesi durumuna getirilen kadınların ifade ettikleri de, kendileri ve yaşamları değil, erkeklerin arzu ve korkularıydı (Saraçgil, 2005: 136 – 137)”.

diyen yazar, kadınların modernleşme hareketlerine uyum sağlaması açısından önerilen eğitimin arttırılması mevzusunun, başlı başına problematik olduğuna dikkat çekmektedir. Öyle ki; kadın hala ev alanı içinde sınırlandırılmakta ve eğitim; kadınlık vazifelerinin bilincinde olma olarak anlaşılmaktaydı. Kadınların birincil rolleri modern bir eğitim için nihai gerekçeyi sağlayan aydın annelik ve çocuk yetiştirme olarak tanımlanmaktadır (Tekeli’den akt. Kandiyoti, 2007: 237). Saraçgil, bu konuda Namık Kemal’in şu sözlerine yer vermiştir (2005: 136) :

“Eğer medeniyet dediğiniz kadınların sokaklarda yarıçıplak dolaşmalarına ve herkesin ortasında dansetmelerine izin vermekse, biliniz ki bu bizim ahlak anlayışımıza aykırıdır. Böyle bir şeyi kesinlikle istemiyoruz ve istemeyeceğiz”.

Kandiyoti “Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar (2007: 190 – 191)” adlı çalışmasının modernleşme sürecinde erkeklerin hangi konumda olduklarını betimleyen bir bölümünde; “bu erkekler, öyle anlaşıyor ki, artık yaşlı kadın akrabaları tarafından ayarlanan ve denetlenen görücü usulü evlilik istememektedirler; romantik ilişki ve aşk özlemi çekmektedirler; karşılıklı düşünce alışverişinde bulunabilecekleri eğitilmiş zevceler istemektedirler; iki cinsin rezalet ya da dedikodu korkusu olmadan bir arada bulunabilecekleri bir sosyal yaşam istemektedirler; kısacası, geleneksel Osmanlı hayatının baskıcı kurallarından kurtulmak, özgür olmak derdindedirler” demektedir.

Romancılar o dönemde en çok iki sorun üzerinde durmuşlardır; kadının toplumdaki yeri ve üst sınıf erkeklerin batılılaşması. Bu da modernleşme açısından değerlendirilmesi gereken hususlardır. 1859'larda Şinasi, ünlü eseri Şair Evlenmesi ile önceden düzenlenmiş evliliklerle alay etmeye başlamıştı. Ahmet Mithat ise, kültür değişmesinin hızlı süreci içinde geleneksel Türk ailesi ile modern Batı ailesinin yapısal farklılıklarını ortaya koyuyordu: "Ana tema olarak eğitimde kadınların eşitliği tezini savunuyor, bir gün gelip kadınların her mesleğe girebileceklerini" ileri sürüyordu. Türk romanında bir diğer konu da "cariyelik" kurumu idi. Bu husus, hem Felatun Bey ile Rakım Efendi'de hem de Samipaşazade Sezai'nin Sergüzeşt'inde ele alınıyordu. Hatta Namık Kemal'in İntibah'ında da işlenmektedir. "Türk romanındaki cariye tipi, daha ziyade Avrupa tarzında eğitilmiş bir ideal kimliği temsil eder, cariye saraya ve konağa alınır, Türkçe öğrenir, sonra Batı norm ve değerleriyle Türk ailesinde yenilik biçimlerini şırına etmeye başlar. Bu oluşum, daha sonraları yerli kahramanlara sıçrar, batılı okullarda yetişen ve kültürleşen konakzadelerin çocukları köklerini yitirerek Batı hayranı olmaya başlarlar. Bu da, zamanla kendi kültür ve değerlerini aşağı görme eğilimini yaratır. Recaizade'nin Bihruz Bey'inde bu kültürel ikilik açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bihruz Bey, Tanzimat sonucu züppeleşmiş bir aydın tipini temsil eder (Türkdoğan, 1992: 61).

Dönem romanlarında genellikle, Mardin'in incelemesini yaptığı ve Bihruz Bey Sendromu adını verdiği temelde ahlaki çöküntüyü batılılaşma ile bir tutan bir anlayış söz konusudur.

Esen "Türk Ailesindeki Değişmenin Romanımıza Yansımaları (1992: 660)" başlıklı çalışmasında 1870 – 1924 yılları arasındaki romanları incelemiş ve toplumsal olarak ailenin bazı değişiklikler geçirmesine rağmen, mevcut yansımada bir devamlılık olduğunu tespit etmiştir. Ailenin işlevi ve aile içi birçok sorun aynen devam etmektedir, yalnız zamanın şartlarına göre bazı ilişkiler yeniden düzenlenmiştir. Esen, romanlarda aile kurumunu meydana getiren en önemli unsurların evlilik, kadın, çocuk ve aileyi etkileyen aynı evde oturan aile dışı fertler olduğunu söylemektedir.

1930'lar Türkiye'sindeki aile genellikle kentsel ve modernleşmeye dönük aile olarak tanımlanmaktadır. Yapısı da çekirdek aile olarak alınmıştır. Modernleşme kuramının ve

onun tek yönlü değişim hipotezinin altında yatan bir varsayım, Batı ailesinin sanayileşmenin zorunlu bir sonucu olarak çekirdekleşmeye ve bireyci ayrılmaya doğru bir değişim geçirmiş olduğudur (Kağıtçıbaşı, 2000: 110). “Çünkü geniş aile endüstriyel hareketliliği engellemektedir. Oysa modern aile daha geniş ve daha hareketli bir potansiyele sahiptir. Bu doğrultuda, modern toplumda, ailenin işlevleri azaltılmış ve daraltılmıştır. Eğitim ve öğretim, aile dışındaki kurumlarca yürütülür. Böylece ekonomik büyüme ile kadınların ev işlerinden çalışma hayatına transferinin eşanlı olarak gerçekleşeceği varsayılır (Küçük, 1992: 62)”. Ancak kadınların iş hayatında görünür hale gelmeleri varsayılan kadar kolay olmamıştır. Aile yapısının giderek küçülmesine rağmen, geleneksel ilişkilerin devamlılığını koruduğunu söylemek mümkündür.

3.2. 1960’LI YILLARDA CİNSİYET VE AİLE

1946 yılında çok partili hayata geçilmesiyle birlikte, Türk toplumu kamu ekonomisinin niteliği bakımından değişikliklere sahne olmuştur. 1950’lerden başlayarak kadınlar için ev dışında ücret karşılığı bir iş yapmanın öncelikli bir amaç olmaktan çok geçici ve zorunlu bir iş olarak değerlendirildiği ve kadının asıl yerinin evi olduğu düşüncesinin egemenliği görülmektedir. Sanayi işleri hizmet sektöründen daha zor olduğu için 1950’li ve 1960’lı yıllarda kadınlar daha çok hizmet sektöründe yer almaktadır (Kaplan, 2004: 27).

1950’lerden sonra, Türkiye, hızlı bir ekonomik ve toplumsal değişme sürecine girmiştir. Bu değişme, toplum yapısını ve bütün toplumsal kurumlar gibi aileyi de etkilemiştir (Erder, 1984: 61). Kandiyoti (2007: 192) 1950’lerde klasik ataerkilliğin maddi temelini oyacak pek az değişiklik olduğunu ileri sürer. “Bu dönemde gelenek ve modernlik söylemleri de yeni bir boyut kazandı. Artık Batı’ya karşı Osmanlı örflerini değil, köylülere ve aşiretlilere karşı şehirli seçkinleri anlatmak üzere kullanılmaktaydı (Kandiyoti, 2007: 192)”. 1950 sonrası kırsal alanlara sermayenin girişinin incelendiği araştırmaları ele alan Kandiyoti şu saptamalarda bulunmaktadır (2007: 192 – 193):

“Cumhuriyet reformlarının başarılı olamadığı yerde tarımsal makineleşmenin iki mevsim kullanılması yetmişti. Eviçi patriarkası tehdit altındaydı ve aile içindeki ataerkil otoritenin

karşısına yeni tabakalaşma süreçleri ve toplumsal hareketlilik kanalları dikilmektedir. Genellikle yaşlı, daha az okumuş ve politik bakımdan marjinal erkeklerin oluşturduğu bir grup erkeğin yaşadığı statü kaybı, erkeklerin bir bütün olarak statü kaybettikleri anlamına gelmiyordu; tersine erkek egemenliğinin temelleri yeniden tanımlandı ve pazarlıklara konu oldu. Artık statü, sadece aileden, köyden ya da soydan kaynaklanamaz duruma gelmişti. Sermaye, eğitim, politik dayanaklar ve kayırma mekanizmaları gibi yeni maddi ve simgesel kaynaklar giderek önem kazanmaktaydı. Erkeklerin kendi hanelerinde hala birer reis gibi davranabilmelerini mümkün kılan şey, artık evdışı kaynaklara erişme yeteneklerinin dolayımından geçmekteydi”.

Kısacası, 1950’lerden sonra, erkeğin ev içindeki iktidarı, ev dışındaki olanakları kullanmasına dayanmaktadır. Bu dönemde, Türkiye hiç olmadığı kadar aile içi cinsiyet ilişkilerini düzenleyen birbirinden farklı yapıların iç içe geçtiği bir ülke görünümüne bürünmüştür. Bu değişme ve çeşitlenmeye modernleşme kuramı çerçevesinden bakıldığından, Türkiye’nin geleneksellikten modernleşmeye uzanan bir yolda ilerlediğine, bu sürecin aile içindeki kadın – erkek ilişkilerini de dönüştürdüğüne inanılmıştır. Modernleşme sürecine içkin yeniliklerin bir anlamda, kadın ve erkeğin bir arada bulunmasına karşı çıkan bir kültürel değerler silsilesine sahip Türkiye’de, gelişmeye yönelik olanakları da içinde taşıdığına dikkat çekmek gerekir. Ama, tüm bu değişim olanaklarına rağmen, modernleşmenin özsel bir karakteristiği olan, genel bir eğitim düzeyine sahip kadınların ya da erkeklerin uzmanlaşmış ve birbirlerinden farklılaşmış mesleki alanlara dahil oluş süreci, kadınlar lehine pek fazla işlemeyen bir görünüm kazanmıştır (Küçük, 1992: 76).

Anne, baba ve çocuklar arasındaki ilişkinin değişime uğradığı görülmektedir. Kudat; “Aile ve Yeniden Üretim (1990: 253)” başlıklı çalışmasında ailenin emeğini yeniden üretmesinin emek ve sosyalizasyon yoluyla olduğunu söyler. Çocuklar bir ailenin üyesi olarak dünyaya gelirler. Bazı hizmetler para karşılığı sağlansın sağlanmasın, ailenin yetişkin üyelerinin emeğiyle barınıp, beslenip, yaşamlarını sürdürürler. Toplumsal değerleri, ideolojileri, hayat tarzlarını önce aile içinde öğrenirler. Öğrenim, aile dışı kurumlarca devralındığında bile bütünüyle ailenin yeniden üretimdeki yerini tutan aile dışı kurumlar yoktur. Çocuğun yararlanabileceği her şeyin sadece burjuvaziye özgü olduğu ülkelerdeki nüfusun büyük

çoğunluğu için bu durum özellikle geçerlidir. Köylülerin ve proleteryanın aile dışı kurumlara ödeyecek parası yoktur. Anne – babanın emeği olmadan çocuk en fazla güçlükle hayatta kalabilir ve ailenin ekonomik durumu güçlendikçe çocuğun şansı artar.

Kağıtçıbaşı bu durumun zamanla tersine döndüğünü söyler. “Karşılıklı Duygusal Bağlılık” adını verdiği modelini ve bu değişimi şu şekilde açıklar (1984: 133 - 134): “Önce çocuk anne babasına bağımlı bir konumdur, ancak daha sonra; çocuğa faydacı değerler atfedilen aile sisteminde çocuğun aileye gerçek (nesnel) katkısı yüksek düzeydedir. Bu katkı, hem çocukken aile ekonomisine yardım şeklinde, hem de ileride ana – babaya yaşlılık güvencesi sağlamak şeklinde belirir”.

Sosyolojik ve demografik araştırmalar geniş aileyi kırsal; geleneksel, çekirdek aileyi ise modern ve kentsel olarak betimlediler. Bu sınıflandırma şemasına sığmayan hane bileşimleri ise “geçiş” biçimleri olarak nitelendi. İdealleştirilen “modern” çekirdek aile, eşlerin birbirini özgürce seçmelerini, eşler arasında ve çocuklarla ilişkilerde rol paylaşımını öngörmekteydi (Kandiyoti, 2007: 193).

Kongar, 1967 – 1968 yıllarında yapmış olduğu “İzmir’de Kentsel Aile (1972: 147)” başlıklı çalışmasında, ailenin yapısal yönden geleneksel geniş aileden, çekirdek aileye doğru yapısal bir evrim çizgisi izlediği sonucuna varmıştır. Kongar, aynı zamanda ailenin yalnızca yapısal yönden değil, fonksiyonel yönden de gerek zaman içinde gerekse gelir ve çevre yükselişleriyle çekirdekleştiğini söylemektedir.

Kaplan, 1960’lı yıllarda ailede baba oğul arasındaki egemenlik ilişkisinin değiştiğini, babanın gücünü kaybettiği görüşündedir. Bununla birlikte çocukların yetiştirilmesinde, bir meslek sahibi olması için eğitim kurumlarıyla işbirliğinin yapılmasında sorumluluğu kadının üstlendiğini gözler.

Kadınların da iş hayatına giderek daha fazla katılmasıyla birlikte aile içinde birden fazla kişinin çalışması söz konusu olmuştur. Ancak buna rağmen, “aile içinde paranın yönetimi baba tarafından yapılmaktadır. Babada toplanan para, tekrar baba tarafından

paylaştırılmakta, paranın ortaklaşa yönetimi ise giderek artmaktadır (Kaplan, 2004: 29 – 30)”.

Sanayileşme hareketi ile geleneksel kalıplar yıkılarak, çağdaş değerler yakalanmaya çalışılmıştır. Bu durum aile yapısında beraberinde kadının aile içindeki rolüne de etki etmiştir. Özellikle kadının çalışma hayatında köklü yenilikler 1950’li yıllardan itibaren etkisini hissettirmeye başlamıştır. Bununla beraber kamu yönetiminde, kadınların görev ve konumlarına yönelik herhangi bir kısıtlayıcı yasa olmasa da mesleki açıdan belirli işlerde ve kanunları tercih etmedikleri görülmektedir (Kaçar, 2007: 64 – 65).

Böylece çıkarılan iş kanunundan sonra kadınlar aktif olarak iş yaşamına girerlerken, çalışma alanlarında ve konumlarında halen cinsiyet farklılıklarının esas alındığını görmekteyiz. 1950–60 dönemlerinde %1,0’lik azalmaya rağmen zirai meslekler ve ormancılık kategorisinde çalışan kadın nüfusu yaklaşık %95,0’dır. Daha sonra ise %2,3 ve %2,8 ile sanatkâr imalat ve tamirat başlığı altında toplanan iş kollarında çalışan kadınlar yer alır (Doğramacı, 1992: 116).

Kandiyoti (2007: 196), modernleşme politikaları sonucu kamusal alana giren kadının, cinsiyetsizleştirildiğini öne sürmektedir. Cinsiyet temelinde kesinlikle ayrılmış, erkek şerefine kadınların davranışıyla yakından bağlı olduğu bir toplumda, kadınların kamu yaşamına katılmaları ancak, saygınlıklarını koruma ve erkeklere kendilerini cinsel nesne olarak sunmama yönünde verdikleri kuvvetli işaretlerle mümkün olabilmektedir. Cumhuriyetin peçesiz kadını, kimliğine yeni sınırlar çizen davranış kuralları benimsemiştir: Koyu renkli kostüm, kısa saç ve makyajsız yüz. Bu yalnız kendilerini çalışma hayatına adanmış kadınların süse ayıracak zamanlarının olmadığını göstermekle kalmaz, aynı zamanda güçlü bir sembolik zırh görevi de görmektedir.

Bir yandan kadınların kamusal alana çıkarılırken cinsel kimliklerini bir kenara itmeleri gibi bir sistem, diğer bir yandan kadın kimliğinin ev içi rollere yönelik olarak tanımlanmaya devam etmesi karşımıza ikili bir yapı çıkarmaktadır. Bu ikili yapı, modern toplumda, eğitim, çalışma hayatı, siyasal ve hukuksal alanlarda kadın – erkek eşitliğini kabul edip; annelik, ev kadınlığı ve cinsellik söz konusu olduğunda doğal olduğu varsayılan bir takım

ilkelere gönüllü bir boyun eğmişlik gösterilmesinden kaynaklanmaktadır (Küçük, 1992: 74).

Türk ailesinde kadın; alçakgönüllü, fedakâr ve çekingendir. Sabrı ve idare edici konumuyla aile kurumunun oluşmasında ve devamlılığında en önemli rolü üstlenir. Sevecenliği, sıcaklığı ve şefkatiyle aile içinde dengeyi sağlar, düzeni sürdürür. Kadın, aynı zamanda zarafeti temsil eder. Bütün bu nitelikler kadına yakışan durumlar olarak kabul edilmektedir. Türk toplumunda kadın; eşine saygısı, bağlılığı ve sadakatiyle iyi bir eş olarak nitelendirilmektedir. Çocuk sahibi olabilmesi de kadının aile içindeki konumunu olumlamaktadır. Çünkü aile kurumunun en önemli beklentisi çocuk sahibi olabilmektir. Bir kadın anne olarak saygı görmekte, sosyal bir varlık olarak değer kazanarak statüsü yükselmektedir (Kaplan, 2004: 31).

Kaplan, bu özelliklerin 1960 – 1970 döneminde halkın büyük beğenisini kazanan Küçük Hanımefendi serisinde yansımasını bulduğunu söyler.

“Küçük Hanımefendi; sevecenliği, saygısı ve sevdiği erkeğe bağlılığıyla bir Türk kadını gibi davranır. Aynı zamanda varlıklı bir ailenin kızı olarak kadınların ulaşmak istedikleri olanaklara sahip olduğundan o dönemlerde toplumun büyük ilgisini kazanmıştır” (Kaplan, 2004: 32 – 33)”.

Kültürümüzde kahramanlık; mertlik, yöneticilik, sözünde durma, erkeklik nitelikleri olarak değerlendirilmektedir. Aile kurumunu ayakta tutan, gelir getiren, düzeni sağlayan baba olduğu için kadından daha saygın ve güçlü konumdadır. Anne, babanın yardımcısı durumundadır, aileyi derleyip toparlayarak, çocukları büyüterek düzeni sürdürmektedir. Anne olmakla değer kazanan ve saygınlaşan kadın, kaynana olmakla aile içinde daha saygın ve güçlü bir konuma gelmektedir. Ailenin devamlılığı sağlandığından erkek çocuklara kız çocuklardan daha büyük önem verilmektedir (Kaplan, 2004: 33).

Kaplan, 1960’lı yıllara ilişkin yaptığı sinema çözümlemelerinde, kadın ve erkeğin aile içindeki konumunu da araştırmıştır. Örneğin; Halit Refiğ’in Kırık Hayatlar (1965) adlı filminde aldatılan bir kadının ailesine sığınması sonucu “her erkeğin çapkınlık yapabileceği

ve bu durumun ayrılma nedeni olmayacağı” şeklinde geri çevrilmesinin altını çizmiştir. Bunda kadının ekonomik gücü elinde bulunduramamasının da şüphesiz katkısı büyüktür.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında yukarıda bahsedildiği gibi, modernleşmenin önemli koşullarından bir tanesi kadınların eğitimi olarak ele alınmıştır. Ancak 1970’li yıllara gelindiğinde, erkekler ve kadınlar arasındaki okuma yazma oranı farkı %35 ile dünyadaki en yüksek fark olma özelliğine sahiptir. Kandiyoti (2007: 43 – 44); bu farkın, eğitim imkânlarının bir ölçüde ulaşılabilir olmasına rağmen, iki cinsin bu imkânlardan eşit derecede faydalanamamasından kaynaklandığını belirtmektedir.

1970’lerin ikinci yarısında ilgi, kadınların ücretli emeği üzerinde odaklaşır. Ancak ücretli kadın emeğinin feminist bir analizini yapmaktaki yetersizliklerden dolayı iktisatçılar çözümleme getirmemişlerdir. İktisatçılara göre ayrımcılığı yöneten etken tamamen ekonomik temellidir. Kadınlar, düşük iş verimi ve kariyer bağlılıkları, emeklerinin erkeklere kıyasla düşük değerlere sahip olması nedeniyle piyasa tarafından tercih edilmemektedirler (Ecevit, 1998: 269–270).

1930’lu yıllardan 1960’lı yıllara gelindiğinde kadının konumunda olumsuz yöne doğru bir kayış olduğunu görmek mümkündür. Cumhuriyet ile birlikte gelen modernleşmeye bağlı olarak kadınların iş hayatına kayması, 1950’lerdeki politikalar sonucu özel hayata mahkûm edilmesine dönüşmüştür. Erkekler ise, otoritelerini korumaya devam etmiş, aile içindeki “ekmek getiren” konumlarını sürdürmüşlerdir.

3.3. 2000’Lİ YILLARDA CİNSİYET VE AİLE

1980’li yıllardan 2000’li yıllara doğru gelindiğinde kadın ve erkek ilişkilerine dair çok önemli değişimlerin olduğunu söylemek mümkündür. 90’lı yıllardaki küresel ekonomik canlanma, kadın hareketlerinin Türkiye’de yankı bulmaya başlaması, özel televizyon kanallarının yayın hayatına girmesi, devletin liberal politikalara ağırlık vermesi gibi konular cinsiyet ve aile temelli gelişmelerin yaşanmasına sebep olmuştur.

1986 yılında Türkiye'nin "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi"¹⁴ (CEDAW – Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women)'ne imza atması kadının hem özel hem kamusal alanda korunmasına yönelik tedbirleri içermesi yönünden önemli bir adım olarak kabul edilmektedir.

Medeni Kanun'da 1990'da yapılan değişiklikle eski Medeni Kanun'un kadınların ev dışında çalışmasını kocanın iznine bağlayan 159. maddesi Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. 1996'de erkeğin zinası, iki sene sonra da, 1998'de kadının zinası suç olmaktan çıkarılmış, 1997'de kadınlar kendi soyadları ile kocalarının soyadını birlikte kullanabilme hakkı elde etmişlerdir. (Sarihan, 2004: 22). Ocak 1998'de 4320 sayılı Aileyi Koruma Kanunu¹⁵ yürürlüğe girmiştir. Kanun, aile içinde şiddete uğrayan kişilerin korunabilmesi için, şiddet uygulayanları ihtar, evden uzaklaştırma ve hapisle cezalandırmayı öngörür (Işık, 2007: 67).

1950'li yıllardan itibaren gerçekleşen kırsal yaşamdan kente göç ile kadının kamusal alana kayışına bağlı olarak aile içindeki konumunun sorgulanmaya başladığını söylemek mümkündür. 2000'li yıllarda ise kentleşmenin artan bir olgu olmasına bağlı olarak, yaşam tarzları da değişiklik göstermiştir. Ayata'dan aktaran Demez (2005: 165 – 168) üst ve orta sınıf ailelerin yaşadıkları uydu – kentlerin ortaya çıkışıyla birlikte kadınların ev içi etkinlik alanı artmasına bağlı olarak erkeklerin ev yaşamından hoşlanma nedenlerinin arttığını söylemektedir. Erkeğin de kamusal alandan uzaklaşma isteği içinde olduğu ve evi bir sığınak olarak gördüğüne değinilmektedir.

“Erkekler için ev bir sığınaktır. Erkek evinde bedensel ve zihinsel olarak rahatlayabilmektedir. Kamusal yaşamda oynamak zorunda oldukları sosyal rol ve statülerden arınarak “kendi”leri olabildikleri bir alan olarak kabul edilmekte ve koşulsuz olarak benimsenmektedirler. Ayrıca erkeğin ailesine sağladığı ev ve imkanlar, evin mobilyası, döşenmesi gibi konular onun başarısının kanıtı olarak tatmin sağlamakta, toplumsal cinsiyetin ondan beklediği konuma uygun olarak “erkek” olmanın ve ailesine rahat bir yaşam sağlamanın mutlu gururunu tattırmaktadır (Demaz, 2005: 166)”.

¹⁴ Ek-1'de sunulmuştur.

¹⁵ Kanun, Ek-2'de sunulmuştur.

Buradan hareketle, erkeğin evinin düzeni ve ailesinin rahatını sağlamakla egemen erkeklik değerlerinin yarattığı gerilimi yenerek mutlu olduğu görülmektedir (Demez, 2005: 167).

Acar, “Kadınların İşletmelerde İstihdamı ve Kadınların Çalışmasına Karşı Tutumlarla İlgili Bir Araştırma (1992: 252 – 253)” başlıklı doktora tezinin sonucunda, kadınların yönetsel görevlerde istihdamının erkekler, özellikle de evli erkekler tarafından olumsuz karşılandığı, erkekler tarafından daha belirgin olmakla birlikte, kadınlar tarafından da cinsel rol kalıplarının benimsendiği, erkeklerin zorlu işlerin kadına göre olmadığı ve çalışmanın iyi anne olmayı engellediği yönünde görüş birliğinde olduğu bulgularına varmıştır. 2000’li yıllara doğru giderken yapılan bu araştırma, kadın ve erkeklerin kamusal alandaki cinsiyet kalıplarını benimsemeleri açısından önem arz etmektedir. Çünkü; yalnızca erkekler değil, kadınlar da “annelik” ve “ev hanımlığı” gibi özel alana ilişkin nitelemelerin önemini kabul etmektedirler.

Kadınların iş gücüne katılımıyla ilgili Kazgan’ın yaptığı bir araştırmayı aktaran Kandiyoti (2007: 39 – 40), Türkiye’nin kentli işgücü içinde kadınların görece önemsiz bir yer kapladıklarını ve bu işgücünün dağılımının pek çok Ortadoğu ülkesine benzer özellikler gösterdiğini (vasıfsız kadınlardan oluşan geniş bir taban, görece olarak güçlü, yüksek nitelikli meslek kadınları ve az sayıda yarı vasıflıların dağılımından oluşan bir kategori) belirtmektedir.

Kongar, “21. Yüzyılda Türkiye, 2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı (2005: 598 – 599)” başlıklı eserinde, Türk ailesinin dönüşüm sürecinin niteliklerini üçe ayırmıştır:

“İlk olarak aile, topluma tepeden inme aşıl原因an yasal ve toplumsal devrimlerden etkilenmiştir. Bir başka deyişle, Türkiye’de aile, özellikle kentsel alanlarda doğal, toplumsal ve ekonomik gelişmelerden etkilendiği kadar, tepeden inme yasal güdümlemlerle biçimlenmiştir.

İkinci olarak, ailenin yapısı ve işlevleri ayrı hızlarda değişmektedir. Bir başka deyişle, yapı işlevlerden daha hızlı olarak farklılaşmaktadır. En çok sanayileşmiş bölgelerde bile, çağdaş çekirdek aile yapısı, geleneksel geniş ailenin işlevlerinden bir kısmını korumaktadır.

Babanın buyruktusunun egemenliği, ailenin öteki üyelerinin özgürlüklerini kısımakta ve buna benzer “geleneksel geniş aile kalıntıları”, çekirdek aileyi denetim altında tutmaktadır.

Üçüncü olarak, Türkiye’de aile, gerek geleneksel, gerekse çağdaş (modern) toplum yapılarında görmediğimiz, kendine özgü bir yapı kazanmaktadır. Bir başka deyişle, toplumun değışme süreci, dönüşüm sırasında, özel bir aile yapısı yaratmıştır”.

Kongar, Cumhuriyet’in kuruluşundan sonra kadının, Türkiye’de hem ailedeki hem de toplumdaki genel değışmenin önemli bir aracı olduğunu söylemektedir.

Kağıtçıbaşı, “Çocuğun Değeri” adlı çalışmasında ailedeki kız ve erkek çocukların durumunu araştırmıştır. Kağıtçıbaşı’na göre (1984: 135); “Kız ve erkek çocuklardan farklı beklentiler değışik cinsiyet rolleri sosyalleşmesine yol açmaktadır. Şöyle ki, erkek çocuktan daha çok şey beklendiğinden, ona daha çok değer verilir. Çünkü erkek çocuk kırsal ortamda çoğu zaman anne – babanın tek yaşlılık güvencesi olmasının yanı sıra, ailesine de saygınlık sağlar. Böyle önemli işlevleri olan erkek çocuk, kız çocuğa tercih edilir. Bu aşırı tercihle birlikte erkek çocuğun üstüne de çok düşölür. Bu şekilde özellikle annesine çok yakın büyüyen erkek çocuğun özerk kişilik gelişimi bakımından pek elverişli bir ortama sahip olmadığı ileri sürülebilir. Özellikle erkek çocuğun üstüne anne – babasına, ailesine bakma yükü yüklenince, ailesinden bağımsızlaşması daha da güçleşecektir. Kızlar ise, daha küçük yaştan kendilerinin daha değersiz olduğunu öğrenip düşük düzeyde bir benlik kavramı edinebilirler. Erkeklerden farklı bir sosyalleşme sürecinden geçen kızlar, baskı ve kontrol altındadırlar. Sonuç, daha tutucu ve ezik bir kişilik yapısı olup geleneksel rol beklentilerine uymaktır”.

Kongar, Türkiye’deki kentsel ailede parayı kim yönetirse yönetsin, tüketim harcamalarındaki kararların alınmasında kadının daha etkin olduğunu saptanan gerçekler arasında olduğunu söyler (2005: 594). Geçmiş yıllarda eğitim oranının pek yüksek olmayışı sebebiyle kızlarda evlenme yaşı 17, erkeklerde 20 civarında görülürken, 2000’li yıllarda, büyük kentlerdeki ortalama evlenme yaşı erkek için 28, kadınlar için 24 olarak tespit edilmiştir (Kongar, 2005: 594).

1990'lı yıllardan itibaren özel televizyon yayıncılığının başlamasıyla birlikte, kadınlık ve erkeklik de yeniden tanımlanmaya ya da tanımlanmış anlamların pekiştirilmesine sahne olmuştur. Cumhuriyet öncesi ve sonrası cinsiyet temsilleri kitle iletişim araçlarında programlar, diziler, yarışmalar içerisinde yansımalarını bulmuştur. Toplumun kendisinden beslendiğini iddia eden medya, bir süre sonra kendi kahramanlarını yaratmış, insanların bu kahramanlarla beraber yaşamalarının gerekliliğinin altını çizmiştir. Kandiyoti (2007: 234), medya içeriklerinin, bireyler üzerindeki etkisini şu şekilde açıklamaktadır:

“Kitle tüketimi ve medya imgeleri, artık kendi bağımsız rollerini oynuyorlardı. Tek bir örnek verecek olursak, halk kesiminden gençlerin benimsedikleri bazı erkeklik modelleri, yerel karate kulüplerinde taklit edilen kung-fu filmleri ve televizyon kahramanlarından esinlenmiştir. Bir de arkadaş grubu etkinlikleriyle ideolojik bağlar da eklenince, bu üsluplar siyasal sağ ya da solda belli alt kültürlerin işareti haline de gelebilir”.

Medyanın bireyler üzerindeki etkisi şüphesiz bu araştırmanın konusu değildir. Bununla birlikte, etkilemenin metin içerikleriyle sıkı bir bağ içinde olması, bu araştırmanın dikkat ettiği noktadır. Çünkü medya, hem bir yapı olarak hem de temsil etme yönü açısından kadınlara ve erkeklere yer vermektedir. Bunu yaparken, geçmişten faydalanarak bugünü yansıttığını iddia etmekte ve günümüz dünyasına özgü kadınlık ve erkeklik kalıpları oluşturmaktadır.

Birtek (2007: 118), 1980 – 2000 yılları arasındaki Türk sinemasındaki cinsiyet yansımalarını ele alan çalışmada, kadınların sorunları indirgenerek bireysel anlamda ve daha çok cinsel bağlamda ele alındığı, kadınların hep sorunlu varlıklar olarak temsil edildiği sonucuna varmıştır. Erkekler de toplumdaki kaos ve rekabet ortamının etkisiyle “nevrotik vatandaşlar” olarak yansıtılmıştır.

Türkiye’de ataerkil ve otoriter aile anlayışı giderek değişime uğramakla birlikte, halen egemendir. Aile birliğinin de eşit koşullarda sürdürüldüğü pek iddia edilemez. Medya da bu karışıklığa cinsiyet temsilleriyle katkıda bulunmaktadır.

4. BÖLÜM

YAPRAK DÖKÜMÜ ROMANI, SİNEMA FİLMİ VE TELEVİZYON DİZİSİNİN İNCELENMESİ

4.1. YAPRAK DÖKÜMÜ ROMANININ (1930) İNCELENMESİ

Yaprak Dökümü 1930 yılında Reşat Nuri Güntekin tarafından yazılmıştır. Romanda, Cumhuriyet'in ardından gelen modernleşmeyle / batılılaşmayla birlikte bir aile fertlerinin yapraklar gibi aileden kopması anlatılmaktadır. Romanda, modernleşme; asri hayat kelimeleriyle tanımlanmakta ve olumsuz bir anlamla çerçevelenmektedir.

Reşat Nuri Güntekin döneminin çok okunan yazarlarından biridir. Fethi Naci, bunu (1995: 14), “Reşat Nuri romanlarının temel özelliği olan “sevgi”, “şefkat”, “acıma”, “dayanışma”, “iyilik etme” gibi duygular, tutumlar, bugün de, Türk okurlarının belirli kesimlerinde özlenen değerler durumundadır; Reşat Nuri’yi okurken, özledikleri bir dünyayı yeniden yaşamaktadırlar” şeklinde açıklamaktadır.

Selim İleri, Birol Emil’in Reşat Nuri Güntekin’in romancılığıyla ilgili değerlendirmesine şu şekilde yer verir (2006: 308):

“Onun romanları umumiyetle birinci şahıs ağzından nakledilen bir nevi ‘jurnal’dir. Bu itibarla romancının varlığı hiç hissedilmez. Roman şahısları çok tabii bir şekilde, kendiliklerinden ve hayatın içinden doğarlar. Onların okuyucuda o kadar canlı, ‘yaşamışlar’ veya ‘yaşayabilirler’ intibasını uyandırmasının sebebi budur. Bu roman şahısları önceden hazır kalıplara göre ‘inşa’edilmemişlerdir. Sadece bu zaviyeden bakılınca, Reşat Nuri’nin, roman sanatında en mühim ve güç mesele olan ‘gerçeklik duygusu’nu nasıl bir ‘canlandırma kudreti’yle yarattığı görülür. Ancak halis romancılara has bir maharetle, o, ayrı nizamları olan realite dünyası ile romanesk dünyayı birleştiren ve aslında bir ‘fiction’ sanatı olan romanı bir ‘hayat sanatı’ yapan hasas noktayı çok iyi bulmuştur”¹⁶.

¹⁶ Reşat Nuri Güntekin’in hayatı ve eserleri Ek-3’te sunulmuştur.

Araştırmacı romandaki kadın ve erkek karakterlerin özellikleri üzerinden oluşturulmuş çeşitli temalarla toplumsal cinsiyet tanımlarına odaklanmakta ve bu tanımların tarihsel süreç içerisindeki değişimlerini analiz etmektedir. Bu amaçla oluşturulan kategoriler;

"Kamusal ataerkillik, namus, cinsiyet ayrımcılığı, hegemonik erkeklik, özel ataerkillik, babalık, özne ve iktidar ilişkileri bağlamında aile, erkeğin özel alandaki konumu, geleneksel / modern anlayışın çatışması".

Kamusal Ataerkillik: Romanın başkarakteri ve ailenin babası olan Ali Rıza Bey üzerinden kamusal ataerkillik teması incelenebilir.

Ali Rıza Bey Yaprak Dökümü romanında "altmış yaşlarında bir eski musarrıftı. Odanın bir köşesindeki yazıhanesinde, bir çöl ortasında gibi, daima yalnız ve unutulmuş, çalışır, kimse ile konuşmazdı. Çok iyi terbiyeli bir adam olduğu için, büyük, küçük, herkes hatrını sayardı. Bütün hayatını çocuklarına iyi fikirler ve iyi bir ahlak vermeye sarfetmişti (1930'dan uyarlama: 8 – 9 – 11)" şeklinde tasvir edilir. Ali Rıza Bey'in, bu tasvire göre, dönemin egemen erkek özelliklerini taşımadığı görülmektedir.

Romanda, Ali Rıza Bey'in çalıştığı yerde bir kadın da bulunmaktadır. Bu kadın, Ali Rıza Bey'in ölmüş bir arkadaşının kızı olan Leman'dır ve Ali Rıza Bey'in ricası üzerine işe alınmıştır. Leman, romanda kamusal hayatta görülen iki kadından biridir. Ancak; o da olumsuz bir sürü özellikle yüklenir ve başına bir felaket getirilerek romandan çıkarılır.

"Leman belki temiz bir kızdı, fakat çok hafif ve cahildi. Kendini idare etmesini bilmiyor, şirketteki memurlara münasebetsiz şakalar ediyordu. Ali Rıza Bey birkaç defa ona nasihat verdi. Genç kız onu dinlerken hak verir, yaptıklarından utanır gibi görünürdü. Fakat yarım saat geçmeden yine eski münasebetsiz şakalar başlıyordu (17)".

Leman, şirketin patronu olan Muzaffer Bey ile birlikte olmuş ve hamile kalmıştır. Ali Rıza Bey, bunu Leman'ın annesinin kendisinden yardım istemesi sonucu öğrenir. Bu Ali Rıza Bey için inanılmaz derecede üzücü bir olaydır. Öyle ki, kızı baştan çıkaranın kendisi olduğunu düşünerek inanılmaz derecede utanır. Leman'ın bu şekilde yaşayacağına, namusu ile ölmüş olmasını yeğler. Bu işin çözümünü ise, Muzaffer Bey ile Leman'ın evlenmesi

olarak görür. Ama Muzaffer Bey, Leman'la ilk birlikte olanın kendisi olmadığını söyleyerek, bunu reddeder. Ali Rıza Bey de hem böyle ahlaksız bir ortamda çalışmayı kendisine uygun görmediği hem de Leman'ı işe sokan kendisi olduğu için istifa eder.

Leman'ın durumu Walby'nin işaret ettiği kamusal ataerkilliğe denk düşmektedir. Öncelikle, iş hayatı içinde bir kadın olarak resmedilen Leman, cinselliğini istediği şekilde yaşar görünmekte ve bundan dolayı da başına bu olay gelmektedir. Dolayısıyla Reşat Nuri'nin Leman betimlemesinde kadınlar ve iş hayatı arasında olumsuz bir karşılık kurulduğunu söylemek mümkündür. Leman'ın babası yoktur. Reşat Nuri'nin burada anlatmak istediği; babası olsaydı çalışmak zorunda kalmayacağı yönündedir. Çalışmak zorunda kaldığı için ve çalışmak da kadına özgü bir şey olmadığı için böyle bir durumla karşılaşmıştır. Öyle ki; sadece kendisine değil, annesine ve Ali Rıza Bey'e de bu şekilde davrandığı için zararı dokunmuştur. Leman'ın işyerinde diğer insanlarla ilişkileri Ali Rıza Bey tarafından hoş karşılanmamıştır. Reşat Nuri, romanda bize bu davranışların ayrıntılarını vermez, yalnızca olumsuz nitelikler yükler. Hatta Ali Rıza Bey'in ağzından “bazen rezalet halini alan hoppalıklar (18)” şeklinde tanımlanır. Zaten; Reşat Nuri'nin ayrıntıları vermesine de gerek kalmaz. Çünkü Leman'ın ne yaptığı ortaya çıkar. Reşat Nuri, evlilik dışı cinselliği bir anlamda lanetler. Muzaffer Bey'in buradaki konumu da erkeklerin bu şekilde davranan kadınlara hangi gözle baktığını açıkça gösterir. Kısacası; kamusal alan kadına özgü bir yer değildir; kadının namuslu bir şekilde hem kendisine hem de çevresindekilere sorun çıkarmadan bulunacağı yer özel alandır.

Romanda kamusal alanda görünen ikinci ve son kadın Şevket'in eşi Ferhunde'dir. Cumhuriyet'in ilanından sonra kadınların iş hayatında görünür hale gelmesi ve artık görücü usulü evliliğin yavaş yavaş ortadan kalkarak, bireylerin özgür iradesiyle eş seçmelerinin olumsuz yönleri Ferhunde karakterinde pekiştirilir. Ferhunde romanda hiçbir şekilde olumlu olarak anılmaz. Kamusal yaşamda yer alan bir kadın olarak, kocasını aldatır ve Şevket'le birlikte olmaya başlar. Sonra da ailenin namusunun temizlenmesi amacıyla evlendirilir. Reşat Nuri, Ferhunde'de de kadının kamusal alandaki zarar veren konumunun altını çizer. İki kadın da yaptıklarıyla erkeklere zarar vermişlerdir. Leman, Ali Rıza Bey'in

işten ayrılmasına, Ferhunde ise zenginlik ve para hırsı sebebiyle Şevket'in hapse girmesine ve bir ailenin dağılmasına neden olmuşlardır.

Leman ve Ferhunde dışında kamusal alanda yer alan kadın yoktur. Romanın yazıldığı tarih olan 1930 dikkate alınır, bu az görünürlük normal karşılanabilir. Ancak; dikkat edilmesi gereken nokta, yazarın bu konuya bakış açısıdır. Reşat Nuri, kadınların kamusal alanda yer almalarının olumsuz sonuçlar doğuracağını altını çizmiştir.

Namus: Namus kavramı, romanda asla kaybedilmemesi gereken bir şey olarak tanımlanmıştır. Öyle ki; namusun önemsenmemesi, ailenin çöküşünü hızlandıran birincil sebeplerdendir. Namus, sadece kadınların sahip olduğu bir şey olarak betimlenir.

“Büyütecek beş çocuğu olan bir adam, hayata karşı bir kayıtsız seyirci mevkiinde kalamazdı. O zamandan itibaren eski gevşek ve emelsiz memur gitti, yerine çocukları için her fedakârlığı göze almış bir gayretli aile babası çıktı. Çocukları için geceli, gündüzlü didinmek onu yormuyor, bilakis mesut ediyordu (13).”

Burada Ali Rıza Bey'in namus kavramına bakışı görülmektedir. Ona göre namus, uğrunda ölünecek bir şeydir. Ancak Ali Rıza Bey'in namus kavramı sadece kadınlarda işlerliğini korumaktadır. Kendisinin namussuzluk olarak addettiği aynı olayın, oğlunun başına gelmesi halinde ise aynı direnişi göstermeyecektir ve oğlu Şevket ile Ferhunde'nin evlenmesine namus temizleme gözüyle baktığından rıza gösterecektir.

Şevket'in bankayı dolandırarak hapse girmesi, Ali Rıza Bey'i üzmez. Tersine yaptığı namussuzluktan ötürü ceza çekmesinden hoşnut olur. Ayrıca, kadınların pençesinden de artık kurtulmuştur: “Ne yapalım, burada hiç olmazsa doya doya uyuyor, eski yorgunluklarının acısını çıkarıyor... Evdeki gibi “para!” diye boğazına sarılan yok, ayakta duracak halde değilken, “Haydi düş önümüze... Sosyete, dansa gidiyoruz” diye zorlayan yok (115)” diyerek oğlunun durumundan duyduğu mutluluğu ifade eder.

Ali Rıza Bey için ev, zamanla içine kısıldığı bir hapishane gibi yansıtılmaktadır. Olaylar yavaş yavaş gelişir. Öncelikle, Şevket'in evli bir kadınla ilişkisi olduğu ve onunla evlenmek istediği yönündeki haberi alır ve aklına ilk gelen şey; Leman'dır. Roman, genellikle

“Büyük lokma ye, büyük konuşma” çerçevesinden hareket ettiğinden, bu Ali Rıza Bey için kaçınılmaz bir son olarak gözükmektedir. Ali Rıza Bey, önceleri ikna olmaz, fakat daha sonra oğlunun mutluluğu için bunu kabul eder. Ama ailesini terk etme şartıyla. Daha sonraları ise, olayın namus üzerinde cereyan etmesi sebebiyle;

“Şevket’e söyle... İsteddiği kadını kabul etmeye, onu kendi kızımız gibi kollarımızı açmaya hazırız” diyerek, razı olur. Burada kabul etmek kelimesi üzerinde durmakta fayda var. Ferhunde daha önce evli olduğu için problemlidir, ayrıca kocasını aldatmış olması onu daha problemlili bir hale getirir. Böyle bir durumda daha hafif kaçacak ve ataerkil bir dili yansıtan “almak” kelimesi yerine “kabul etmek” özellikle kullanılmıştır ve manidardır. Öyle ki, düğün yapılacağı zaman çocuklarının kendisinden kıyafet istemesi hususunda şu şekilde düşünmüştür:

“... bu düğün bildikleri gibi ferahlı ve iftiharlı bir düğün değil... Nasılsa olmuş bir felaketin tamiridir; kendilerine düşen şey bu ayırbı davul zurna ile âleme ilan etmekten ziyade mümkün olduğu kadar sessiz sedasız geçirmektir (70)”.

Ferhunde, Ali Rıza Bey’in gözünden şu şekilde anlatılır:

“İhtiyar adam namusu temizlendiği, iyi bir aileye kabul edildiği için sevincinden ağlayan mahcup ve mütevazı bir kadıncağızla karşılaşacağını zannediordu. Hâlbuki bilakis gayet yüksekten atan, kendisinde tükenmez haklar gören küstah, hafif, şımarık bir mahlûk buldu (71)”.

Ali Rıza Bey için kızları Leyla ve Necla’nın da namusu çok önemlidir. Ancak romanda, namus Ali Rıza Bey’in tüm düşkünlüğüne rağmen varlıklı yaşamaya tercih edilir.

Ali Rıza Bey, “Leyla ile Necla namuslu birer kadın olarak yetişirlerse kâfidir” derdi. Bütün tedbir onları kapalı büyütmekten ibaret kalmıştı. Kızların fazla sokağa çıkmalarına, ağırbaşlı tanınmayan ailelerin kızlarıyla arkadaş olmalarına izin yoktu. Karısına daima: “Bu yaşta çocuklar için güzellik en büyük tehlikedir. Gözünü iyi aç!” diye tembihler verirdi. Ancak bu sıkıntının da bir aksi tesir yapmasından korktuğu için evde onları fevkalade okşamıştı. Bir dedikleri iki olmazdı (56)”.

Ancak söz konusu namus olunca, Hayriye Hanım, Ali Rıza Bey'e de çok fazla görev düştüğünü belirterek şunları söyler:

“Sansar gibi tavan arasında dolaşacağına insan içine çık. Eve gelen gidenler arasında Leyla ile Necla'yı isteyenler var. Babaları değil misin? Son sözü söyleyecek sensin. Bu adamlarla konuş, ahlaklarını, meşreplerini anlamaya çalış. Babalık vazifelerinden hiçbirini yapmadın, bari bunu yap... (82 – 83)”.

Burada Hayriye Hanım'ın yaptığı yine olumsuz bir şekilde yansıtılmaktadır. Son cümlesinden, Ali Rıza Bey'i saydığı değil, insanlara karşı ayıp olmanın mantığı güttüğünün bir örneği görülür.

Ali Rıza Bey söz konusu kızlarına uygun bir koca bulmak olunca, kendi deyimiyle bu felakete de katlanır. O da giyinip kuşanıp salona gider ve insanların arasına karışır. Kızları sahte sevgi gösterileriyle babalarına sarılırlar, Ali Rıza Bey'in durumdan midesi bulanır, ancak buna da tahammül etmeye mecbur görür kendisini. “Ne yapsın ki birçok şeyler gibi buna da tahammül etmeye mecburdu. Bu mesut aile komedisini oynamak suretiyle davetliler arasında çocuklarına belki bir koca avlayacaktı (84)”. Erkeğin düştüğü kötü bir durum anlatılmaktadır. Çocuklarının mutluluğu için Ali Rıza Bey de artık kendinden ödün vermeye başlamıştır. Ancak, romanda Ali Rıza Bey'in durumu içler acısı olarak anlatılır ve bütün bunlar işini kaybetmesine bağlanır. Yazar, işsiz bir erkeğin toplumda ve ailesinin içinde zerre saygı görmeyeceğinin altını sürekli olarak çizer.

Tüm bu yaşananların ardından, Ali Rıza Bey'in karakterinde değişiklikler görülür. Bunların en önemlileri; “pekyüzlülük¹⁷ ve acarlık” olarak ifade edilir. “O artık kılı kırk yaran, günlerce düşünüp üzülmekten en ehemmiyetsiz bir işe teşebbüs etmeyen eski mahcup, korkak Babiâli efendisi değildi. Sokakta birkaç kuruş için esnafla boğaz boğaza gelmeye nasıl yavaş yavaş alıştı ise evinde çoluğu çocuğu ile dalaşmaya da öyle alışmıştı. Eskiden pek canına yetmeyince, kendini bir işte son derece haklı görmeyince bağırıp çağırmazdı. Şimdi bazen hiç sebep yokken de olmayacak bir şeyi parmağına doladığı, bir çocuk inadıyla önüne geleni haşladığı oluyordu (89 – 90)”.

¹⁷ Karşısındaki kıracağını bilerek, sözünü söylemekten çekinmeyen

Leyla ve Necla'ya koca bulabilmek için bile ince eleyip sık dokumaya gerek kalmadığını anlar. Çünkü; “kızları bu gidişle ya bu çapkınlardan birinin tuzağına düşecekler, yahut namları çıkacak (91)” tır.

“Eskiden kızlarının yabancı erkeklerin kucağında dans ettiğini, onlarla ağız ağza konuşup güldüğünü, تنها yerlerde kol kola gezdiğini gördükçe hırsından kendini yerd. Şimdi bu acıyı ve utancı eskisi kadar duymuyor, kızlarının bu sayede belki iyi birer koca avlayacaklarını ümit ederek, bütün yolsuzluklara göz yumuyordu (93)”.

Bir babanın düştüğü olumsuz durum anlatılmaktadır. Ali Rıza Bey, namus uğruna ölmeyi tercih eden bir adamken, bu duruma gelmiştir. Burada kullanılan “avlamak” kelimesi de manidardır. Yazarın Necla ve Leyla'nın evlenmesiyle ilgili düşüncelerini destekler nitelikte olmakla birlikte, evliliğe bakış açısını da ortaya koymaktadır.

Necla'nın Suriyeli Abdulvehhap Bey ile evlenmesinin ardından, anlatılanların yalan olduğunu görmesiyle birlikte, baba evine dönme isteği Ali Rıza Bey tarafından reddedilir. Ali Rıza Bey, yaptığı şeyden dolayı kızının cezasını çekmesini istiyor gibidir. “Orası ne de olsa evindir, kocanın hiçbir meziyeti olmasa namuslu bir adam olması ve seni ellere muhtaç etmemesi kâfidir. Çaresiz dişini sıkacak ve etrafındaki insanlara alışacaksın kızım (139)” cümleleri Ali Rıza Bey'in kadın ve koca ilişkileriyle ilgili düşüncelerini ortaya koyar. Ona göre, erkek ne yaparsa yapsın, namuslu olduğu takdirde, kadın için bir sorun olmamalıdır. Çektiği bütün sıkıntılara kadın, bu uğurda katlanmasını bilmelidir.

Ali Rıza Bey, Leyla'nın evli bir avukata kaçması üzerine, iyice rahatsızlanır. Ancak, Leyla'yı evden kovmuş olduğu için namusunu temizlediğini de düşünmeye devam eder: “Leyla'nın fena yola düştüğünü öğrendikten sonra göz yummuş, kızı evinde alıkoymuş olsaydı, ona namussuz demeye hakları olurdu. Fakat mademki hakikati öğrenir öğrenmez onu kapı dışarı etmiş ve bir daha adını anmamıştı; şu halde kendisini çocuğu ölmüş bir babadan ayırt etmemek, hatta biraz acımak lazım gelmez miydi? (148)”.

Buradan Ali Rıza Bey'in namus kavramını dışsallaştırdığı görülür. Yani; gerçekten öyle olduğuna inandığı için değil, toplumsal olarak kabul edilen o olduğundan dolayı böyle

davranmaktadır. İnsanların kendisinin namusu ile ilgili ne düşüneceği, evladının ne durumda olduğunu bilmesinden çok daha mühimdir.

Romanın başında, Ali Rıza Bey'in mecburiyetten evlendiği kadın olan Hayriye Hanım'ın tasvirinde “ağırbaşlı ve temiz kadın” (12) ifadeleri kullanılmaktadır. Güntekin'in olumlu olarak bahsettiği bu nitelikler, kadına bakış açısını ortaya koymaktadır. Ağırbaşlı ve temiz olmak, her zaman konuşmamak, haddini bilmek ve namuslu olmak anlamına gelmektedir.

Hayriye Hanım, parayı namusa tercih eden bir kadındır. Bununla ilgili olarak şunları söyler:

“Ali Rıza Bey insaf et... Bunca yıllık karınım. Bana ahlaksız bir kadın gözüyle bakarsan hem ayıp, hem günah olur. Ben de senin kadar namuslu bir insanım... Fakat ben senin yerinde olsam çocukların hatırı için buna göz yumardım (37)”.

Yazara göre, Hayriye Hanım burada kocasının arkasında olmalıdır. Ancak; para için, Ali Rıza Bey'in yaşama amacı olan namusu bile siler atar ve bunun da çocuklarının geleceği için gerekli olduğunu söyler.

Cinsiyet Ayrımcılığı: Ailenin bir erkek ve dört kız çocuğu vardır. Bütün umutlar babadan sonraki tek erkek olan Şevket'e bağlanmıştır. Ailenin fertleri birbirleriyle anlaşamamaları bile, hiçbirinin Şevket'le bir husumeti yoktur. Özellikle Ali Rıza Bey, Şevket'e çok büyük önem vermektedir.

“Şevket, Ali Rıza Bey'in büyük oğlu idi. Yirmi yaşını iki ay evvel bitirmişti. Tahsili oldukça düzgündü. Bilhassa iyi lisan bilirdi. Mamafih bunu bütün gezginci memur çocukları gibi iki üç seneden fazla devam edemediği mekteplerden ziyade, babasının gayretine borçlu idi.

Ali Rıza Bey, bu ilk çocuğu ile çiçek meraklısı bahçesi ile oynar gibi oynamış, onu ancak kendi hayalinde yaşayan mükemmel insan modeline göre işlemişti. Büyük bir kısmı bugüne, hatta dünyanın hiçbir gününe yarar şeyler olmamakla beraber Şevket, pek çok şeyler öğrenmişti. Ali Rıza Bey'in fikrinde onun tam bir insan olması için bir de yüksek

tahsil lazımdı. Ne çare ki kader buna müsaade etmemişti. Buna rağmen Şevket'e yarım bir eser de denemezdi.

Çünkü bu yaşında değil İstanbul'un, Avrupa'nın yüksek mekteplerinde okumuş gençlerle baş koşuyor, ihtiyar babasının en bunaldığı bir saatte imdadına yetişiyordu. Göklerden gelmiş bir yardıma benzeyen son muvaffakiyet¹⁸ (iş bulmasından bahsediliyor), bunun en parlak delili idi.

Fakat Ali Rıza Bey'in asıl tesiri Şevket'in kafasından ziyade kalbinde olmuştu. İhtiyar memur dünyada her şeyden şüphe eder, oğlunun ahlakından şüphe etmezdi. Ona göre Şevket, dünyanın hiçbir kuvvetinin kırıp kirletemeyeceği bir elmas parçası idi".

Şevket için kullanılan bu ifadeler, Ali Rıza Bey'in ağzından alınmıştır. Zaten, roman genellikle Ali Rıza Bey'in bakış açısıyla anlatılır. Arada bir üçüncü bir bakış açısı katılır. Şevket de erkek olmasından ileri gelen eğitimi almış ve mutlak başarıyı önünde sonunda kazanması yönünde yetiştirilmiştir. Ali Rıza Bey'in Şevket'le bu kadar yakından ilgilenmesinin sebebini; ilk çocuk olmasına bağlamak safça olur. Asıl sebep; erkek olmasıdır.

Şevket erkek olabilmenin bütün öğretileriyle yetiştirilir. Babasının işten ayrıldığını kendisine anlattığı vakit takındığı tavır, bunu açıkça göstermektedir. Şevket, bir erkek evlattan beklenen olgunluğu ve yürekliliği göstererek, başka biri yüzünden babasının işten ayrılışını, namus kavramıyla ilintilendirerek haklı bulur ve babasının kendisini neden yerine oturttuğunu idrak eder. Bayrağı taşıma sırası kendisine geçmiştir ve artık tam olarak bir erkek olmuştur. Şevket'in babasının işten ayrılmasıyla ilgili olarak yazar şunları söyler: "Vakaya canı sıkılmak şöyle dursun, bu yaşta bir aile babası mevkiine geçtiği için adeta gururlanıyordu (34)".

Ayşe, Ali Rıza Bey'in en son çocuğudur. Romana göre, Ali Rıza Bey elli yaşındayken Ayşe doğmuştur. Evdeki en silik karakter Ayşe'dir. Yaşının küçük olması sebebiyle,

¹⁸ başarı

yaptıkları hoş görülür, cinsiyetin getirilerine göre yorumlanmaz. Ali Rıza Bey Ayşe'yi şöyle tasvir eder:

“Ayşe'ye gelince, Ali Rıza Bey onu öteden beri kardeşlerinin malı addetmeye alışmıştı. Kendi olsa da, olmasa da Şevket onu daima himaye etmeye muktediri (43)”.

Ali Rıza Bey'in son çocuğu da bir kız değil, erkek olsaydı, vaziyetin farklı olacağı tahmin edilmektedir. Ali Rıza Bey, Ayşe ile ilgilenmemekte, onu evdeki kadınların himayesine vermektedir. Ancak; Ayşe evdeki kadınlar tarafından yetiştirilse bile, üstündeki söz sahibi yine de bir erkek olarak Şevket'tir.

Romanda, sadece kızlar ve erkekler arasında değil, kızların kendileri arasında da fiziksel görünüşlerine bağlı olarak bir cinsiyet ayrımcılığı yapılmaktadır. Büyük kızı Fikret romanda şu şekilde tasvir edilir:

“Bu, on dokuz yaşında ufak tefek bir kızdı. Fakat otuz yaşındaki bir insandan daha ağırdı.

Evde annesi için en kıymetli bir yardımcı aralarındaki ehemmiyetsiz yaş farkına rağmen kardeşleri için bir ikinci anne idi. Fikret güzel değildi. Fazla olarak sağ gözünde bir leke vardı. Bu leke zavallı kızın İç Anadolu memleketlerinden birinde çektiği uzun bir göz hastalığından yadigârdı. Ali Rıza Bey o vakit bir yolunu bulup çocuğu İstanbul'a atsaydı belki bir çare bulunurdu. Ne yazık ki bu hastalık işlerinin en sıkı ve karışık bir zamanına rast gelmişti.

Fikret'te öyle emsalsiz bir ahlak güzelliği vardı ki, onun bütün kusurlarını kapardı. Hatta Ali Rıza Bey'e göre o leke bile kusur sayılmazdı. Bilakis bu, çehreye getirdiği mazlumluk¹⁹, yüreğe verdiği rikkatle²⁰ bir ayrı güzellik bile teşkil ederdi. Ne çare herkes, bahusus evlenecek gençler onu kendi baba gözüyle göremezlerdi.

¹⁹ Ezilmişlik

²⁰ İncelik, yumuşaklık

Ali Rıza Bey, Fikret'i de hemen oğlu kadar ihtimamla²¹ yetiştirmeye çalışmıştı. Yalnız o, kızdı; kardeşi gibi hayata atılacak değildi. Pratik bilgilere ihtiyacı pek olmayacaktı. Bunun için Ali Rıza Bey ona, daha ziyade süs ve fantezi mahiyetinde şeyler öğretmişti.

Genç kız hasta gözü için bir tehlike teşkil edecek kadar çok kitap okurdu. Bunların ekserisi romandı.

Ali Rıza Bey kızının meşhur sanatkârlardan, meşhur eserlerden bahsettiğini, hayat hakkında ağırbaşlı mütalâalar²² yürüttüğünü gördükçe, iftiharından ağzı kulaklarına varırdı.

Kızının, yüzündeki bütün kusurları affettirecek kadar zeki, malûmatlı²³ olmasını istemişti. Çok şükür bu arzusunda muvaffak olmamış denemezdi. Fazla olarak onu annesi derecesinde iyi bir ev kadını olarak da yetiştirmişti. Çocuğunun bugün hiçbir eksiği yoktu. Herhangi bir erkeği tam manası ile memnun etmeye muktedirdi²⁴ (40 – 41)”.

Burada kız ve erkek çocukları arasındaki yetiştirme farklılıkları ortaya çıkmaktadır. Bir kadın çalışmayacağı için, pratik bilgilere de ihtiyacı olmayacaktır. Ne kadar okursa okusun, ne kadar bilgili olursa olsun, yüz güzelliği her şeyden önce gelmektedir. Bir erkeği mutlu edebilmenin yolları; güzel bir yüze sahip, iyi bir ev hanımı olmak ve iyi ahlaklı olmaktan geçmektedir.

Ali Rıza Bey, Fikret'i olumlu özellikler yükleyerek anlatır, ama bu olumlu özellikler onu mutlu etmez. “Çirkin kalbin içine uyanık bir ruh koymak niçin? Beğenilmediğini her yerde, her şeyde ihmal edildiğini daha çabuk fark etsin diye mi? Çirkinin ağzındaki güzel söz, acizin ağzındaki haklı söz kadar boş ve faydasız bir şeydi (42)” cümleleri Ali Rıza Bey'in kadın olmanın geçerli yanının fiziksel olarak güzel olmasından geçtiğine dayandığını gösterir. Bununla ilgili olarak yazar, “Keşke onu hayatta bir erkek gibi çalışıp çarpışacak dişli, tırnaklı, duygusuz ve fikirsiz bir kız olarak yetiştirseydi (42)” der. Bu Ali Rıza Bey'in değil, yazarın kendisinin fikridir. Burada da kadınlara ve erkeklere yüklenen cinsiyet anlamları görülmektedir. Erkekler, zorluklarla mücadele eden, duygularını işin içine

²¹ Özen

²² Düşünce

²³ Bilgi

²⁴ Gücü yeten, iktidarlı güçlü

katmayan varlıklardır. Ama kadınlar narindir, çabuk hırpalanır ve en önemlisi duygusaldırlar. Eğer kadın çirkinse, bunların hiçbirine gerek yoktur. Çünkü hayattaki esas gayesi olan evlenmek ve bir yuva kurmayı gerçekleştiremeyecektir.

Leyla ve Necla ile ilgili olarak şunlar söylenir:

“Onlar ablaları kadar zeki değildiler. Fakat tam manasıyla güzeldiler. Leyla on sekizini sürüyordu. Necla on altıya daha yeni basmıştı. Bu zamanda onlara aklı başında helal süt emmiş birer koca bulmak da mesele idi. Mamafih bu, o kadar güç değildi.

Zamane gençleri Fikret’in ruh güzelliğinden bir şey anlamayabilirlerdi. Fakat Leyla ile Necla yüzleri sayesinde nasıl olsa kendilerini satarlardı. İş o güne kadar bu temiz, fakat her genç gibi zayıf ve hoppa çocukları etraftaki görünür görünmez kazalardan muhafaza etmekte idi (42)”.

Fikret’in fiziki durumuyla ilgili olan açıklamalar, Leyla ve Necla için de geçerlidir. İki kardeş için yazar, güzellikleri sayesinde kendilerini satabileceğini söylemektedir. Burada da yazarın kadınların evlilik durumundaki konumları su üstüne çıkmaktadır. “Satmak” kelimesi, hangi koşuldan bakılırsa bakılsın ağır bir ifadedir. Kitapta kullanılan eski Türkçe ile bir ilgisi olduğu düşünülmemekle beraber, güzelliğin erkekleri etkileyen tek şey olduğu anlatılmaktadır. Zeki, bilgili ya da kültürlü olmak, bir koca bulabilmek için yeterli değil hatta gereksizdir.

Hegemonik Erkeklik: Ali Rıza Bey’in işsiz bir adam olmasıyla birlikte evdeki felâketler de sırasıyla olmaya başlar. Connell’in hegemonik erkeklik kavramı işsiz erkeklerin konumuna açıklık getirmektedir. Connell’in kuramına göre, hem erkeklerle erkekler hem de kadınlarla erkekler arasında kurulabilen bir kavram olan hegemonik erkeklik sayesinde erkekler birbirleri üzerinde egemenlik kurabilmektedirler. Bu bağlamda, “iflas eden, para kazanmayı beceremeyen, mesleğinde başarılı olamayan erkeklerin “erkeklik kaybı”na uğradıkları ve sınıfsal başarısızlıkları nedeniyle sınıfsal konum skalasında “aşağı doğru düşüş” yaşadıkları görülür (Sancar, 2009: 46)” denilebilir.

Öyle ki, Ali Rıza Bey, işten ayrıldıktan sonra kendisini çok mutsuz ve korku dolu hissetmektedir. “ (...) her zaman oldukça vehimli²⁵ bir adam olmasına rağmen, bu gece tehlikenin her türlüsüne karşı içinde büyük bir kayıtsızlık ve pervasızlık vardı. Fakat oturup düşünmeye başlarsa servilerin arasından, etrafındaki gecenin derinliğinden umulmaz bir ümitsizlik gelip çökecek ve bu yeisin²⁶ pençesinden bir daha kendini kurtaramayacak sanıyordu (28)”.

Ali Rıza Bey’in işini kaybetmesinin ardından evdeki konumu da değişmeye başlar. Karısının ve çocuklarının gözünden düşer, saygı duyulmaz bir konuma gelir. Bu şekilde olmasına kendisi de yardım eder. Çünkü artık Ali Rıza Bey de kendisini işe yaramaz biri gibi hissetmektedir. Ancak, aynı gün oğlu Şevket’in iş bulduğunu öğrenmesiyle birlikte, keyfi biraz da olsa yerine gelir. Güntekin, Ali Rıza Bey’in ruh halini şu cümlelerle aktarır: “Muharebe ederken vurulmuş bir asker gibi kendi düştüğü yerden bir başkasının kalktığını, omuzlarından ağırlığını, elinden silahını alarak çarpışmaya devam ettiğini görüyordu (30)”. Bu cümleler erkeğin iş yaşamıyla olan bağlantısını açığa çıkarmaktadır. Ali Rıza Bey, iş yaşamını bir mücadele alanı olarak görmekte, işsiz kalmakla da yenilgiye uğramakta, savaşı kaybetmektedir. Ancak, bayrağı oğluna devretmiştir. Zaten “Ali Rıza Bey, oğlunu en küçük yaşından beri, “benden sonra bu ailenin babası sensin; ben ölünce sen benim yerime geçeceksin!” diye büyütmüştür.

Ali Rıza Bey, işten ayrıldığını o gün söyleyemez. Ancak; bu ailesine karşı duyduğu mahcubiyetten değil, oğlu Şevket’in sırtına yüklenen sorumluluğun artması sebebiyle, böyle güzel bir günü mahvetmemek istemesinden ileri gelir. Öyle ki, işten ayrıldığını ne karısına ne de kızlarına söylemek yerine Şevket’e söyler. Çünkü bu, para kazanmayla ilgili bir husustur ve kadınların bu konuya ortak edilmesine gerek yoktur. Bundan sonra parayı kazanan Şevket olacağından ve kadınların hayatında herhangi bir değişiklik olmayacağından evdeki kadınların bilmesi de bir şeyi değiştirmeyecektir. Ali Rıza Bey, Şevket’e söylediğinde, Şevket’i tıpkı istediği gibi yetiştirdiği için, Şevket babasını destekler. Ali Rıza Bey bu durum karşısında büyük bir sevinç duyar.

²⁵ kuruntu

²⁶ ümitsizlik

Yazar, işsiz bir erkeğin bir hiç olduğunu betimlemektedir aslında:

“Ali Rıza Bey’in bütün tekaüt memurlarına benzemesi için bir ay kâfi geldi.

Dönerken eskiliği görünmeyen araba tekerlekleri gibi onun da işlerken görünmeyen ihtiyarlığı birdenbire durunca, bütün haraplığı ile meydana çıktı. İki yanında boş yere sallanan kollarının ağırlığı omuzlarını çökertmeye, sırtını kamburlaştırmaya başladı.

Kılığı, kıyafeti bozuldu. Pantolonunun diz kapakları, kollarının dirsekleri sarktı. Hâlbuki eskiden ne kadar güzel ve temiz giyinen bir adamdı. Üstündeki tozlar artık süpürülmekle gitmiyor, elbiselerine işlemeye başlıyordu. Sabahları yine güneşle beraber kalkıyordu (45)”.

Burada dikkat çekilmesi gereken iki nokta bulunmaktadır: Birinci nokta, erkeğin işsizliğinden dolayı, kollarının bile boş yere sallanması sebebiyle omuzlarının çökmesine kadar vardıracak ağır ifadeler, ikinci ve görünmeyen nokta ise; Hayriye Hanım’ın ev hanımlığı görevlerini bırakmasıdır. Birinci noktada işsiz erkeğin toplumsal olarak kendisini nasıl hissettiği ifade edilmektedir. Ali Rıza Bey, artık işe yaramaz bir adamdır yazara göre. İkinci noktada ise, Hayriye Hanım kocası artık işe gitmediği için, kıyafetlerine de özen göstermemektedir. Yani, o da kocasına saygı duymamaktadır.

Bu yüzden, Ali Rıza Bey, çareyi, kendisini tekrar erkek egemen bir alana atmakta bulur: Kahveler. Romanda, kahveler, eş ve çocuk zulmünden kaçan işsiz erkeklerin sığınma mekânı olarak tasvir edilmektedir. Kahvelerle ilgili son dönemde yapılan bir çalışma²⁷, bu anlayışın hala devam ettiğini göstermektedir. TÜBİTAK için hazırlanan bu projede erkeklerin kahvelerde huzur bulduğu ortaya çıkmıştır. Benzer olarak romanda da aynı tema işlenmektedir:

“ (Ali Rıza Bey) onların işi, ekmeği ve evinde rahatı olmayan zavallı tekaütler için ne bulunmaz bir teselli köşeleri olduğunu şimdi anlıyordu. (...) Nihayet anladı ki, bu kahveler

²⁷ <http://www.tumgazeteler.com/?a=4925240> (9 Nisan 2010)

işsizlikten ve aile dirliksizliğinden doğan ıstıraplara karşı sığınılacak yegâne mabetlerdir. Onlar da olmasa, mütekaitler²⁸ için ölmekten başka yapılacak iş kalmayacaktır (45 – 46)”.

Değinildiği gibi, kahveler erkeklere özgü mekânlardır. Ali Rıza Bey, Şevket’in de çalışması sebebiyle gündüzleri evde olmadığı için dört kadının hâkimiyetinde olan evden kaçarak, buraya sığınmıştır. Çünkü artık eşit iktidar paydasında olduğu hemcinslerinin arasındadır.

Romanda, kahvelerdeki erkeklerin zavallılıklarından dem vurulur:

“Zavallı ihtiyarlar sabah oldu mu, bir yangından kaçır gibi, kendilerini de evden dar atıyorlar, gece yarısına kadar kahvede oturuyorlar, kavga ediyorlar, uyukluyorlardı. Hâlbuki onlar sıcak bir aile ocağına şimdi her zamandan ziyade muhtaçtılar. Hep bu ihtiyarlık günlerini düşündükleri içindi ki, ailenin bin türlü zahmetlerine şimdiye kadar hiç şikâyetli katlanmışlardı. Ne ummuşlar, ne çıkmıştı! Ya Allah esirgesin bu kahveler de olmasaydı! (49)”.

Yazar, burada durumu abartmaktadır. Erkeklerin kahveye gelişleri “kaçmak” eylemiyle ifade edilmektedir. Kahveye gelen erkeklerin aileleri ise “nankörlük”le suçlanmaktadır. Yazar, erkekleri tüm yaşamlarını para kazanarak ailelerine bakan, kendilerini feda etmiş kişiler olarak tanımlamaktadır. Evdeki egemen konumları nedeniyle, ailenin altında bulunduğu baskıdan bahsetme gereği duymamaktadır.

Ali Rıza Bey, işsizlik sebebiyle, evin Şevket dışındaki bütün fertlerinin kendisinden uzaklaştığını ve kötü davrandığını düşünür. Fikret, eskisi gibi babasına sokulmaz, Leyla ve Necla, babalarına kinlenmiş gibi bakar, onu dinlemez, kafalarını başka tarafa çevirir. Hayriye Hanım zaten başından beri tavrını ortaya koymuştur. Ancak, tüm bunlara rağmen romanda altı çizilen yer “Hayriye Hanım”ın kocasına uzak durmakla beraber ev kadını vazifelerini hiç ihmal etmemesi (53)”dir. “Zaten öteden beri iktisada²⁹ son derece riayet

²⁸ Emekli

²⁹ Tutumluluk

eden bir kadındı. Şimdi bunu adeta hasislik³⁰, çingenelik derecesine çıkarmıştı. Bir erkek böyle hakir³¹ bir zamanında, karısından daha ne bekleyebilirdi (53)”.

Yazar, burada kadının mecburi sebeplerden tutumlu hale gelmesine bile “çingenelik” diyerek olumsuz bir anlam yüklemektedir. Kısacası Hayriye Hanım, ne yaparsa yapsın, yaranamaz.

Özel Ataerkillik: Özel ataerkillik kavramı, hem kadınların hem de erkeklerin ev içindeki konumlarını tanımlamaktadır.

Egemen erkek özellikleri başta vurgulanmayan Ali Rıza Bey’in, ataerkil bir aile yapısı içinde olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü Şevket, ailede Ali Rıza Bey’den sonraki tek erkektir ve Ali Rıza Bey, bütün umutlarını oğluna bağlamıştır. Dört kızı olmasına rağmen, onlardan herhangi bir beklenti içinde değildir.

Burada Hayriye Hanım’ın Ali Rıza Bey’in eşi olarak ev içindeki konumunu değerlendirmek yerinde olacaktır. Hayriye Hanım’la ilgili hem eş hem de anne olarak olumlu tasvirlerle çok nadir rastlanır. Zaten romanda genel olarak kadınlarla ilgili olumlu ifadeler neredeyse yoktur. Hiçbir zaman iş yaşamında yer almamıştır. Yaşamı; özel alanla sınırlıdır.

Hayriye Hanım ve Ali Rıza Bey’in yedi sene içinde birbiri ardı sıra beş çocuğu olmuştur. Dört senelik bir dinlenmeden (yazarın ifadesidir) sonra da son bir kız çocuğuna sahip olmuşlardır.

Hayriye Hanım geleneksel kadın özelliklerini bünyesinde taşır. Klasik bir ev hanımıdır. Şevket’in iş bulması sebebiyle evde verilecek yemeğe dair yazar, yapılan iş bölümünü şu şekilde açıklar:

“... (Şevket) o sabah gazetede müsabakayı kazananların başında ismini okuyunca ilk işi, çarşıya koşup iki hindi almak olmuştu. Bu ziyafetin hazırlığında büyük küçük bütün ev

³⁰ Cimrilik

³¹ Hor görülen, değersiz

halkının payı vardı. Hayriye Hanım, büyük kızı Fikret ile mutfakta çalışmış, Leyla ile Necla sofrayı hazırlamışlar, Ayşe komşu bahçelerden demet demet çiçek toplayıp getirmişti (31)”.

Yazarın burada, aile içindeki bireylere yüklediği sorumluluklar açıkça görülmektedir. Erkek, parayı kazanan olarak eve ekmek getirir. Evdeki kadınların görevi en büyüğünden en küçüğüne, o ekmeğin pişirilmesinde yardımcı olmaktır.

Hayriye Hanım, annelik vazifelerini ölünceye kadar yerine getirmeye yemin etmiş bir kadındır. Kendi için değil, adeta çocukları için yaşar.

“Saçım ağarıncaya kadar sana çocuk gibi inandım... Ne bileyim saçlı sakallı, okumuş, yazmış adam. Elbette bir bildiği var diyordum. Artık yeter... Mademki bu işi bırakmak namus icabı imiş... Bırak... Lakin unütma ki pahalılık günden güne artıyor... Bak artık saklamıyorum. Melek gibi çocukların zaptedilmez hale geliyorlar. Yokluk yüzünden evlatlarım birer birer dökülmeye başlarsa iki elim, on parmağım yakandadır. Ölüp gitsen bile seni mezarında rahat bırakmam (39)” sözleri aslında bir kehanettir. Hayriye Hanım, her ne kadar Ali Rıza Bey tarafından cahil bir kadın (40) olarak görülse de olacakların haberini verir ve Ali Rıza Bey’i bu konuda uyarır.

Düğün gecesi, Ali Rıza Bey’in gözünden Hayriye Hanım tasvir edilir:

“O şimdi mutfakta aşağıda, kör bir lamba ışığında, kirli tabak yığınları arasında didiniyor, sarhoş mezesi hazırlamaya çalışıyor olmalıydı. Ali Rıza Bey en müşkül zamanında kendisini yalnız bırakan bu kadına, uzun zamandan beri dargındı. Fakat buna rağmen bu gecede ona acıyordu.

Bu zayıf kadın, bu beş çocuğu yetiştirinceye kadar neler çekmemişti? Vazifesini bitirmiş bir insan sükûnetiyle bir köşeye oturacağı, rahat bir nefes alacağı bir zamanda, böyle mutfak köşelerinde didinip çırpınması, her gün bir sıkıntı içinde kendini helak etmesi doğru mu idi?

Ömrünü dört duvar arasında geçirmiş, çocuklarından başka insan yüzü görmemiş temiz bir ev kadınının birdenbire değişmesine imkân yoktu. Bu değişikliğin sebebini belki de onun

bu çocuklara olan fazla muhabbetinde aramak lazım gelirdi. Ne de olsa düşüncesiz, saf bir kadındı. Fazla ilerisini görmeye kafacığı müsaade etmemiş, sırf hisleriyle, çocukların ne pahasına olursa olsun ağlamalarına mani olmak isteyen zayıf ana hisleriyle hareket etmişti. İğrendiği muhakkak olan birçok şeylere, sırf onlar istiyor diye, onları mesut etmek için mutlak lazım diye katlanıyor, bunca senelik kocasını hırpalamaktan çekinmiyordu. Evet, ikisi de çocuklarını ihtimal, aynı kuvvetle seviyorlardı, fakat ne yazık bu seviş tarzları başka idi (72 – 73)”.

Burada Hayriye Hanım, yaptıklarının bilincinde olmayan bir anne olarak anlatılır. Tek derdi; çocuklarını mutlu edebilmektir. Yazar; burada anneliğe de olumlu bir anlam yüklememiştir. Hayriye Hanım sırf duygularıyla hareket ettiği için, yaptığı yanlışların farkında olmayan bir annedir.

Leyla’nın evli bir avukatla kaçmasının ardından, evde Ayşe, Hayriye Hanım ve Ali Rıza Bey’den başkası kalmamıştır. “Hayriye Hanım bu netice karşısında, birden bire kendini bırakmıştı. İki günde bir bulaşık yıkamak, ara sıra bir yemek tenceresi koymak, Ayşe’nin başına bir tarak vurmak ona gönül bulandırıcı bir angarya gibi geliyordu (146)” ifadeleri, Hayriye Hanım’ın ev hanımı vazifeliğini bile artık yerine getirmediğini anlatmak için kullanılmaktadır.

Hayriye Hanım, evlatları için kendini feda eden bir anne konumundadır. Bununla ilgili olarak, Ali Rıza Bey ve Hayriye Hanım karşı karşıya getirilir. Hayriye Hanım’ın annelik konumu, çocuklarını babasına karşı savunması nedeniyle olumsuz olarak resmedilir. Hayriye Hanım, ancak çocuklarının iyiliği söz konusu olduğunda kocasıyla iyi geçinme işaretleri gösterir.

Hayriye Hanım, kızlarının koca bulmaları konusunda dişini tırnağına takar. Bunun için evde yemekli ve danslı toplantılar verilmeye başlar. En çok çabayı gösteren kişi de yine Hayriye Hanım’dır.

“... kızlarımın açılıp saçılmasına ben de razı değilim ama ne yapalım, babaları sebep oldu. Bir doğruluktur tutturdu. Elde yok, avuçta yok, çocuklar bu gidişle koca bulamamaktan korkuyorlar, hakları var (60) cümleleri Hayriye Hanım’ın çabalarını göstermektedir.

Hayriye Hanım yalnızca kızları için değil, oğlu için de çabalar. Yani, Ali Rıza Bey’in uyguladığı cinsiyet ayrımını uygulamaz. Bunu, Şevket’in evlenmek isteğini babasına söyleyemediği bir durumda Hayriye Hanım’ın Ali Rıza Bey’e karşı olan tavrından anlarız. Romanda, yazar Hayriye Hanım’ı yalnızca bir iş yaptıracağı vakit, Ali Rıza Bey’e iyi davrandığı şeklinde anlatmaktadır. Burada da Ali Rıza Bey’e o şekilde yaklaşır:

“Bir kış gecesi Ali Rıza Bey, elinde bir kitap mangal başında uyukluyordu. Hayriye Hanım kapıyı aralayarak:

- Daha yatmadın mı? diye sordu, sonra içeri girdi. Riyakar bir çehre ile:
- Oda çok soğuk... Üşümüyor musun? Dedi.

Mangalı eşeledi. Rüzgar giren bir pencere aralığına kağıt tıkadı. Sonra Ali Rıza Bey’in entarisindeki sökükleri gördü:

- Onu biraz çıkar da dikeyim... dedi.

Fakat kocasının entariyi verip fanila ile kaldığını görünce üşümesinden korktu, minderinin üstündeki battaniyeyi çekerek omuzlarına attı (62)”.

Hayriye Hanım’ın bu iyilik dolu davranışlarının altında yazara göre bir hinlik yatar. Ancak; dikkat edilmesi gereken nokta, Hayriye Hanım’ın kendi çıkarı için değil, evladının iyiliği için eşine bu şekilde yaklaşmasıdır.

“Ali Rıza Bey bu iltifatları hayra yormadı. Karısının bu geceki sinsisi etrafında dolaşması, herhangi sertliğe, aksiliğe mukabil yaltaklanırcasına bir tatlılık göstermesi beyhude olmayacaktı. Aklına vaktiyle iyi zamanlarda kullandıkları hizmetçiler geliyordu. Hayriye Hanım bu kadınları mütemadiyen azarlar, hırpalardı. Derken bir gece birdenbire muamele değişirdi. Bir yumuşaklık, bir iltifat, bir nezaket... Hizmetçi o gece adeta hatırlı

bir misafir muamelesi görürdü. Hakikaten de öyleydi... Çünkü ertesi sabah mutlaka bohçasını eline verip evden kovmaya karar vermiş bulunurdu.

Ali Rıza Bey öyle anlıyordu ki, bu gece kendisinden büyük bir fedakârlık istenecektir (63)".

Babalık ve İktidar: Romandaki baba Ali Rıza Bey'in babalık pozisyonu iktidarla eş durumdadır. Ali Rıza Bey işini ve eve ekmek getiren vasfını yitirdiğinde iktidarını da buna bağlı olarak yitirir. Romanda, çocukların ve kadının evin babasına saygı duyması gerekliliğinin altı çizilirken, geçindirme görevini ve buna bağlı olarak iktidarını kaybeden babanın, bu saygıdan yoksun kaldığını belirtir. Erkekler için babalık vazifesi romanda önemli olarak görülmüştür. Ancak, bu ailenin birliği ve devamı için gerekli bir şey olarak değil, güçlü, cesaretli, zorluklara katlanma niteliklerini erkek bünyesinde bulundurmanın verdiği mutluluktan kaynaklanmaktadır.

"Vakaları coşkun bir sele, kendini uzaktan bu seli seyreden bir insana benzetirdi. Büyücek bir memur olmasına rağmen hiçbir zaman bu sele kapılmayacak, hayatta daima bir seyirci mevkiinde kalacaktı (13)".

Hayata bakışını bu şekilde konumlandıran Ali Rıza Bey'in babalık konumuna geçtiğinde ise; düşünceleri tamamıyla değişmiştir. Artık kendisini bir sorumluluk altında hissettiğinde bu şekilde düşünmenin olanaksız olduğu kanaatine varmış ve kendisini sıkı bir çalışma temposuna sokmuştur. Dolayısıyla, Ali Rıza Bey'in ailesinin geleneksel ataerkil aileden farklı olmadığını, babalığa yüklediği anlama bakarak karar vermek mümkündür.

Romanda iktidar transferinin ya da babadan oğula geçen egemenlik sisteminin en belirgin örneği, Şevket'in işi kazanmasının ardından Ali Rıza Bey'in ona yüklediği konumla ortaya çıkar:

"Yalnız sofraya kendi için hazırlanan baş iskemleye oturacağı vakit bir şey düşünerek durdu. Sonra dikkatle oğluna gülümseyerek:

- Şevket seninle yerimizi değiştireceğiz, dedi. Sen baba, ben ailenin büyük çocuğu olacağız.

Herkes şaşırdı.

Fakat o inat ediyor, emrediyor; oğlunu kolundan çekerek:

- Öyle istiyorum... Bana itaate borçlusun...

Diyordu.

Ali Rıza Bey, mecburiyet karşısında tahtını oğluna terk eden bir hükümdar tavrıyla Şevket'i yerine oturttu. Kendi, onun soluna, karısının yanına geçti.

- Ailede onun yeri er geç orası olacak, diyordu. İşitiyor musunuz çocuklar?... Zamanı geldiği vakit benim yerime onu baba tanıyacaksınız, onu sayacaksınız (31 – 32) ”.

Romanda ifadeler çok açıktır. Babadan oğula geçen bir sistem. Koltuk, temsili olarak iktidar anlamına gelmektedir. Ali Rıza Bey de iktidarını oğluna bırakır. Kendisi, ikincil konumda olan karısının yanındadır artık. Ali Rıza Bey, iktidarı devretmesine rağmen, çocukları üzerindeki egemenliğini, kendilerini dinlemelerine dair söylediği sözlerle pekiştirir. “Zamanı geldiği vakit” ifadeleri, kendisinin henüz ölmediğini dolayısıyla da sözünün geçerliliğini koruduğu anlamına gelmektedir. İktidarı, özneyi ve söylemi birbirinden ayırmayan Foucault’nun kavramlarına dayanarak, Ali Rıza Bey’in bir özne olarak iktidarını sağladığını ve bununla beraber bir babalık söylemini yarattığını söylemek mümkündür.

Şevket’in evdeki erkek olması ona gizli bir iktidar sahibi olma şansı tanır. Aile ilişkilerinde pasif bir özne olmasına rağmen, herkes onu sayar, sever. Şevket, evde yaşanan olumsuzluklara karışmaz. İş yalnızca para kazanıp evi geçindirmektir. Kadınlar arasında yaşanan münakaşalar onu ilgilendirmez. Şevket, bu gibi tutumları nedeniyle evde tutkal vazifesi görür. Ailenin bir arada olduğu nadir yerlerden biri akşam yemekleridir. “Yarım saat esnasında boğuşmalar, gözyaşları durur, yemek odasında eski zamanları hatırlatan bir sükûn ve muhabbet havası eserdi (61)”. Bunun sebebi ise, Şevket’tir. Ailede herkesin

birbiriyle yaşadığı kavgalara rağmen, herkes Şevket'i sevmektedir. “O sofraya oturduğu zaman bütün çehreler değişir, yemek devam ettiği müddetçe, herkes birbirleriyle güzel güzel konuşurdu (61)”.Bunu da yazarın bakış açısından bakarak; hem erkek olmasına, hem de para kazanmasına bağlamak mümkündür.

Zamanla, evdeki kavgaların arttığı görülür. Ancak; belki de bunları o zaman gören Ali Rıza Bey'dir. Evde olmadığından dolayı, çocuklarıyla meşgul olma ve ev içindeki hallerini tam olarak görebilme şansına sahip değildir. Şimdi ise, mecburiyetten her şeye şahit olmaktadır. Bir gün, çocuklarının kavga etmelerinin ardından ikiye ayrıldıklarını görür. Yazar; bu noktada şunları yazar:

“Bu, artık evde bir baba nüfuzu, hürmet edilecek bir reis kalmadığını gösteren güzel bir delildi (56)”.

Çocukların, babalarının evde olduğunu bile bile kavga etmeleri, yazara göre babaya hürmetsizliktir. Ayrıca, kullanılan “nüfuz, reis, hürmet etmek” gibi kelimeler, babanın aile içindeki konumunun yazarca ne şekilde anlaşıldığını da göstermektedir. Ali Rıza Bey'in kavgalardaki konumu “bostan korkuluğu (58)” olarak betimlenir. Ali Rıza Bey, evdeki kadın şiddetine maruz kalmamak için böyle durumlarda ağzını açmaz, çocuklarla yüz göz olmanın bir işe yaramayacağını düşünür.

“Şimdi baba diye – bir dereceye kadar – hatırını sayıyorlardı. O vakit ona da lüzum görmeyecekler, zavallı korkuluk büsbütün yıkılmış, ayakaltında kalmış olacaktı. Onun için Ali Rıza Bey evde seslerin tizleşmeye, yükselmeye başladığını işittiği zaman ya odasına kapanıyor, ya da mutfak kapısından sokağa kaçıyordu (58)”.

Romanda, Ali Rıza Bey'in bu durumu çaresizlikten kaynaklanmaktadır. Ancak, çocuklarına yakın olmak ve sıkıntılarını paylaşmak bir çözüm gibi gözükmektedir. Yazar ise, bunu yaptırmayı tercih etmez. İşsiz kalmasından dolayı herkesin kendine kötü baktığını düşünen Ali Rıza Bey'i, aile ve özel alandan uzaklaştırarak, haklılaştırır.

“Her şey gibi çocukların terbiyesine verilen emek de boş bir gayretti. Kanlarının mayasında, doğuşta ne varsa vakti saati geldiği gibi meydana çıkıyor, hiçbir şey onu

değiştiremiyordu (60)” denilerek, çocukların sosyalizasyon süreci üzerinde ailenin rolü hiçe sayılmaktadır. Oysaki araştırmamanın incelediği çeşitli kuramlarda da görüldüğü gibi, aile çocuk için bir sosyalizasyon mekânıdır. Yazar, burada yine Ali Rıza Bey’in çaresizliğini vurgulamak için, suçu çocuklarına atmaktadır.

“İnsanın saadetini çocuklarından beklemesi ne boş hayalmış yarabbi! Yüreklerimizin yapılış tarzı itibariyle buna imkân yok. Çocuklarımızın hepsini mesut etmeye kudretimiz olsa elbette birinden birinin saadeti bir cihetten aksayacak ya... O vakit mesutları derhal unutacağız... Evlatlarımız içinde hangisi bedbahtsa yalnız onun sesini duyup ağlayacağız... Evet çocuktan, evlattan saadet beklemek çok boş bir hayalmiş (128)”.

Burada Kağıtçıbaşı’nın bahsettiği karşılıklı duygusal modelin örneğini görmek mümkündür. Ali Rıza Bey, çocuklarını zamanı geldiğinde kendisine bakması ümidiyle yetiştirmiştir. Ancak, o zaman geldiğinde bütün çocuklar kendi çıkarlarından başka bir şey düşünmemiş, fazla olarak, babalarını üzmeyle devam etmişlerdir.

Hayriye Hanım’ın babalarına rağmen çocuklarının isteklerini yerine getirme konusunda ne denli fedakâr bir anne olduğundan bahsetmiştik. Evi ipotek ettirme teklifine Ali Rıza Bey’in hakaret etmesi üzerine şu sözleri söyler:

“Anlıyorum Ali Rıza Bey. Eskiden “babası oğluna bir bağ vermiş, oğlu babasından bir salkım üzümü esirgemiş” diye bir söz vardı. Şimdi dünya tersine döndü. Oğlu babasını salkımsaçak bir yığın çoluk çocuğuyla sırtına yükleniyor, babası kırık bir evi oğlu için rehine vermekten kaçınıyor. *Hayırlı baba diye işte buna derler*. Hem benim gibi canından bezmiş bir kadına hakaret etmeye ne lüzum var? Ev senin değil mi, açıkça “olmaz” dersin, olur biter (99)”.

Hayriye Hanım, konuşmalarında genellikle Ali Rıza Bey’in babalık görevine vurgu yapar. Böyle olduğu için de her zaman Ali Rıza Bey’i “yola getirir”.

Bir gün Ali Rıza Bey’in gülümsediğini gördüğü bir anda “*Yaşasın senin gibi baba*. İnsan fazilet ve doğruluğu sayesinde çocuklarını bu derece mesut eder de nasıl gülmez? (103)” diyerek, yine aynı şeyi yapmıştır.

Özne ve İktidar Bağlamında Aile: Romandaki bireyler Foucault'nun özne ve iktidar kavramları çerçevesinde incelenmiştir.

“Ali Rıza Bey, Babıâli yetiştirmelerinden bir mülkiye memuruydu. Otuz yaşına kadar Dâhiliye kalemlerinden birinde çalışmıştır. Belki ölünceye kadar da orada kalacaktı. Fakat kız kardeşiyle annesinin iki ay ara ile ölmesi onu birden bire İstanbul'dan soğutmuş, Suriye'de bir kaza kaymakamlığı alarak gurbete çıkmasına sebep olmuştu. (...) Ali Rıza Bey o zamandan sonra bir daha İstanbul'a dönmemiş, yirmi beş sene muhtelif memuriyetlerle Anadolu'da dolaşmıştı... Çok malumatlı³², çalışkan bir adamdı. Fakat ne malumatı ne de çalışkanlığı işe yarar cinsten değildi. Arabî³³ ve Farisi³⁴'den başka İngilizce ve Fransızca'yı da bilirdi. Gençliğinde edebiyatla uğraşmış, mecmualarda takma isimle oldukça düzgün gazeller neşretmişti. Fakat felsefe ve tarihi de merak etmişti. Sade boş zamanlarını değil, biraz da iş zamanlarını kitap okumakla geçirirdi. Bu, onun uzun memurluk hayatında, devlet hazinesinden çaldığı yegâne şeydi. Titiz denecek kadar temiz, gülünç denecek kadar nazik bir adamdı. Hak yemek, kanuna mugayir³⁵ bir şey yapmak, kalp kırmak korkusuyla bir türlü iş göremezdi. İsterdi ki elinden çıkacak iş sade kanuna değil, teamüle³⁶, insanlık ve nezaket kaidelerine de uysun, yani dört başı mamur olsun. Ondan bahsedenler, “İyi adam... Peygamber gibi adam... Elini öp... Dua ettir... İlimden bahsettir... Şiir okut... Ne yaparsan yap... Fakat iş isteme” derlerdi. Evlendiği zaman kırkına yaklaşıyordu. Bir aile kurmak onun gözünde yeni bir devlet kurmak kadar ehemmiyetli bir işti. Bunun için belki de hiç evlenmeyecekti; fakat yakın bir arkadaşı bir gece akrabasından bir kızı teklif etmiş, Ali Rıza Bey de “hayır” demeye utandığı için “pekâlâ” diye cevap vermişti (11 – 12)”.

Bir erkek olarak Ali Rıza Bey, kültürlü ve eğitimli olarak resmedilmiştir. Çalışkan, işini en iyi derecede yapmayı isteyen, bu nedenle insanlar tarafından pek tercih edilmeyen, aileye çok önem veren, ancak; evlilik kararını bile mecburiyetten veren bir insandır.

³² bilgili

³³ Arapça

³⁴ Farsça

³⁵ aykırı

³⁶ Davranışı öteden beri olagelen

Ali Rıza Bey'i Foucault'nun "özne" ve "iktidar" kavramlarından yola çıkarak inceleyecek olursak; iktidar bağlamında Ali Rıza Bey'in kendi içinde ve kendine karşı bir iktidar kurduğunu söylemek olasıdır. Yüz yüze ilişkilerde, insanların düşüncelerine saygı duyma kılıfının arkasına saklanarak, onaylamasa dahi onaylar görünmekte, ancak yine kendi bildiğini okumaktan şaşmamaktadır. Bir özne olarak ise, herhangi bir direniş mekanizmasını gerçekleştirdiğini söyleyemeyiz. Ancak belli noktalarda artık susmamak gerektiğinin altını çizen yazar, Ali Rıza Bey'i de özne konumuna getirir ve direniş göstermesini sağlar.

Evde verilen partilerden dolayı geçim sıkıntısı iyice gün yüzüne çıkar. Hayriye Hanım'ın evi ipotek ettirme teklifi üzerine Ali Rıza Bey karısına sayıp sövmeye başlar:

"Nerede benim eski ağırbaşlı melek karım, nerede sen?... Sen onun attığı tırnak bile olamazsın. Düşündüğümü saklamakta ne fayda var? Sen iğrenç bir insan oldun Hayriye, iğrenç bir insan... (99)"

Ancak Ali Rıza Bey, zaman zaman kendisinin henüz ölmediğini hatırlatır. Hayriye Hanım'ın Fikret'in eşinden para isteme teklifi üzerine, sabrının sonuna gelmiş biri edasıyla karşılık verir:

"Bir daha onların adını ağzına aldığını işitmeyeyim... Seni boğarım... Çocuklarımla bir taneciği kendini kurtarır gibi oldu, şimdi de ona mı kancayı taktın? El adamına dilenci gibi el açıp Fikret'in yüzünü de yere getireceğiz, öyle mi? Bir daha onun adını ağzına aldığını işitmeyeyim, boğarım seni... (109)"

Ali Rıza Bey'in bu sinirden köpürmüş tavrı, Hayriye Hanım üzerinde etkili olur. Okuyucu, Hayriye Hanım'a gerekenin bu olduğunu, burada onaylar. Ağzının kapanması için Ali Rıza Bey'in ona bu şekilde yaklaşması gerekmektedir.

Şevket'in hapse girmesi ve Ferhunde'nin evi terk etmesinin ardından, yazar; "hükümün bir zaman için tekrar Ali Rıza Bey'in eline geçtiğini" (123) söyler. Ancak, artık olan olmuştur. Ali Rıza Bey'in eski konumuna dönmesi imkânsızdır.

“Hayriye Hanım, ailenin menfaatine dokunan işlerde hiç şakası olmayan, maddi, hesaplı bir kadındı. Kocasını epeyce üzüp yaptığına pişman etmedikçe, beklediği teselliği vermezdi. Hatta bu yüzden aralarında kavga çıktığı bile olurdu. (..) Hayriye Hanım onu bir zaman üzüp bağırıttıktan ve yaptığı iyice burnundan getirdikten sonra politikayı değiştirdi (35 – 36)”.

Bu paragrafa bakarak, Hayriye Hanım’ın bir özne olarak pasif olmadığı ve direniş gösterdiği söylenebilir. Ancak; bu, yazara göre hiçbir zaman olumlu bir özellik değildir. “Epeyce üzme, burnundan getirmek” gibi ifadeler bunu göstermektedir. Hayriye Hanım’ın özel alanında bir iktidarının olduğundan bahsetmek mümkündür. Bunu da ancak ev kadınlığını kullanarak yapar. Güntekin, bundan hem olumlu, hem de olumsuz bir şey olarak bahseder. Bir kadının maddi açıdan tutumlu olması iyidir, ancak; belli konularda inisiyatifi kocasına bırakmasını da bilmelidir.

Kocasının namusu kurtarma uğruna işten ayrılmasına içerler.

“Sen şimdiye kadar dışarıda çalışıyordun. Evinin içini, çocuklarını pek yakından görmüyordun... İşte sana haber veriyorum bey... Çocuklarımız için tehlike var. Benden günah gitti! (37)” diyerek, erkeğin ve kadının çocuklarıyla olan ilişkisini özetler. Ali Rıza Bey, evlatlarıyla ilgili hep olumlu şeyler düşünür. Ancak; evde olduğundan dolayı onlarla yakından ilgilenen ve durumlarını asıl gören kişi; Hayriye Hanım’dır.

Parasızlığın artmasıyla, Hayriye Hanım’ın direnci de artmaya başlar. Bütün ömrünü çocuklarının mutluluğuna vermiş kadın para bulabilmek için çeşitli yollar dener:

“Eski rahat günlerde daima biraz hasta olan Hayriye Hanım’a inanılmaz bir mukavemet gelmişti. Evin bütün iş ve mukavemet üzüntüsü onun üstüne yıkılıp kaldığı, zayıf vücudu her dakika çökecek gibi görüldüğü halde inanılmaz bir tahammülle her felakete karşı koyuyordu.

O şimdi her gün elinde bir bohça ile Üsküdar çarşısına taşınmaya başlamıştı. Anlaşılan ev eşyasından bir kısmını satıyor, ya bir mendil yiyecek ya alacaklılardan en fazla bağırmanın ağzına atılacak birkaç kuruşla geri dönüyordu (107)”.

Ali Rıza Bey'in silik ve kenara çekilmiş karakteri sebebiyle, devreye Hayriye Hanım girer. Zaten romanda en başından beri gizli iktidar Hayriye Hanım'dır. Eve para getirme görevini icra etmesiyle birlikte, bu durum ayyuka çıkar.

Hayriye Hanım, ne olmuş olursa olsun kızı Leyla'yı yalnız bırakmaz. Bunun en büyük sebebi ise; Leyla'nın beraber yaşadığı avukatın çok zengin olmasıdır. Paraya pek çok şeyden daha fazla değer veren Hayriye Hanım, kocasına restini çekerek, evi terk eder ve Leyla'nın yanına yerleşir:

“Seni adam sandım, otuz sene sözünden çıkmadım. Ne hale geldiğimiz meydanda. Artık müsaade et de bir zaman da benim dediğim olsun. Senin yüzünden evlatlarımın her biri bir türlü ziyan oldu. Elimde bir bu Leyla ile Ayşe kaldı. Çocuğum bensiz yaşayamıyor. Ben de onsuz yaşayamayacağım, Leyla'ya isterse bütün dünya fena desin, o benim için herkesten iyidir (152)”.

Romandaki her birey, kendince direniş mekanizmaları gösterir. Fikret'in en büyük direnişi, kendi kendine evlenmeye karar vermesiyle olur. Kimseye sormadan üç çocuklu elli yaşlarında bir adamla evlenir. Bunun sebebi; babasının otoritesini kaybetmesine izin vermesidir. Fikret, ataerkil aile anlayışını benimsemiş bir kızdır. Babasının otoritesinin ortadan kalktığı zaman da kendisi bir çare arar ve böyle başıboş bir ailede yaşamaktansa, başka bir erkeğin iktidarı altına girmeyi kabul eder. Arayışı; iktidardır.

“Açık konuşalım baba, dedi. Bilirsin ki ben öyle pek kafasız bir kız değilim. Annem gibi, kardeşlerim gibi fakir düştük, parasız kaldık diye sana darılmak hiçbir zaman aklımdan geçmedi. Buna mukabil, onlara gösterdiğin zaafı affedemedim ve edemeyeceğim. Şevket fena çok değil. Ancak ne çare ki yularını o soysuz kadına kaptırmış. Leyla ile Necla ne yaptığını bilmeyen iki çılgın... Annem koyun gibi nereye çekersek oraya giden bir zavallı... O kadar çarpındın, çırpındım “baba gözünü aç. Bunlar evi bir felakete sürükleyecekler”, dedim. Aldırmadın. Yabancı gibi köşeye çekildin, sadece darılıp surat asmakla iktifa³⁷ ettin... *Sen erkekçe hareket edeydin bu olanlar olmazdı* (85 – 86)”.

³⁷ Yetinmek

Erkeğin Özel Alandaki Konumu: Ali Rıza Bey, işsizlik günlerinde özel alana hapsediği için kendine değişik meşgaleler bulur. Ancak bunlar, kadınlara yüklenen ev içi sorumluluklardan oldukça farklıdır. Bu da Connell'in "Toplumsal Cinsiyet ve İktidar (1998)" kitabının ilk bölümünde³⁸ bahsettiği şeye denk düşer. Connell, burada *Making the Differences* adlı bir araştırma projesi kapsamında ergenlik çağındaki gençler üzerine yaptığı bir mülakattan bahseder ve ev içi aile ilişkilerini inceler. Kadınlara ve erkeklere düşen görevlerin neler olduğunu analiz eder. Bu çalışmada erkek, ev alanıyla sınırlı kaldığı günlerde, tamirat ya da bahçe bakımı gibi şeylerle ilgilenmektedir. Aynı olaydan Segal (1990: 26 – 32) da bahseder.

Yaprak Dökümü'nde de aynı durumla karşılaşırız. Ali Rıza Bey işsiz kaldığı için "divanları karıştırıyor, bahçeyi kaplayan fena otları yoluyor, çiçekleri sulamakla uğraşıyordu (46)". Ancak; Ali Rıza Bey, ne yaparsa yapsın zaman bir türlü geçmek bilmez. Ev, bir zaman sonra alışık olmayan Ali Rıza Bey'i boğmaya başlar. Bu, egemen erkeklik biçiminde normalleştirilmiş bir durumdur. Erkeklerin yeri hiçbir zaman özel alan olmamıştır, bu nedenle de erkekler kendilerini bu alanda rahat hissetmedikleri gibi, yapacak bir şey de bulamaz durumdadırlar.

Ali Rıza Bey, işsiz kalmasının ardından ev içi alana hapsedilmesiyle birlikte, sonu hastalığa varacak bir buhranın içine düşer. Karısı, kızları ve gelinin arasında kalmakta ve üstelik insan yerine bile konulmamaktadır.

Artık eşler arasındaki münasebet iyice rayından çıkar. Ali Rıza Bey, karısına hakaret etmeyi kendisinde hak olarak görür. Yazar da bizim böyle düşünmemizi sağlar. Çünkü Ali Rıza Bey, işsizdir. Bütün bu olanlar, insanların ona bakışından kaynaklanmaktadır. Ailesi ona böyle davrandığı için de Ali Rıza Bey'in tek çaresi, artık bağırıp çağırmak, hakaret etmektir. Ne de olsa, bir kapana kısılmıştır artık. Çıkamayacağı için de kabul etmekten başka çaresi yoktur.

Romandaki kadınlar bir anlamda Ali Rıza Bey'in "başını yerler". Ali Rıza Bey ve biraz da Şevket dışında herkes kendini düşünür. Ali Rıza Bey, olanlara daha fazla dayanamaz ve

³⁸ R. W. Connell, Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, Ayrıntı Yayınlar, 1998, s. 22 - 28

hastalanır, ancak hasta halinde bile karısının bazen çorba getirmesi dışında, kimse yanına uğramaz.

Şevket ise, evde Ferhunde'nin baskılarıyla karşılaşmaktadır. Şevket, Ferhunde ile evlendikten sonra, o da kadınların sözünden çıkamaz duruma gelir. Babasının, evde verilen partilere kızmasının üzerine:

“Baba, hayat değişmiş, diyordu. Emin ol ki bu eğlencelerde zannettiğin kadar korkulacak bir şey yok... Şimdi bütün dünya böyle... Ne yapalım... Asrın icabatına³⁹ uymaya mecburuz... Sen başka bir zaman adamı olduğun için bunların ne kadar tabii ve zaruri şeyler olduğunu görmüyorsun (79)” diyerek babasını hissettiği şekilde yalnız bırakır. Bu durum ise, Şevket'in “karısına olan zaafıyla” (80) açıklanır.

Şevket, evde verilen partilere hep para yetiştirmeye çalışan konumundadır. Çoğu geceler eve gelmemeye başlar. Alacaklılar kapılara dayanır. Bu durumda Ali Rıza Bey'in Şevket için düşünceleri korkunç denecek derecede ağır ifadeler içerir. “Onun fikrinde oğlu çok haysiyet sahibi bir çocuktur. Bir zaman daha uğraşıp bu çamurdan kurtulamayacağını anlayınca mutlaka intihar ederdi (111)” cümleleri, Ali Rıza Bey'in Şevket'in ölmesinin daha iyi olacağına kanaat getirdiği anlamına gelir.

Geleneksel / Modern Çatışması: Cumhuriyetle birlikte modernleşme adımlarının atılması geleneksel ve modern çatışmasını da beraberinde getirmiştir. Çünkü Cumhuriyet öncesi Osmanlı Devleti'nin uygulamaları geleneksellik alanı içine alınmakta, Cumhuriyet'in ilanının ardından ise modernleşmenin önemine vurgu yapılmaktadır. Ali Rıza Bey'in geleneksel kalıplar içinde yer aldığına romanın başında yer verilir.

Roman, içinde adı geçmeyen karakterlerinden birinin (eski dizide Kenan, yeni dizide Oğuz), para ve asri hayatın getirdikleriyle ilgili yaptığı bir konuşmayla başlar. Sansar yüzlü, keskin beyaz dişli, kara yağız bir genç (7) olarak betimlenen bu kişiye karşı Ali Rıza Bey'in takındığı tutum kişiliğini gözler önüne serer:

³⁹ Gerekliler

“Ben eski bir insanım. Anlaşmamıza imkân yok. İnsanların paradan başka şeylerle de mesut olacaklarına inanarak yaşadım. O kanaatle öleceğim. (10)” cümleleri, Ali Rıza Bey’in modern zamanın gerekliliklerini anlamaya müsaade edecek bir kafa yapısında olmadığını anlatır.

Ali Rıza Bey’in kızları Leyla ve Necla’nın Batılılaşmayı yanlış anlayarak lükse ve eğlenceye eğilmeleri ve Ali Rıza Bey’in de bunu yadırgaması da geleneksel ve modernin bir çatışması olarak sunulur. Leyla ve Necla ailenin yaşam tarzını beğenmeyen, lüks içinde yaşamak isteyen ve bunu da asrileşme olarak gören iki kızdır. Bunun için evde sürekli kavga çıkartır, hoşnutsuzluklarını dile getirirler. Yazar şöyle der:

“Bu iki kız, öteki kardeşlerine nispetle daha hoppa, nazlı ve şımarık büyümüşlerdi. Ali Rıza Bey, onların fikir ve terbiyeleriyle fazla meşgul olmamıştı. Bu kadar güzel kızları mümkün değil uzun zaman kendilerine bırakmayacaklardı. Daha nihayet, üç, beş sene misafirdiler”.

Sadece baba ve çocuklar arasında değil, kardeşler arasında da geleneksel ile modernin karşıtlığı bulunur. Fikret, Leyla ve Necla’ya göre daha geleneksel yapıda yetişmiş, babasının fikirlerine yakın fikirlere sahip bir çocuktur. Fikret’in diğer kardeşleriyle kıyaslandığında ev içindeki konumu da olumsuzdur. Hayriye Hanım, Leyla ve Necla’nın her istediğini yapmak için çeşitli harcamalar yaptığından Fikret, ona kızar. “Onları memnun etmek için bizi ihtiyaç içinde kıvrandırmaya, evi felakete sürüklemeye hakkın yok anne (57)” diyerek Hayriye Hanım’a karşı çıkar.

Fikret’in bu tavrı, romanda kardeşlerinin güzelliğini kıskanmak olarak ifade edilir. “Leyla ve Necla açılırlar ve serbest kalırlarsa çehre züğürdü⁴⁰ olan zavallı büyük ablanın kıymetini hiçe indirirlerdi (60)” cümlesiyle yine Fikret’in güzel olmaması sebebiyle, bir hiç yerine konulmasından bahsedilmektedir.

⁴⁰ Yüz güzelliğinden yoksun

4.2. YAPRAK DÖKÜMÜ SİNEMA FİLMİNİN (1967) İNCELENMESİ⁴¹

Yaprak Dökümü romanı ilk olarak 1967 yılında filme uyarlanmıştır.

Film, romana genel hatlarıyla sadık kalmakla beraber, filmin senaryosunda bir takım değişiklikler olmuştur.

Kamusal Ataerkillik: Romanda geçen Leman karakteri dizide de yer almaktadır. Ancak, burada Ali Rıza Bey'in romandakinin aksine her şeyin farkında olarak görünür. Muzaffer Bey ile Leman arasındaki bakışmalarının farkına vardığı belirtilir. Leman'ın romanda söz edilen hoppalıkları dizide işyerinin içinde koşturmaca şeklinde gösterilir. Yani, bütün rezalet bundan ibarettir.

Şevket kendi ağzından çalıştığı ortamı anlatır. “Memurlar arasında iş hayatına yeni yeni girmeye başlayan kadınlar da vardı” der. Burada Ferhunde ile karşılaşır. Ferhunde evli olmasına rağmen, Şevket’le manalı bir şekilde bakışmaktan ve hatta buluşmaktan kaçınmaz. Şevket bu durumu “Çaresiz bir aşka düşmüştüm. Ferhunde evliydi” şeklinde tasvir eder. Yani romandaki olay örgüsü aynı şekilde, değişikliğe uğramadan devam eder. Farklı olarak burada Ferhunde kocasıyla olan ilişkisini açıklar. Kocasının aldığı para ancak kocasına yetecek kadar olduğu ve kendisi de çalıştığı için gönlünün istediğiyle, istediği yerde, istediğini yapabileceğini söyler.

Kadını, iş hayatının özgürleştirilmesi olarak bahsedilen şeyin yanlış bir şekilde anlatıldığı açıktır. Ekonomik özgürlüğünü kazanan kadın, filme göre bir zaman sonra eşine muhtaç olmaktan çıkar, istediğini yapma hakkını kendisinde görür, hatta kocasını aldatabilir anlayışı hâkimdir.

Ferhunde, evde mutlu olmadığını, yeni hiçbir kıyafeti olmadığını söyler ve “para istiyorum para” diyerek Şevket’i sıkboğaz eder. Şevket, kendi başına gelenler yüzünden Ferhunde’nin çalışmasına razı olmaz. Çünkü Ferhunde’nin kendisini de aldatacağını düşünür. “İş hayatındaki kadın tehlikeli kadındır” anlayışı devam etmektedir.

⁴¹ Künye, Ek-4’te sunulmuştur.

Namus: Romanda, Şevket, Ferhunde'yi sevdiğini babasına kendisi söyleyemezken, dizide kahvede olan babasının yanına gidip evlenmek istediğini söyler. Ali Rıza Bey'in tavrı ise aynıdır: “Kocasının nikâhı altındayken başka bir erkekle sevişen bir kadını nasıl alırsın? Böyle bir kadını kız kardeşlerinin arasına nasıl sokarsın? Katiyen kabul edemem bunu” diyerek karşı çıkar. Ferhunde bu durum karşısında “Kendimize ait işleri, babanın arzularına göre ayarlayacaksak, ben bu işte yokum” diyerek Şevket'ten ayrılmak istediğini söyler. Burada, kadının erkeği zora sokmasının bir örneği görülür. Zaten en başından kötü bir portreye çizilen Ferhunde, kötülüklerine devam etmekte ve Şevket'i uçuruma sürükleyecek adımı atmaya zorlamaktadır. Ferhunde, romandakiyle aynı şekilde evlendikten sonra çalışmayı bırakır. Burada, Hayriye Hanım, Ali Rıza Bey'i ikna etmek için uğraşmaz. Romanda bahsedildiği gibi orta yol bulucu bir rol izlemez. Daha pasif bir durumdadır. Ancak kızları söz konusu olduğunda, düğünde kıyafet alabilmek için yüz görümlüğünü satar. Hayriye Hanım'ın filmde Leyla ve Necla'ya daha fazla önem verdiği, onları daha fazla şımarttığı görülür. Evdeki eşyalar yeniler. Ali Rıza Bey ise parayı veren olmadığı için hiçbir şeye karışmaz, zaten karışmasına da müdahale edilmez.

Filmde de namus, bekâretle ilişkilendirilir. Ferhunde'nin dul olduğu için gelinlik giymesi ve yaşının Şevket'ten büyük olması dedikodu meselesi yapılır. Romanda ise bunun anlatılışı, evli bir kadıncın Şevket'le ilişkiye girmesi yüzünden eleştirilmesi şeklindedir. Olayın, sadece şekil değiştirmiştir.

Ali Rıza Bey de filmde giderek pasifleşmeye, iktidarını kaybetmeye başlar. Leyla'nın geç saatlere kadar dışarıda olmasından “Bir genç kızın bu saatlere kadar dışarıda durması uygun mu? Ya karşısına, çapkının, uğursuzun biri çıkarsa” diyerek rahatsızlık duyduğunu belirtmesi karşısında, Hayriye Hanım; “Ev delik bir gemi gibi batıyor. Bırak da herkes kendisini kurtarsın. Belki münasip bir koca bulur” diyerek kocasının müdahalesine izin vermez. Hatta kızı eve döndüğü vakit, Ali Rıza Bey'i zorla odasına gönderir.

Hegemonik Erkeklik: Filmde romandakiyle aynı şekilde hegemonik erkeklik kavramı uygulamasını görmek mümkündür. Ali Rıza Bey, yine işsiz kaldığı için aile bireyleri tarafından sayılmaz. Ali Rıza Bey, işsiz kaldığı için oğlu dışında kalan bütün aile fertleri

tarafından dışlanır. Olaylar aynı şekilde cereyan eder. Aradan geçen 37 yıllık süreç, erkeğin kamusal alandaki yerini iktidarla bağdaştırmaktadır.

Geleneksel / Modern Çatışması: Film, modernleşmeye dönük değişiklikleri esas alarak başlar. Leyla ve Necla, “asri hayatın” en şiddetli savunucuları olarak görülür. Annelerinin başörtüsünü çıkarmaya çalışırlar, evde bulunan eski döneme ait bir fotoğrafı ortadan kaldırmak isterler, kuaföre gidip saçlarını yaptırmak ve yeni kıyafetler almak isterler.

Ancak; Ali Rıza Bey, “Söyledikleriniz asri hayata uygun şeyler olmakla birlikte, benim kafama göre değil” diyerek, ağırlığını koyar. Burada Ali Rıza Bey, değişime pek açık olmadığını ancak, devrimlerden dolayı mecbur kaldıklarını belirtir.

Filmde Leyla ve Necla romanda olduğundan daha ön plandadırlar. Ali Rıza Bey’in çaresizliği ve sıkışmışlığından ziyade, kızlarının asri hayat merakı gündeme getirilir. Bunu çekildiği döneme bağlı olarak, Batılılaşma düşüncesinin yanlış anlaşılmasının altının çizilmesi olarak kavramak mümkündür.

Romandan farklı olarak Fikret, evin en büyük kızıdır ve 28 yaşındadır. Aynı şekilde Leyla ve Necla’nın aşırılıklarını hiçbir zaman onaylamaz. O da babası gibi, eski tip yaşantıyı tercih eder. Leyla ve Necla ise, babalarının baskısından bunalmış iki kızı canlandırırlar. Romanda yer almayan şekilde, babalarını taklit ederler, arkasından onunla ve onun fikirleriyle dalga geçerler.

Ali Rıza Bey, modern hayatın gereklerine uymanın zorluklarından bahsederken Hayriye Hanım’a da üzülerek yaklaşır:

“30 yıllık zevcem Hayriye. Ömrünü çocuklarına adanmış, çilekeş bir kadındı. Bu yaştan sonra saçlarını kestirip nasıl moda uyar?” diyerek bu değişimlere ayak uydurmakta çekeceği sıkıntıyı belirtmektedir.

“Eskiler şimdilere göre ne kadar şanslılar. Bir, kadını kafes arkasına saklayan zihniyeti düşünün, bir de bugünkü modern hayatları. Kadınlar iktisadi şartlar altında tanışıp kaynaşmalılar. Böyle evlilikler çok daha sağlam olur” cümlelerinin yer verildiği film, bir

anlamda bu düşünceyi olumsuzlamaktadır. Filmde çizilen çerçeve evlenecek kişiyi kadınların ya da erkeklerin seçmesi durumunda mutluluğu yakalayabileceklerinin garantisini vermemektedir.

Şiddet: Romanda yer verilmeyen bir diğer unsur şiddettir. Ancak filmde görünür olarak kadının kadına uyguladığı şiddet ve görünmeyen olarak da erkeğin kadına uyguladığı şiddet yer alır.

Filmde kadının kadına uyguladığı şiddetin bir örneği Leyla ve Fikret arasında görülür. Leyla'nın, Fikret'in gözlükleri ve gözündeki leke yüzünden erkeklerin ona bakmadığını söylemesi üzerine, Fikret Leyla'ya tokat atar. Kimsenin, Ali Rıza Bey de dâhil olmak üzere duruma müdahalesine yer verilmez. Dayak aile içinde meşrulaştırılır.

Romanda, Leyla'nın evli bir avukatla birlikte olduğunu öğrendiği zaman dövmeye kalkan Ali Rıza Bey, filmde Leyla'nın “vur” demesine rağmen, vurmaz. Romanda açık olarak fiziksel şiddet uygulanmamasına rağmen, psikolojik şiddetin en belirgin örnekleri vardır. Filmde ise, Fikret'in Necla'ya tokat atmasıyla fiziksel şiddet görünür hale gelmiştir. Ancak, Ali Rıza Bey tarafından çocuklarına fiziksel şiddet uygulanmaz.

Ali Rıza Bey, Hayriye Hanım ve Ayşe'nin Necla'nın yanına gitmesi üzerine, Adapazarı'na Fikret'in yanına gider. Fikret'in eşi Tahsin Bey, yumuşak başlılığı nedeniyle Ali Rıza Bey'i suçlar ve tüm olanların sorumlusunun kendisi olduğunu söyler. “Ağızlarını mı açtılar? Vuracaktınız tekmeyle, doğru dışarı” diyerek baba olarak ağırlığını koymasının gerektiğini ve bunun yolunun da şiddetten geçtiğini söyler. Fikret de onu destekler.

Babalık ve İktidar: Film, Ali Rıza Bey'in oturduğu, ailenin kadınlarının ellerini onun omzuna koyduğu bir kareyle başlar. Bu, Ali Rıza Bey'in evdeki iktidarını sergilemektedir. Oyuncular ve yapımla ilgili yazılar geçene kadar bu kare kaybolmaz. Filmde, tarih 1925'tir. Şapka Devrimi gerçekleşmiştir. Kızlar babalarının başındaki fesi çıkarır, yerine şapka takarlar.

Filmde, karakterler sözü geçen fotoğrafa bakılarak, Ali Rıza Bey'in ağzından tek tek anlatılır. Burada hemen hemen romanla aynı ifadeler kullanılır. Baba figürü, otoriteyi ve eski kültüre bağlılığı yansıtır.

Şevket'in banka sınavını kazanması sonucu, aynı ritüel dizide de devam eder. Ali Rıza Bey, masadaki yerini Şevket'e bırakır. İşten ayrılma meselesinde ise, romanda olduğu gibi evin diğer üyelerini yok saymaz. Karısına ve diğerlerine durumu bildirir. Burada daha insani bir yaklaşımda olduğu görülmektedir. Sadece sebebini utandığından söyleyemez. Ancak; burada da otoritesini ortaya koymuş olur. "Bu mutlu anı bozmayalım" diyerek kızlarının önünde olayı anlatmaz. Bunu, kızlarına kötü örnek olmaması için yaptığını varsayabiliriz. Zaten kendisi de "çocukların önünde olmaz" der. Karısına anlattığı zaman Hayriye Hanım romandakiyle aynı şekilde destek olmaz. Ama Şevket "Doğrusunu yaptınız baba. O kirli ekmeğe nasıl razı olabilirdik?" diyerek babasına destek çıkar.

Din: Ali Rıza Bey, romanda inançsız olarak tanıtılmasına rağmen, dizide gayet inançlı biri olarak resmedilir. Ağzından "şükür" kelimesi eksik olmaz. Bunu dönemin dini politikalarına bağlamak mümkündür.

Özel Alanda Erkek: Ali Rıza Bey'in işten ayrıldıktan sonraki durumu, romandaki şekliyle devam eder. Ali Rıza Bey evin içinde çiçeklerle oyalanırken görülür. Hayriye Hanım'ın Ali Rıza Bey'e karşı işsizliğinden dolayı, aynı şekilde devam eder.

Yozlaşma: Filmde, batılılaşmanın yanlış anlaşılması sonucu evde verilen partiler sonucu, ikili ilişkilerde yozlaşma görülür.

Filmde romandan farklı olarak işlenen bir diğer olay; romanın başındaki ismi belirtilmeyen sadece, sansar yüzlü, keskin beyaz dişli, kara yağız bir genç olarak tanıtılan kişiye Kenan olarak yer verilmesidir. Kenan, Şevket ve Ferhunde'nin düğününe katılır ve Leyla ile yakınlaşır. Olayların seyri bundan sonra romandan farklı olarak gelişecektir.

Kenan'ın girmesiyle beraber olayların değişmesi söz konusu olur. Öyle ki, Kenan, Ali Rıza Bey'in evine yemeğe geldiği zaman, Leyla ile nişanlanmasına rağmen, yemek masasının altında ayağını Necla'ya dokundurarak, olayların karışacağının sinyalinini verir. Necla'nın bu

durum karşısındaki şaşırılmaz ve hatta hoşuna gider tavrı, kız kardeşler arasındaki ayrılığın filmde de yaşanacağı anlamına gelir. Yani filmdeki Kenan, romandaki Suriyeli Abdulvehhap Bey'in yerine geçmiştir. Kenan da Leyla'ya pahalı hediyeler alır.

Bu durum, Necla ve Ferhunde'yi çok rahatsız eder. Filmde Ferhunde'nin konumu da aynıdır. Romandan farklı olarak, filmde Leyla ve Necla'yı yoldan çıkardığını düşünerek bütün kabahati Ferhunde'nin üstüne yıkmak mümkün değildir. Olayların olumsuz yönde ilerlemesinde payı vardır, ancak; Leyla ve Necla'nın lükse ve modern hayata düşkünlükleri en başından beri altı çizilerek vurgulanmıştır.

Filmde farklı bir mekân olarak geneleve yer verilir. Çünkü Leyla genelevde çalışmaktadır. Ali Rıza Bey'in felç geçirmesi de buna bağlanır. Leyla, Kenan ile gittikten sonra hiç görünmez. En son genelevde görülür. Bu da ablasına böyle bir kötülük yapması sebebiyle, başına gelen felaket olarak aktarılır.

Filmin sonunda da romandaki gibi Ali Rıza Bey, Leyla'nın evine sığınır. Farklı olarak, Şevket de hapisaneden çıkar ve oraya gelir. Leyla hariç, bütün aile yine bir aradadır. Filmin sonunda Ayşe'nin Atatürk'ün resmine umutlu bir yüzle bakması gösterilir. Buradan, Ayşe'nin gelecek vaat eden bir evlat olarak yetişeceğine dair olumlu bir tablo çizilir. Radyoda İktisat Kongresi'nin kararlarının Halk Partisi tarafından onaylanması haberine yer verilirken, Ali Rıza Bey'in son sözleri "İktisat... İktisat... Hiç anlamıyorum"dur. Film bu şekilde son bulur.

4.3. YAPRAK DÖKÜMÜ TELEVİZYON DİZİSİNİN (2006) İNCELENMESİ⁴²

Yaprak Dökümü 2006 yılında çekilmeye başlanmıştır ve henüz son bulmamıştır. Dizinin bölüm sayısı çok fazla olduğundan, her birini teker teker incelemek mümkün olmamıştır. Bu nedenle, genel hatlarıyla yer verilecek, cinsiyet anlamında aynı ya da farklı görünen yerlerin altı çizilecektir.

⁴² Künye, Ek-4'te sunulmuştur.

Yaprak Dökümü'nün son versiyonu, günümüze uyarlanmış şekliyle izleyicilere sunulmaktadır. Asri hayat düşüncesi artık yoktur. Ancak, günümüz şartlarına bağlı olarak, para hala geçerliliğini korumaktadır. Ailenin kötü bir sona sürüklenmesine gerekçe olarak, yine kadınlar, para ve buna bağlı olarak da işsizlik ön plana çıkmaktadır.

Kamusal Ataerkillik: Dizinin başında kadınların hiç biri çalışmaz. Ferhunde yine evlidir ve bu şekilde Şevket'le ilişki kurar ve yine çalışan bir kadındır. Ancak, o da evlendikten sonra çalışmaz. Özel alana alınır. Bunun sonrasında aynı olaylar cereyan eder.

Kamusal alanda en çok gözüken kadın Ferhunde'dir ve Ferhunde hiç olumlu bir karakter değildir. Yani iş hayatındaki kadınların kötü özelliklere sahip olabileceği kanısı 2000'li yıllarda da devam etmektedir. Önemli olan, zamanla Ferhunde'nin kamusal alanda yönetici konumuna gelmesi ve söz sahibi olmasıdır. Ancak, bunun elde edilişi Ferhunde'nin çalışkanlığıyla ilintili olarak gösterilmez. Tersine, Şevket'le evliyken birlikte olduğu nişanlı adamdan “kopardığı” paralarla yükselme şansı bulur. Kadının yükselebilmesi ancak erkeğe bağlı olarak gelişir düşüncesi söz konusudur. Leyla lise mezunu olduğu için, kaliteli işlerde çalışamaz. Sekreterlik gibi çok fazla beceri gerektirmediği düşünülen ve o şekilde yansıtılan birkaç işte çalışır. Ancak; Oğuz ile tekrar birlikte olmaya başladıktan sonra, özel alanına geri döner. Necla'nın durumu da Ferhunde ile aynıdır. Okulunu başarıyla bitirdikten sonra bir yerde iş bulur. Ama asıl çalışma hayatı eşi Cem'in ölmesi üzerine başlar. Romanda ve filmde bu gibi bölümler mevcut değildir. Ama kadının günümüz dünyasındaki çalışma koşullarını açıklama açısından yardımcı niteliktedir. Cem'in ailesine ait olan inşaat şirketinde, Cem'den kalan paya da sahip çıkarak çalışmaya başlayan Necla, işlerde söz sahibi olur ve kısa zamanda başarıya ulaşır. Ancak, burada da bir erkeğin desteği olduğu görülür. Cem olmasaydı, Necla o şirkette iş bulamayacak ve dolayısıyla da yüksek bir mevkiye gelemeyecekti. Zaten, Necla'nın şirkette çalışmaya başlamasından itibaren kimse herhangi bir işi halledebileceği kanaatinde değildir. Ancak Necla girdiği işlerin altından başarıyla kalkar. Hayriye Hanım'ın ev bütçesine katkısı dikiş makinesiyle yaptığı işlerle olur. Çalışmasına rağmen, kadına özgü ev alanından kurtulamamıştır. Fikret de aynı şekilde dantel, oya vb. şeyler yaparak para kazanır. Bunlar daha çok kadınlığa özgü işlerdir.

Ferhunde'nin lükse ve eğlenceye düşkünlüğü nedeniyle Şevket, daha çok çalışmak zorunda kalır. Daha fazla para için kumar oynamaya başlar, kumar borcunu kapatmak için, bankayı dolandırır. Daha sonra hapse girer. Ferhunde bu esnada nişanlı olan başka bir adamla ilişki kurar. Hayriye Hanım tarafından yakalanması üzerine evi terk eder. Tekrar çalışmaya başlar. Ferhunde'nin dizideki fiziksel özellikleri de bir şeyleri açıklamak için son derece önemlidir: Dizide kızıl saçlı iki kadın vardır. Bunlardan birincisi Hayriye Hanım'dır. Diğeri ise Ferhunde. Ferhunde dizide çok nadir olarak pantolon giyer. Ferhunde'yi her zaman kadınlığın bir simgesi olan etek ve topuklu ayakkabılarla görürüz. Bu da geçmiş yıllarda Türk sinemasında hâkim olan sarı saçlı kötü kadın tiplemesinin bir değişime uğradığını gösterir. Hayriye Hanım'ın saçlarının rengi ise soluk bir kıızıdır. Bu nedenle kötü bir anlam yüklenmez. Zaten kendisi bir annedir.

Namus: Dizi o günden bugüne sadece Fikret'in bakışından anlatılır. Dizi “Bir babanın, çocuklarına bırakabileceği en büyük miras temiz bir isimdir. Şartlar ne olursa olsun. Bu dün böyleydi, bugün de böyle olmalı” diyen Fikret'in cümleleriyle açılır. Burada, namus kelimesi yerine temiz isim kelimelerinin kullanıldığı görülmektedir. Ancak; namus da temiz isim bırakmanın şartlarından bir tanesi olarak işlenmektedir.

Ticari kaygılar da göz önünde bulundurularak dizi dört yıldır devam etmektedir. Bu nedenle de, ilişkiler yumağı karışıkça karışmıştır. 1967 yılında çekilen Kenan isimli karakter, burada karşımıza Oğuz olarak çıkar Önce Necla ile aralarında bir şey olmasına rağmen Leyla ile birlikte olur. Oğuz'un Leyla'ya tecavüz ettiğini öğrenen Ali Rıza Bey, Leyla'yı zorla Oğuz'la evlendirir. Burada yine bir namus temizleme olayı vardır. Bu aslında kadına verilen bir cezadır. Kadın tecavüzcüsüyle evlendirilerek namusu temizlenir. Çünkü bir çocuk olduğu ihtimali göz önüne alındığında, çocuğun babasının belirli olması son derece mühimdir. Daha sonra Necla, ablasına rağmen Oğuz'la kaçır. Dizin şu sıralar yayınlanan bölümlerinde ise, Oğuz bambaşka biriyle evli olmasına rağmen, Leyla onunla yaşamaya başlar ve hamiledir.

Fikret'i kadın olarak ele alacak olursak; nişanlısının dolandırıcılığı yüzünden nişanı atmasının ardından, Fikret “hiçbir zaman unutmayacağım” diyerek, aşk ve sevgi ilişkilerine

girmeyeceğini belirtir. Evdeki huzursuzluklardan kaçmak için aynı roman ve filmdeki gibi kimseye haber vermeden evlenir. Ancak, seyirci Fikret'i herhangi bir cinsellik söylemi içinde görmediğinden kocasıyla hemen ilişkiye girmez. Aradan zaman geçtikten sonra, Fikret de kendini "hazır" hissettikten sonra birlikte olurlar. Burada, Tahsin'in şu cümlesi ilgi çekicidir: "Benim olduğun için ne kadar şanslıyım". Burada bir sahiplenme söz konusudur. Çünkü kadının cinselliği, cinsel ilişkiye girmesi, kadının bedeninin ve sözde "namusunun" mülkiyet haklarını da otomatikman o erkeğe vermesi gerektiği vurgulanmaktadır⁴³.

Dizide de Leyla ve Necla'nın bir an önce evlendirilmesi, Hayriye Hanım'ın tek temennisidir. Çünkü yaşları geçtikçe baba otoritesini tanımaz bir noktaya gelmişlerdir. Yapılması gereken, baba otoritesinden çıkan bu kızları derhal başka bir erkeğin, evlendikleri erkeğin otoritesi altına sokmaktır. Hayriye Hanım, bu uğurda dizide büyü yaparken bile görülür.

Hegemonik Erkeklik: Ali Rıza Bey'in iş arama macerası hiçbir zaman son bulmaz. Emekliliğin tadını çıkarmak için geldiği İstanbul'da kısa sürede parasının bitmesi sonucu iş aramaya koyulur. Kitap satıcılığından, çeviri işine kadar pek çok işi yapmayı dener. Babanın işsiz kalmasının aile tarafından yadırganması dizide de aynı şekilde işlemeye devam eder. Değişen bir şey yoktur. Hayriye Hanım, Ali Rıza Bey'e işsiz olduğu için surat asar. Kızlar, istediklerini alamadıkları için babalarına sitem ederler. Kısacası; işsiz erkeğin toplumdaki konumunun 1930'lardan günümüze hiç değişmediğini söylemek yanlış olmaz.

Şiddet: Dizide fiziksel şiddete de romandakinden ve 1967'de çekilen versiyonundan çok daha fazla yer verilir. Hayriye Hanım'ın kızlarına uyguladığı fiziksel şiddet kadınlar arasındaki şiddete örnekken, erkeklerin güç gösterilerinin sahnelendiği dayak ve kavga sahneleri de erkekler arasındaki şiddete örnektir. Erkeğin, kadına uyguladığı şiddetten de Leyla'nın hamile olmasına rağmen Oğuz'un onu merdivenlerden iterek bebeğini düşürmesine sebep olmasını gösterebiliriz. Elbette, Leyla'nın hamile olmaması dayak yemesine bir sebep değildir.

⁴³ <http://bianet.org/biamag/toplumsal-cinsiyet/106859-dizilerdeki-kadinlik-ve-erkeklik-halleri>, Esra Gedik

Dizide, diğerlerinden farklı olarak bir de kaynana konumundaki kadınlar vardır. Bunlardan bir tanesi, Fikret'in kaynanası Cevriye Hanım, diğeri ise Necla'nın kaynanası yani Cem'in annesidir. Kaynana – gelin ilişkisi hiçbir surette pozitif olarak çizilmez. Cevriye Hanım, her şekilde Fikret'e sorun çıkartır. Ama Fikret saygısından dolayı, Cevriye Hanım'a hiç karşılık vermez, susmayı tercih eder. Tahsin'in annesi Cevriye Hanım'la olan ilişkisi de anne – evlat ilişkisinin farklı boyutlarını görmemizi sağlar. Tahsin, bütün olanları ve Fikret'e yapılan haksızlıkları gördüğü halde, annesine hoşgörüyü yaklaşır, onu kırmak istemez. Fikret'e de sürekli alttan almasını söyler. Kadının kadın tarafından sömürülmesinin ve ezilmesini bir örneği, bu dizide gelin – kaynana ilişkisinde görülür. Necla'nın kaynanası ise, Necla'nın daha önce ablasının kocasıyla kaçtığını bildiğinden, Necla'ya hiçbir zaman sevgi beslemez, aksine nefret eder. Oğlunun bir sağlık sorunu nedeniyle ölmesini bile Necla'nın onu üzmesine bağlar ve Necla'yı çalıştığı kendi şirketlerinden attırmak için elinden geleni yapar, bunu da başarır.

Babalık ve İktidar: Ali Rıza Bey'in hikâyesi romandakiyle aynı olarak, Fikret'in ağzından aktarılır. Ama bu ataerkil anlayışta bir farklılık olduğu anlamına gelmez. Çünkü Ali Rıza Bey'in fikirlerinin yansıması Fikret'te vücut bulur. Dolayısıyla erkek egemen söylemin hala devam ettiğini söylemek mümkündür. Belki de dizinin Fikret'e anlatılmasının sebebi, yönetmenin kadın olmasına bağlanabilir.

Ali Rıza Bey'in babalık pozisyonu daha kalın çizgilerle çizilir. Ailenin tüm üyeleri, babalarının her yaptıklarını onaylamasalar da derin bir saygı duyarlar. Ancak; kendi bildiklerini okumaya devam ederler.

Hayriye Hanım yine arabulucu ve paragöz bir kadın konumundadır. Çocuklarının hatalarını gizler, Ali Rıza Bey'i ikna etmek için babalık vazifesini öne sürer, kabul edilemez pek çok şeye göz yumar.

Romandan ve filmde alınan ve bugün de korunan şeylerden bir tanesi de “ataerkillik”tir. Şevket'in banka sınavlarını kazanmasının ardından gerçekleşen, koltuğu Şevket'e devretme merasimi bu dizide de yer alır. Ataerkil söylem, gücünden hiçbir şey kaybetmemiş halde karşımızdadır.

Dizide bir iktidar nesnesi olarak konak vardır. Burada ev, ailenin mutluluğunu sağlayan, aileyi bir arada tutan bir simgeleştirmeye sahiptir. Çocukların yuvadan bir şekilde çıkmalarıyla birlikte felaketler de başlamış olur. Yine de, felaketlerin en büyüğü her zaman Ferhunde'den gelir. Öyle ki, Ferhunde belli bir zaman sonra konağı dahi ellerinden alır ve gücün kendisinde olduğunu söyler. Eve yüklenen anlam, iktidarla eş anlamlıdır ve hikâyenin başlangıç noktası, mutlu zamanların simgesi olduğundan, herkesin baba ocağına tekrar dönüşüyle ancak gerçek mutluluk sağlanacaktır.

Dizide, kadınların erkek egemenliğinden sıyrıldıkları anda başlarına kötü şeyler geleceği mesajı sürekli verilir. Genel itibariyle “Baba sözü dinlemezseniz, böyle olursunuz” uyarısı tekrar tekrar vurgulanır. Seyirci de kadınların başlarına gelenlerden dolayı bunu olumlar. Bu bağlamda, Ferhunde'nin önemli özelliklerinden bir tanesinin babasız olmasını söylemekte fayda var. Babasız büyüdüğü için birlikte olduğu bütün erkeklerde babasını aradığı ve babasına kin duyduğu için de bütün erkeklerden bir şekilde intikam aldığını söylemek yanlış olmaz. Ferhunde'ye bu kötülükleri yaptıran belki de babasızlıktır. Babası olsaydı, o da bu kadar kötü olmayabilir, insanlara zarar vermeyebilirdi mesajı dizinin satır aralarında saklıdır.

Genel olarak; roman, film ve diziyi karşılaştırmak gerekirse; roman ve film arasında konu farkı olmakla birlikte genel olarak diyalogların romana çok bağlı bir şekilde işlediğini söylemek mümkündür. Hikâye hemen hemen aslına sadık kalarak filmleştirilmiştir. Egemen söylemler de işlerliğini korur. Günümüzde çekilen Yaprak Dökümü dizisinde ise, çağın şartlarına uygun olarak senaryoda belli değişiklikler olmuş, romanda yer almayan pek çok konu filme dâhil edilmiştir. Ancak; aktardığı mesaj itibariyle değişikliğin söz konusu olduğunu söylemek zordur. “Zamane gençliği” kavramı hem 30'lar, hem 60'lar hem de 2000'li yıllar için geçerliliğini korumaktadır. Günümüzde yayınlanan dizideki tek fark; Leyla ve Necla'nın zamanla olgunlaşması ve ağırbaşlı hale gelmesidir. Ancak, babalarının sözlerini dinlemedikleri takdirde hata yapmaya mahkûm olurlar. Dolayısıyla ataerkil egemen kavramlar, yukarıda da bahsedildiği gibi halen korunmaktadır. Erkekler hala kamusal alanda mutluyken, kadınlar özel alanda tutuldukları müddetçe mutlu olabileceklerdir anlayışı yaygındır. Aradan geçen zaman dilimine (1930 – 2006) ve cinsiyet

anlamındaki değişikliklere rağmen, medya o dönemden kalma ataerkillik anlayışını dizi yoluyla bize aktarmaktadır.

5. BÖLÜM

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Tarih boyunca cinsiyetlere kadın ve erkek olarak toplumsal yolla çeşitli anlamlar yüklenmiştir. Kadın ve erkek cinsiyetleri ilk olarak biyolojik farklılıkları gözetilerek incelenmiş ve bu; kadınlık ve erkekliğin sırtına büyük yükler yüklenmesine sebep olmuştur. Zamanla ortaya çıkan kültürel, psikolojik ve toplumsal yaklaşımlar cinsiyetlere farklı pencerelerden bakılmasını sağlamıştır.

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet farkının feminizm hareketleriyle ortaya çıkmasının ardından, cinsiyetlere yüklenen anlamlarda da değişiklikler olmuştur. Kadınların fiziksel olarak güçsüz kabul edilmeleri sebebiyle, kendilerine atfedilen duygusallık, nezaket, ağırbaşlılık, ölçülü davranma gibi zorunlulukların kader olmayabileceği sorgulanmış, erkeklerin omzuna yüklenen, cesaret, kavgacılık, güçlü olma gibi davranışların da aynı derecede evrensel olarak geçerli olmayabileceği irdelenmiştir.

Bu süreçlere bağlı olarak ortaya çıkan “ataerkillik” söylemi, kadının üstünde erkeğin iktidar kurması anlamında kullanılmaktadır. Kadın hareketlerinin tarihi olarak önceliği, bu alanda yapılan çalışmaların büyük bir çoğunluğunun bu yöne kaymasına sebep olmuştur. Ancak; bu çalışmanın da amacı olan bir nokta olarak, erkeklerin de ataerkillik söyleminden rahatsızlık duyabileceği düşüncesi pek fazla dikkate alınmamıştır. Oysaki erkeklerin kendilerine yüklenen sorumlulukları taşımak isteyip istemedikleri de sorgulanması gereken bir noktadadır.

Araştırmanın ilk problem cümlesi, **“eserin yazıldığı dönem ile film ve dizinin çekildiği dönemler arasında toplumsal cinsiyet ve aile yapısı bakımından ne türden farklılıklar olduğuna”** bakıldığında şu sonuçlara varılmıştır:

Roman, 1930 yılında kaleme alınmıştır. 1930’lar Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk kuruluş yıllarıdır. Kadınlar kamusal alanda erkeklerle beraber az bir şekilde olsa da görünmeye

başlamışlardır. Zaten romanda da Ferhunde ve Leman karakterleri çalışan kadınlar olarak yer almaktadır. Ancak, yazar kamusal alandaki bu kadınlara olumsuz özellikler yüklemiştir. Aile ilişkileri, babanın otoritesi altında devam etmektedir. Ancak, modernleşme hareketlerinin aile üyeleri tarafından yanlış anlaşılmasıyla birlikte baba otoritesi; baskıcı ve modernleşmeye karşıt bir rol almış gibi gözükmektedir. Aile ilişkilerinde baba / erkek parayı kazanan taraf olduğu müddetçe söz sahibidir. Evin tek erkek çocuğu Şevket okumuş ve bir meslek sahibi olmuşken, kızlar ise ev hanımlığı ve süsle ilgili şeyler konusunda babaları tarafından yetiştirilmiştir. Kızların iyi bir eş bulabilmeleri, iyi bir ev hanımı olmalarının yanında güzel de olmalarına bağlanmaktadır.

Sinema filminin çekildiği 1967 döneminde ise, kadınların kamusal alandaki görünürlükleri artmaktadır. Ancak, istihdam edilen meslekler erkeklerle orantılı bir şekilde ilerlememektedir. Romandan uyarlanan filmde ise, romana bağlılık tamamen sürdürülmüş ve kadınların kamusal hayattaki görünürlükleri aynen korunmuştur. Yani, 1930'lar Türkiye'si'nin 1960'lara olduğu gibi taşınması söz konusudur. Kamusal alandaki kadınlar olan Leman ve Ferhunde yine olumsuz karakterlerdir. Dolayısıyla kadının iş hayatındaki konumunun olumsuz niteliklerinin sinema aracılığıyla yeniden üretilmesi söz konusudur denilebilir. Aile, 1960'lı yıllara gelindiğinde çekirdek aileye doğru kayarken, Ferhunde'nin de aileye katılmasıyla sekiz kişilik geniş aile varlığını devam ettirmektedir. Aile içi ilişkiler, tıpkı romanda olduğu gibi aksettirilmiştir. Ali Rıza Bey, işini kaybettikten sonra babalığa bağlı otoriter vasfını kaybeder. Şevket dışında kalan ailenin diğer çocukları olan Fikret, Leyla ve Necla okula gönderilmez ve iyi ev hanımlığı ve iyi eş olmanın kurallarıyla büyütülürler. İzleyicinin, 1930'larda yazılmış bir romanın, 1960'lardaki çekilen filmini izlediğinde, geçmiş dönemi esas alarak anlamlar üretip üretmediği tartışmalı olmakla birlikte, yeniden bir üretim olduğunu söylemek olanaklıdır.

2000'li yıllar, artık modernleşme kavramının konuşulmadığı yıllardır. Bu nedenle 2006 yılında yayımlanmaya başlanan dizide modernleşme üzerinden konu anlatımı söz konusu değildir. Dolayısıyla roman ve filmde olduğu gibi altı çizilen yanlış bir Batılılaşma anlayışı yoktur. Ancak, burada üretilen yargılar toplumsal cinsiyet ve aile üzerinden işlerliklerini sürdürmektedir. Aile, 2000'li yıllara göre geniş aile olma özelliğini sürdürür. Aile bireyleri

sayısında bir azalma yoktur. Günümüzde, kadının iş hayatında yer alıp almaması kimi durumlarda halen bir sorun olmaya devam etmektedir, ancak; tartışma kadınların erkeklerle eşit şartlar altında çalışmasına kaymış durumdadır. Bu nedenle dizide kadınlar, artık kamusal hayatta daha fazla görünmektedirler. Ama erkeklerle eşit şartlarda olmamakla birlikte, bütün başarılarını erkeklere borçludurlur. Roman ve filmde farklı olarak, kız çocuklarının eğitimi konusu tartışma olmaktan çıkmıştır. Yalnızca maddi yetersizlikler nedeniyle üniversiteye devam edememe sorunu gündeme gelmiştir. Aile ilişkileri bakımından baba, evin geçimini sağladığı müddetçe otorite konumunda kalmaya devam etmektedir. Çocukların babalarının sözlerinden çıkması Batılılaşma heyecanı içinde değil, günün eğlence, gezme, istediği kişiyle birlikte olma nimetlerinden faydalanma heyecanı içinde yansıtılmaktadır. Ancak; sonuç yine aynıdır. Babalarının sözlerini dinlemeyen bütün aile bireyleri romanda da, filmde de, dizide de felaketlere sürüklenmektedirler. 1930'lu yıllardaki ataerkil anlayış, televizyon aracılığıyla sürdürülmektedir.

Araştırmanın ikinci problem cümlesi olan, **üç farklı dönemin ele alındığı çalışmanın sonucunda, toplumsal cinsiyet tanımlamalarında bir değişiklik olup olmadığına** bakıldığında pek fazla bir değişikliğin olduğunu söylemek mümkün değildir. Kadın yine özel alana, erkeğe daha çok kamusal alana eş kabul edilmektedir. Erkek yine baba, eş sorumlulukları, kadın ise ev hanımı, anne, eş, korunmaya muhtaç kız çocuk sorumluluklarıyla donatılmıştır. Dizideki kadınlar, bir erkeğin egemenliği altında anlamlı hale getirilmektedirler. Her üç dönemde de ister baba olsun, ister eş olsun, kadın bunların denetimi altında olduğu vakit mutlu bir hayata sahip olmaktadır. Erkekler ise, maddi geçimi sağlayan kişiler olmalı, fikirleriyle ailenin selametini sağlamaya yükümlü kişiler olmalıdır.

Üçüncü problem cümlesi incelendiğinde; **medya araçlarından olan televizyon, metin içerikleriyle, toplumdaki hâkim olan yargıları kuvvetlendirmekte ve anlamları yeniden, yeniden üretmektedir.** Araştırmanın bir başka yönü, medya araçlarından televizyonun toplumsal cinsiyet inşası, anlamlandırması ve üretimindeki konumunu açığa çıkarmaktır. Bu bağlamda pembe diziler önem arz etmektedir. Doroty Hobson, Pembe Dizi Soap Opera, kitabında, bu dizilerin bir kaçış yolu olarak görüldükleri için değil izleyicilerin karakterler ve yaşamları ile ilgili yakın bir samimiyet kurdukları için işe yaradığını

yazmaktadır (akt. Giddens, 2008: 657). Toplumsal cinsiyet anlamlandırmalarında da aynı olay kendini gösterir. Yukarıda bahsedilen kadınlık ve erkeklik temsillerinden olan annelik, babalık ve diğer söylemler, bu samimiyetle yakın bir ilişki içerisinde. Toplum, cinsiyetle ilintili olarak neyin doğru neyin yanlış olduğunu bu şekilde öğrenmeyi normal karşılar. Pembe diziler takip gerektirdiğinden, anlamlar sabitlenir ve yeniden yeniden üretilir. Televizyonun günümüzde ulaştığı insan sayısının çok fazla oluşu sebebiyle, toplumsal cinsiyet konusunun incelenmesi de kayda değerdir. İnsanların üretilen anlamlardan etkilendiği ya da etkilenmediği ya da ne derece etkilendiği bu çalışmanın amacı olmamakla birlikte, etki gücünün yüksekliği çeşitli çalışmaların konusu olmuştur. Çünkü televizyon günlük yaşamda pek çok insanın kullandığı bir kitle iletişim aracıdır. İnsanlar televizyondan gelen içerik / mesajları kimi zaman farkında olmadan alımlayıp, içselleştirebilmektedirler. Buna bağlı olarak, 100 yılı aşkın bir dönemi içeren değişimin incelenmesi sonucu, küçük farklar olsa da temelde aynı anlayışın halen hüküm sürmesi; düşünmeyi ve hareket etmeyi gerektirmektedir.

Dördüncü problem cümlesi olan, **“medya, bu anlamları nasıl üretmektedir ve ürettiği değerlerden hakikati verdiğini iddia ettiğini söylemek mümkün müdür”**e bakıldığında, medyanın bu anlamları verdiği içerik / mesajlar yoluyla ürettiği söylenebilir. Medya eseri uyarlar, farklı bir yapı kullanmaktadır. Araştırmada altı çizilmek istenen, 1930’lardaki dönem koşullarına bağlı olarak yazılmış bir eserin günümüze uyarlanmış şeklinde korunan anlamlara dikkat çekilmesi gerektirir. Çünkü 1930’lardan günümüze kadarki zaman diliminde toplumsal anlamda pek çok değişiklik olmuş ve anlam kaymaları yaşanmıştır. Ancak 2006 yılında çekilen dizi, 1930’lar Türkiye’si’ni anlattığını hiçbir zaman söylememekle birlikte, o dönem koşullarını bugüne uyarlamaya çalışmaktadır. Kadınların kamusal alandaki konumları hala tartışmalıdır. Erkekler, ev içindeki egemen konumlarını devam ettirmektedirler. Aile, dokunulmaması gereken kutsal bir niteliktedir. Romana baktığımızda bahsedilen konuların aynı şekilde incelendiğini görmek mümkündür. Peki, bu, o dönemden bugüne gelindiğinde hiçbir değişiklik olmadığı anlamına mı gelmektedir? Dünyada kadınlık ve erkeklik üstüne yoğun tartışmalar yapılırken bazı şeylerin aynı kaldığı söylenemez. Dolayısıyla, aslında medyanın bunun bize böyle olması gerektiğini söylediğini

belirtmekte yarar vardır. Medyanın hakikati vermediği bu bağlamda söylenebilir. Ama önemli olan, insanların bu mesaj / içerikleri ne tür bir hakikat boyutunda algıladıklarıdır.

Beşinci problem cümlesiyle ilgili olarak **“modernleşme sürecine girilmiş olmasına karşın, eserde, film ve dizide kadının özel alanda, erkeğin ise kamusal alanda resmedildiği”** sonucuna varılmıştır. 1930’lar Türkiye’nin yönetsel anlamda değişikliğe uğradığı yıllar olduğundan toplumsal açıdan incelenmesi önemlidir. Kadınların ve erkeklerin toplum içerisindeki yerlerinin farklılaşması, bir toplumun dönüşümünü de beraberinde getirir. Kadınlara ait olduğu varsayılan özel alanın içinde kadınların daha fazla kalmayabileceğine yönelik atılan adımlar, kadınların kamusal hayatta görünür kılmasını sağlamıştır. Ancak; bunun toplumca ne şekilde algılandığı önemli bir sorudur. İncelemeler, anlamlandırmaların çok da olumlu olmadığını göstermektedir. Sylvia Walby, “kamusal” ve “özel ataerkillik” kavramlarında kadının özel alandan kamusal alana kaymasının kadının ezilmesi ve sömürülmesi açısından hiçbir değişiklik içermediğini anlatmaktadır. Walby’e göre; daha önce özel alanda ezilen kadın, şimdi aynı muameleye kamusal alanda maruz kalmaktadır. Walby’nin kuramının bu inceleme için geçerliliği tartışmalıdır. Çünkü henüz kadının kamusal alanda yer alması toplumun içine sindirebildiği bir olgu değildir. 1930 yılında yazılan roman, dönemsel olarak kadınların yavaş yavaş iş hayatına girdiği bir zamana denk gelse de, resmedilen kadın karakterlerin olumsuzlukları nedeniyle, bu alandan bir an önce çıkartılmasının kadınların daha yararına olacağı şeklinde aktarılmıştır. Türkiye’nin kültürel koşulları ve Türk kültüründeki namus anlayışı kadını eve yönelik olarak değerlendirmeye götürmektedir. “Kadının yeri evidir”, gibi. 1967 yılında çekilen dizi için de aynı şeyi söylemek yanlış olmaz. 2000’li yıllardaki anlayışta kadınların çalışma hayatında yer alması, artık önüne geçilemez bir şey olarak görüldüğünden olsa gerek, kamusal alandaki duruşlarına daha fazla yer verilir. Ama kadınların başarılı olmaları yine bir erkeğin desteğine bağlı olarak gösterilir.

Kamusal alanda kadının görünümü, günümüzde daha yaygındır. 1930’lu yıllarda sadece iki kadın karakter kamusal alanda resmedilmekte, 1967 yılında çekilen filmde kadınların yavaş yavaş iş hayatına girdikleri söylenirken, bir karede birden fazla kadının çalıştığı bir ortama yer verilmekte, 2006 yılında çekilmeye başlanan dizide ise çalışma hayatındaki kadınların

sayısı artmaktadır. Roman içinde yer alan karakterler üzerinde gidildiğinde bu duruma olumlu bir anlamın yüklendiği söylenemez. Eserin kötü karakteri Ferhunde aynı kötülükleri yapmaya devam eder, Necla ancak eşinin parasıyla bir iş sahibi olabilir, Leyla ise üniversite bitirmediği gerekçesiyle vasıflı bir işte çalışma fırsatını bulamaz, zaten kendisi de bir süre sonra evlilik ve çocuk doğurmaya yöneldiği için çalışmayı da düşünmez. Yani, modernleşme sürecine girilmiş olmasına karşın, eserde, filmde ve dizide kadın özel alanda, erkek ise kamusal alanda resmedilmektedir.

Çalışmanın altıncı soru cümlesi **“iki farklı dönemdeki film ve dizide toplumsal cinsiyet rollerinin “hegemonik erkeklik” kavramı bakımından benzerlikleri nelerdir”**e bağlı olarak şu sonuçlar bulunmuştur:

Connell’ın hegemonik erkeklik kavramı, erkekler için geçerli olan cinsiyet tanımlamalarını sorgulaması açısından önem kazanır. Kullanılan materyallerdeki erkek karakterleri, toplum tarafından kendilerine yüklenen erkekliği yaşamaktadırlar ve bundan tam olarak hoşnut oldukları söylenemez. Aslında bu erkekler, sorgulama aşamasında değildirler ancak; bu yükü omuzlarında hissederler ve bu da onları zora sokar. Bir erkeğin şartlar ne olursa olsun, ailesine bakma yükümlülüğü romanda ve dizilerde erkekler için sıkıntı verici bir durum yaratır. Özellikle, işsizlik meselesinin her üç dönemde de aynı şekilde incelenmesi göz önüne alındığında; anlamsal olarak değişen bir şeyin olmadığı görülür. İşsiz bir erkeğe kimse saygı duymaz, kendi ailesi bile. Aile babası olan Ali Rıza Bey’in işsiz kalmasının ardından, bahsedilen olayı yaşamasıyla beraber sessizliğe gömülmesi, artık hiçbir hak iddia edemeyeceği için böyle davrandığının ispatıdır. Onun bu sessizliğini Foucault’nun öznesinin gösterdiği türden bir direniş olarak algılamak elbette ki iyimserliktir.

İki farklı dönemde yer alan filmde ve dizideki hegemonik erkeklik kavramı açısından incelendiğinde, çalışma alanlarının genişlemesi dışında bir değişiklik olmadığını söylemek mümkündür. İlk dizide romana bağlı olarak, Ali Rıza Bey’in iş bulma çabası eski işyerindeki patronu Muzaffer Bey’in yanına gitmesiyle sınırlı kalırken, 2006’da yayınlanmaya başlayan dizide Ali Rıza Bey, iş bulma çabasına hiçbir zaman son vermez. Kitap satar, evden çeviri yapar. Çünkü modern çağ bunu gerektirmektedir. Dizin son

bölümlerinde ise, Ali Rıza Bey kızı Necla'nın eşinden kalan mirası sayesinde her zaman hayali olan kitap dükkânını açar ve burada çalışmaya başlar.

Çalışmanın yedinci ve son problem cümlesi **“film ve dizideki öznelerin toplumsal ilişkilerindeki iktidar çatışmaları nasıl verilmektedir”** şeklindedir. Bu bağlamda ilk olarak, ataerkil ilişkilerin temelinde bulunan “iktidar” kavramıyla hareket etmek gerekir. Foucault'nun iktidar kavramı ise, açıklayıcılığı bakımından bu soruna ışık tutacak cinstendir. Çünkü Foucault, iktidarı tek başına bir kişinin ya da bir grubun diğerleri üzerindeki baskısı olarak almaz. Foucault'nun iktidarında özne ve söylem de yer almaktadır. Foucault, bunlar olmadan iktidarın olmayacağını söylerken, iktidar varsa orada direniş gösterebilecek bir özne vardır ve iktidar belli bir söylem içerisinde oluşturulur demek istemektedir. Bu açıdan bakıldığında, toplumsal cinsiyet anlayışının oluşması ve ifade ettiklerinin irdelenmesi anlamlı olmaktadır. Film ve dizideki öznelerin toplumsal ilişkilerindeki iktidar çatışmalarına bakıldığında, her bir öznenin kendi alanı içinde direniş gösterdiğini söylemek mümkündür. Romana bakıldığında yalnızca Ali Rıza Bey'in işsiz kalması nedeniyle hane içindeki iktidarını kaybetmesine bağlı olarak pasifleşmesi ve direniş göstermemesi söz konusudur. Ancak, o da kimi zaman eşinin çocukları nedeniyle ortaya koyduğu bitmez tükenmez isteklerine bağırarak tepkisini ortaya koyar. 1967 yılında çekilen filmde de Ali Rıza Bey aynı pasif kişiliğini korumaya devam eder. 2006 yılında çekilen ve günümüzde halen devam etmekte olan dizide ise, Ali Rıza Bey'in iktidarı sürekliliğini devam ettirmektedir. Kızlarına ve karısına, roman ve filmde olduğu kadar müsamaha göstermez. Kendi bildiklerini okudukları takdirde ise, konuşmayarak kendisine bir direniş alanı yaratır. Öyle ki, önce haber vermeden evlenen kızı Fikret'le, sonra evlilik dışı bir ilişkiye giren kızı Leyla ile daha sonra aynı şeyi yapan Necla ile konuşmaz, çocuklarının arkasında durduğu için de karısı Hayriye Hanım ile konuşmaz. Burada altı çizilmesi gereken nokta, Şevket'in ne yaparsa yapsın hiçbir zaman bu konumda ele alınmamasıdır. Ali Rıza Bey, tüm yaşananlara rağmen Şevket ile ilişkisini biraz kırılarak da olsa, normal bir şekilde devam ettirir. Leyla ve Necla da tüm baba otoritesine rağmen bildiklerini okumaya devam ederler.

Araştırmanın ana materyalleri olan roman, film ve dizide toplumsal cinsiyetin bu türden inşası incelenmiştir. Kadına ve erkeğe ayrı ayrı yüklenen annelik, karılık, kız çocuğu ya da erkek çocuğu olma, babalık, kocalık gibi anlamlar ve görevler vardır. Bunların hepsi kendi içinde birer söylemdir. Buna bağlı olarak aynı zamanda birer özneler ve iktidar konumuna da sahiptirler. İncelenen materyallerde ailenin tüm bireyleri, baba egemen olmasına rağmen hane içinde kendi iktidarlarına sahiptirler ve kendilerini birer özne olarak konumlandırırlar. Altı çizilmek istenen; bu araçların verdikleri mesajdır. Tüm dönemlerde yeniden üretilen şey, babanın egemen konumda, iktidar olarak kalması gerekliliğidir. Aksi takdirde olaylar içinden çıkılmaz bir hal alır, toplumun çekirdeğini oluşturan aile dağılır.

Bu çalışma, sadece kadınların değil, erkeklerin de toplumsal cinsiyet inşalarından rahatsızlık duyması gerektiği düşüncesi üzerine oluşturulmuştur. Bu alandaki, çalışmaların azlığı sebebiyle, bundan sonraki bu konuda yapılacak incelemelere yardımcı olma umundadır. Ayrıca; inşa edilen anlamların kitleler ya da seyirciler üzerindeki etkileri, geri dönüşümü ortaya çıkarma açısından faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- ACAR, A. C. (1992). *Kadınların İşletmelerde İstihdamı ve Kadınların Çalışmasına Karşı Tutumlarla İlgili Bir Araştırma*. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Fakültesi Personel Yönetimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- ARSLAN, Ş. A. (2000). *Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik*. Ankara: Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.
- AZMAN, A. (2001). Niyazi Berkes – Mümtaz Turhan, Türk Modernleşmesine İki Bakış. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, (4), Ankara: Sosyoloji Derneği.
- BEAUVOIR, S. de (1972). *Kadın, Evlilik Çağı*. İstanbul: Payel Yayınevi.
- BEK, M. ve G., BİNARK, M. (2007). *Eleştirel Medya Okuryazarlığı, Kuramsal Yaklaşımlar ve Uygulamalar*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- BERKES, N. (1965). *Baticılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*. İstanbul: Yöne Yayınları.
- _____ (1969). *Türkiye İktisat Tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- BİRTEK, B. F. (2007). *Toplumsal Cinsiyet Açısından Sosyal Değişimlerin Türk Sinemasında Erkek Kimliklerine Yansıması: Koca Rolü (1980 – 2000) Yılları Arası*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul.
- CELMAN, H. Y. (1992). *Türk Ailesinin Yeni Dönemlerde Ele Alınışı, Gökalp ve Baltacıoğlu Örneği. Sosyo – Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi I. Cilt* içerisinde, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- CHODOROW, N. J. (1978). *The Reproduction of Mothering*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

- CONNELL, R. W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, Toplum, Kişi ve Cinsel Politika*. (Çev., Cem Soydemir), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- COULTHARD, M. (1979). *Söylem Analizine Giriş (Introduction to Discourse Analysis)*. London: Longman.
- ÇELEBİ, N. (1990). *Kadınlarımızın Cinsiyet Rolü Tutumları*. Konya: Sebat Ofset.
- ÇELENK, S. (2005). *Televizyon, Temsil, Kültür, 90'lı Yıllarda Sosyokültürel İklim ve Televizyon İçerikleri*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- ÇUBUKÇU, Y. (2007). *Toplumsal Kurgular ve Cinsiyetçilik*. İstanbul: Evereset Yayınları.
- DEMEZ, G. (2005). *Kabadayıdan Sanal Delikanlıya, Değişen Erkek İmgesi*. İstanbul: Babil Yayınları.
- DOĞRAMACI, E. (1992). *Türkiye'de Kadının Dünü ve Bugünü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- DOYLE, J. (1989). *The Male Experience*. Blackwell Publishing.
- DÖKMEN, Z. Y. (2004). *Toplumsal Cinsiyet, Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- ECEVİT, Y. (1998). *Türkiye'de Ücretli Kadın Emeginin Toplumsal Cinsiyet Temelinde Analizi, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- _____ (2003). Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çalışılabilir?. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, Sayı: 25.
- ENGELS, F. (2009). *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*. Ankara: Alter Yayıncılık.
- ERDER, N. (1984). *Türkiye'de Ailenin Değişimi – Toplumbilimsel İncelemeler Kitabı Sunuş Yazısı. Türkiye'de Ailenin Değişimi, Sanat Açısından İncelemeler içerisinde*, (Yay. Haz., Türköz Erder), Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği.

- ESEN, N. (1991). *Türk Romanında Aile Kurumu*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı.
- _____ (1992). *Türk Ailesinde Değişmenin Romanımıza Yansımaları. Sosyo – Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi II. Cilt* içerisinde, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- FOUCAULT, M. (1987). *Söylemin Düzeni*. (Çev., Turhan Ilgaz), İstanbul: Hil Yayın.
- _____ (1994). *Cinselliğin Tarihi II. Cilt*. (Çev., Hülya Tufan), İstanbul: Afa Yayınları.
- _____ (1999). *Kendini Bilmek*. (Çev., Gül Çağalı Güven), İstanbul: Om Yayınevi.
- _____ (2000). *Hapishanenin Doğuşu*. (Çev., M. A. Kılıçbay), Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- _____ (2001). *Kelimeler ve Şeyler*. (Çev., Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara: İmge Yayınevi.
- _____ (2003). *Cinselliğin Tarihi*. (Çev., Hülya Uğur Tanrıöver), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- _____ (2004). *Felsefe Sahnesi*. (Çev., Işık Ergüden), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- _____ (2005). *Özne ve İktidar, Seçme Yazılar 2*. (Çev., Işık Ergüden, Osman Akınhay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- GAME, A. (1998). *Toplumsalın Sökümü, Yapıbozumcu Bir Sosyolojiye Doğru*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- GEDİK, E. (5 Mayıs 2010). <http://bianet.org/biamag/toplumsal-cinsiyet/106859-dizilerdeki-kadinlik-ve-erkeklik-halleri>
- GIDDENS, A. (2008). *Sosyoloji*. (Yay. Haz., Cemal Güzel), İstanbul: Kırmızı Yayınları.

- GÖLE, N. (1992). *Modern Mahrem, Medeniyet ve Örtünme*. İstanbul: Metis Yayınları.
- GÜNTEKİN, R. N. (1930 baskısından). *Yaprak Dökümü*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- IŞIK, N. (2007). *1990'larda Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet. 90'larda Türkiye'de Feminizm içerisinde*, (Der., Aksu Bora, Asena Günal), İstanbul: İletişim Yayınları.
- İLERİ, S. (2006). *Türk Romanından Altın Sayfalar*. İstanbul: Doğan Kitap.
- İMANÇER, D. (2006). *Toplumsal Cinsiyet Oluşumuna İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar. Medya ve Kadın içerisinde*, Ankara: Ebabil Yayıncılık.
- İMANÇER, D. ve ÖZEL, Z. (2006). *Psikanalitik Açidan Fotoğrafik Görüntüde Toplumsal Cinsiyetin Sunumu. Medya ve Kadın içerisinde*, Ankara: Ebabil Yayıncılık.
- KAÇAR, Ö. (2007). *Toplumsal Cinsiyet ve Kadının Konumu: Türkiye'de Yakın Zamanlardaki Değişimi Anlamak*. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar.
- KAĞITÇIBAŞI, Ç. (1984). *Aile – İçi Etkileşim ve İlişkiler: Bir Aile Değişme Modeli. Türkiye'de Ailenin Değişimi, Toplumbilimsel İncelemeler içerisinde*, (Yay. Haz., Türköz Ender), Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği.
- _____ (2000). *Aile ve Aile Değişimi. Kültürel Psikoloji, Kültür Bağlamında İnsan ve Aile içerisinde*, İstanbul: Evrim Yayınevi.
- KANDİYOTİ, D. (2007). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar*. İstanbul: Metis Yayınevi.
- KAPLAN, N. (2004). *Aile Sineması Yılları, 1960'lar*. İstanbul: Es Yayınları.
- KONGAR, E. (1972). *İzmir'de Kentsel Aile (Yapı, Akrabalarla ve Bürokratik Örgütlerle İlişkiler ve Zaman İçinde Bazı Değişme Eğilimleri)*. Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.

- _____ (2005). *21. Yüzyılda Türkiye, 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- KÜÇÜK, N. T. (1992). *Kadın ve Reklam: Kadınca ve Kadın ve Aile Dergilerinde Kadın İmgeleri, Kullanılan Reklamların Karşılaştırmalı Eleştirel Bir Analizi*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- KUDAT, A. (1990). *Aile ve Yeniden Üretim. Aile Yazıları I, Temel Kavramlar içerisinde*, (Der., Beylül Dikeçligil, Ahmet Çiğdem), Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- LINDSEY, L. L. (1994). *Gender Roles, A Sociological Perspective*, Prentice Hall: Maryville University.
- MARDİN, Ş. (1971). *Tanzimattan Sonra Aşırı Batılılaşma*. Türkiye Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar.
- MARSHALL, C., (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. İstanbul: Bilim Sanat Yayınları.
- MERQUIOR, J. G., (1986). *Foucault*. (Çev., Nurettin Elhüseyni), İstanbul: Afa Yayınları.
- NACİ, F. (1995). *Reşat Nuri'nin Romancılığı: Edebiyat, Eleştiri*. İstanbul: Olağan Yayınları.
- OZANKAYA, Ö. (1986). *Toplumbilim*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- PUNCH, K. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş*. (Çev., D. Bayrak, H. B. Aslan, Z. Akyüz), Ankara: Siyasal Kitabevi.
- SANCAR, S. (2008). *İdeolojinin Serüveni, Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- _____ (2009). *Erkeklik: İmkânsız İktidar, Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*. İstanbul: Metis Yayınları.

- SARAN, A. (1979). Aile Hayatı ve Toplum. *Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Dergisi*, (3), İstanbul : İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- SARAÇGİL, A. (2005). *Bukalemun Erkek*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- SARIHAN, Ş. (2004). *Yeni Medeni Yasa Kadınlara Neler Getirdi?*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi ve Cumhuriyet Kadınları Derneği Yayını.
- SAYILAN, F. ve ÖZKAZANÇ, A. (2009). İktidar ve Direniş Bağlamında Toplumsal Cinsiyet: Bir Okul Etnografisi. *Toplum ve Bilim Dergisi*, İstanbul: Birikim Yayınları.
- SCHROEDER, S. K. (2007). *Popüler Feminizm, Türkiye ve Britanya'da Kadın Dergileri*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- SCOTT, J. W. (2007). *Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi*. (Çev., Aykut Tunç Kılıç), İstanbul: Agora Kitaplığı.
- SEGAL, L. (1990). *Ağır Çekim, Değişen Erkeklikler, Değişen Erkekler*. (Çev., Volkan Ersoy), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- SENDER, K. (2003). *Selling Sexual Subjectivities, Audiences Respond to Gay Window Advertising. Gender, Race and Class in Media, A Text- Reader* içerisinde, (ed. Gail Dines, Jean M. Humez), London: Sage Publications.
- SPARGO, T. (2000). *Foucault ve Kaçıklık Kuramı*. (Çev., Kaan H. Ökten), İstanbul: Everest Yayınları.
- STEEVES. H. L. (2005). *Feminist Teoriler ve Medya Çalışmaları. Medya, İktidar, İdeoloji* içerisinde, (Der., Mehmet Küçük), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- TANRIVERMİŞ, Ş. (2007). *Televizyon Dizilerinde Erkek İmgesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- TEKELİOĞLU, O. (2003). *Foucault Sosyolojisi*. İstanbul: Alfa – Aktüel Kitabevi.

- TÜRKDOĞAN, O. (1992). *Türk Ailesinin Genel Yapısı. Sosyo – Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi I. Cilt* içerisinde, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- URHAN, V. (2000). *Michel Foucault ve Arkeolojik Çözümleme*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- WALBY, S. (1997). *Gender Transformations*. New York: Routledge.
- _____ (1990). *Theorizing Patriarchy*. Oxford: Blackwell.
- YILDIZ, G. (14 Ekim 2009). http://www.kadinmuhendisler.org/gy_patriarka.aspx
- YÜKSEL, M. (2003). *Feminist Hukuk Kuramı ve Feminist Düşünce Teorileri*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- ZOONEN, L. van (2002). *Medyaya Feminist Yaklaşımlar. Medya Kültür Siyaset* içerisinde, (Der., Süleyman İrvan), Ankara: Alp Yayınevi.
- ZÜLFİKAR, H. (1979). *Reşat Nuri Güntekin'in Hançer, Hülleci, Yaprak Dökümü, Eski Şarkı, Tanrı Dağı Ziyafeti, Balıkesir Muhasebecisi Adlı Oyunlarında Tipler*. Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- <http://buket.blogspot.com/2007/01/sylem-sylem-analizi-sosyo-psikolojik.html> (17 Haziran 2010).
- http://www.ksgm.gov.tr/kanun_4320.php (7 Haziran 2010)
- Sosyoloji Sözlüğü (15 Şubat 2010)
- http://www.ogretmenlerforumu.com/sosyoloji_ders_notlari/sosyoloji_sozlugu-t5279.0.html
- <http://www.scribd.com/doc/15947484/MEDYA-ANALZCERKSOYLEM-ANALZ-Hoca-Notu> (15 Haziran 2010).

Türk Dil Kurumu Sözlüğü (23 Mart 2010)

<http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=ataerkil&ayn=tam>

Wikipedia <http://tr.wikipedia.org/wiki/Ataerkillik> (23 Mart 2010)

<http://www.tumgazeteler.com/?a=4925240> (9 Nisan 2010)

http://www.unicef.org/turkey/cedaw/_gi18.html (7 Haziran 2010)

EK 1⁴⁴

KADINLARA KARŞI HER TÜRLÜ AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ ULUSLAR ARASI SÖZLEŞMESİ (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women)

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi'ni (CEDAW), 1979'daki BM Genel Kurulu'ndan uyarlamıştır.

Önsöz

Bu Sözleşme'ye taraf olan Devletler;

Birleşmiş Milletler Yasasının temel insan haklarına, insan itibar ve kıymetine ve erkeklerle kadınların eşit haklara sahip olmaları gerektiğine inancı tekrar onayladığını *kaydederek*,

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin, insanlara karşı ayrımcılığın kabul edilemezliği prensibini doğruladığını, tüm insanların özgür doğduğunu, eşit itibar ve haklara sahip olduklarını, bu Beyanname'de böylece öne sürülen tüm haklar ve hürriyetlerin cinsiyete davalı olanlar dahil hiçbir ayrıma tabi kılınmaksızın herkes tarafından kullanılabilceğini beyan ettiğini *kaydederek*,

İnsan Hakları Sözleşmelerine Taraf Devletlerin, kadınlar ve erkeklerin tüm ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve siyasi haklardan eşit olarak yararlanmalarını temin yükümlülüğü bulunduğunu *vurgulayarak*,

Birleşmiş Milletler ve ona bağlı uzman kuruluşların nezaretinde kabul edilmiş ve erkeklerle kadınların eşitliğini sağlamaya çalışan uluslararası sözleşmeleri *göz önünde tutarak*,

Ayrıca Birleşmiş Milletler ve ona bağlı uzman kuruluşlarının kabul ettiği erkek ve kadın haklarının eşitliğini sağlamayı amaçlayan kararları, beyanları ve tavsiyeleri de *dikkate alarak*,

⁴⁴ http://www.unicef.org/turkey/cedaw/_gi18.html (7 Haziran 2010)

Ancak. bu çeşitli belşelere rağmen kadınlara karşı ayrımcılığın halen devam etmekte oluşundan *endişe duyarak*,

Kadınlara karşı ayrımcılığın, hak eşitliği ve insan şeref ve haysiyetine saygı ilkelerini ihlal ettiğini, kadınların erkeklerle eşit olarak ülkelerinin siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel hayatlarına katılmalarını engellediğini, toplumun ve ailenin refahının artmasına engel teşkil ettiğini ve kadınların ülkeleri ve insanlık hizmetinde kullanabilecekleri olanakları geliştirmelerini *zorlaştıracığını kaydederek*,

Yoksulluk hallerinde kadınların yiyecek, sağlık, eğitim, öğretim, iş bulma ve diğer ihtiyaçlarının karşılanması bakımından en az imkana sahip olduklarından *endişe duyarak*,

Hakkaniyet ve adalete dayalı yeni uluslararası ekonomik düzenin kurulmasının, kadınlarla erkekler arasındaki eşitliği sağlamak için önemli bir aşama teşkil edeceğine *inanarak*,

Güney Afrika'daki ırk ayrımının, ırkçılığın her şeklinin, sömürgeciliğin, yeni sömürgeciliğin, saldırganlığın, yabancı devlet işgal ve hakimiyetinin ve ülkelerin iç işlerine müdahale etmenin ortadan kaldırılmasının, erkekler ile kadınların eşit haklardan yararlanmaları için gerekli olduğunu *önemle belirterek*,

Uluslararası barış ve güvenliğin kuvvetlendirilmesinin, uluslararası gerilimin azaltılmasının, sosyal ve ekonomik sistemlerine bakılmaksızın bütün ülkeler arasında karşılıklı işbirliğinin, genel ve tam silahsızlanmanın ve özellikle sıkı ve etkili bir uluslararası denetim altında nükleer silahsızlanmanın, ülkeler arasındaki ilişkilerde, adalet, eşitlik ve karşılıklı menfaat ilkelerinin doğruluğunun, yabancı ve sömürge yönetimi veya yabancı işgali altında bulunan yerlerdeki halkların kendi kaderlerini tayin ve bağımsızlık elde etme hakları kadar ulusal hükümler ve toprak bütünlüklerine saygının gerçekleşmesinin, sosyal gelişme ve kalkınmaya ve bunun bir sonucu olarak da erkeklerle kadınlar arasında tam bir eşitliğin elde edilmesine katkıda bulunacağını *doğrularak*,

Bir ülkenin tam ve eksiksiz kalkınmasının, dünyada refahın ve barışın elde edilmesinin, kadınların erkeklerle eşit şartlarda, her alanda azami katkılarının gereğine *inanarak*,

Kadınların ailenin refahına ve toplumun kalkınmasına yaptıkları büyük katkıların henüz tam olarak anlaşılmadığının, anneliğin sosyal önemi ve ana ve babanın aile içinde ve çocukların büyütmesindeki rollerini göz önünde bulundurarak ve kadınların neslin üremesindeki önemli rolünün aile içinde ayrıma neden olmaması gerektiğinin, nitekim çocukların yetiştirilmesinde kadın ve erkek ile toplumun tamamının sorumluluğu paylaşımları gerektiğinin *bilincinde olarak*,

Erkeklerle kadınlar arasında tam bir eşitliğin gerçekleşmesi için kadınlar ile erkeklerin toplumdaki geleneksel rollerinde bir değişiklik ihtiyacı bulunduğunun *farkında olarak*,

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi'nde yer alan ilkeleri uygulamaya ve bu amaçla bu tür ayrımcılığın her şekli ve oluşumunun ortadan kaldırılmasını için gerekli önlemleri almaya *kararlı olarak*,

Aşağıdaki hususlarda anlaşmışlardır:

Bölüm I

Madde 1

İşbu Sözleşme'ye göre Kadınlara karşı ayırım deyimi kadınların medeni durumlarına bakılmaksızın ve kadın ile erkek eşitliğine dayalı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve diğer alanlardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet veya kısıtlama anlamına gelecektir.

Madde 2

Taraf Devletler, kadınlara karşı her türlü ayırımı kınar, tüm uygun yollardan yararlanarak ve gecikmeksizin kadınlara karşı ayırımı ortadan kaldıracı bir politika izlemeyi kabul eder ve bu amaçla aşağıdaki hususları taahhüt ederler:

5. Kadın ile erkek eşitliği ilkesini kendi anayasalarına ve diğer ilgili yasalara henüz girmemişse dahil etmeyi ve yasalar ile ve diğer uygun yollarla bu ilkenin uygulanmasını sağlamayı;
6. Kadınlara karşı her türlü ayrımı yasaklayan ve gerekli yerlerde yaptırımları da içeren yasal ve diğer uygun önlemleri kabul etmeyi;
7. Kadın haklarının erkeklerle eşit temelde himayesini, yetkili ulusal mahkemeler ve diğer kuruluşlarla kadının her tür ayrımcılığa karşı etkin bir şekilde korunmasını sağlamayı;
8. Kadınlara karşı herhangi bir ayrımcı hareket yapılmasından veya uygulanmasından kaçınmayı ve kamu yetkilileri ile kuruluşlarının bu yükümlülüğe uyumlu olarak hareket etmelerini sağlamayı;
9. Herhangi bir kişi veya kuruluşun kadınlara karşı ayırım yapma girişimini önlemek için bütün uygun önlemleri almayı;
10. Kadınlara karşı ayrımcılık oluşturulan mevcut yasa, yönetmelik, adet ve uygulamaları değiştirmek veya feshetmek için yasal düzenlemeler de dahil gerekli bütün uygun önlemleri almayı;
11. Kadınlara karşı ayrımcılık oluşturan bütün ulusal cezai hükümleri yürürlükten kaldırmayı.

Madde 3

Taraf Devletler kadının tam gelişmesini ve ilerlemesini sağlamak için, özellikle politik, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlar başta olmak üzere bütün alanlarda, erkeklerle eşit olarak insan hakları ve temel özgürlüklerinden yararlanmalarını ve bu hakları kullanmalarını garanti etmek amacıyla yasal düzenleme dahil bütün uygun önlemleri alacaklardır.

Madde 4

1. Kadın ve erkek eşitliğini fiilen sağlamak için Taraf Devletlerce alınacak geçici ve özel önlemler, işbu Sözleşmede belirtilen türden bir ayırım olarak düşünülmeyecek ve hiçbir şekilde eşitsizlik veya farklı standartların korunması sonucunu doğurmayacaktır. Fırsat ve uygulama eşitliği hedeflerine ulaşıldığı zaman bu önlemlere son verilecektir.
2. Anneliğin korunması amacıyla işbu Sözleşme'de belirtilenler dahil, Taraf Devletlerce alınacak özel önlemler, ayrımcı olarak nitelendirilmeyecektir.

Madde 5

Taraf Devletler aşağıdaki bütüzy uygun önlemleri alacaklardır:

- a. Her iki cinsten birinin aşağılığı veya üstünlüğü fikrine veya kadın ile erkeğin kalıplaşmış rollerine dayalı ön yargıların, geleneksel ve diğery bütün uygulamaların ortadan kaldırılmasını sağlamak amacıyla kadın ve erkeklerin sosyal ve kültürel davranış kalıplarını değıştirmek;
- b. Anneliğin sosyal bir görev olarak anlaşılmasını ve çocukların yetiştirilmesi ve gelişiminde kadın ve erkeğin ortak sonımluluğunun tanınmasını öngören ve her durumda çocukların çıkarlarını herşeyden önce gözetey anlayışa dayanan bir aile eğitimini sağlamak.

Madde 6

Taraf Devletler, kadın ticareti ve fahişeliğin istismarının her şekliyle önlenmesi için yasama dahil gerekli bütün önlemleri alacaklardır.

Bölüm II

Madde 7

Taraf Devletler, ülkenin politika ve kamu hayatında, kadınlara karşı ayrımı önlemek için tüm önlemleri alacaklar ve özellikle kadınlara erkeklerle eşit şartlarla aşağıdaki hakları sağlayacaklardır:

- a. Bütün seçimlerde ve halk oylamalarında oy kullanmak ve halk tarafından seçilen organlara seçilebilmek;
- b. Hükümet politikasının hazırlanmasına ve uygulanmasına katılmak, kamu görevinde bulunabilmek ve hükümetin her kademesinde kamu görevleri ifa etmek;
- c. Ülkenin kamu ve politik hayatı ile ilgili hükümet dışı kuruluşlara ve derneklere katılmak.

Madde 8

Taraf Devletler, kadınlara, erkeklerle eşit şartlarda ve hiçbir ayırım gözetmeksizin, hülarmetlerini uluslararası düzeyde temsil etmek ve uluslararası kuruluşların faaliyetlerine katılmak fırsatını sağlamak için gerekli bütün önlemleri alacaklardır.

Madde 9

1. Taraf Devletler, tabiiyetin kazanılmasında, değiştirilmesinde veya muhafazasında kadınlara erkekler ile eşit haklar tanıyacaklar ve özellikle bir yabancıyla evlenmenin veya evlilik sırasında kocanın tabiiyetini değiştirmesinin, kadının da otomatik olarak tabiiyet değiştirmesine, tabiiyetsiz kalmasına veya kocanın tabiiyetini zorla almasına yol açmamasını sağlayacaklardır.
2. Taraf Devletler, çocukların tabiiyeti konusunda kadınlara erkeklerle eşit haklar sağlayacaklardır.

Bölüm III

Madde 10

Taraf Devletler özellikle arasındaki konularda kadın-erkek eşitliği esasına dayanarak eğitimde erkeklerle eşit hakka sahip olmalarını sağlamak için kadınlara karşı ayrımı önleyen bütün uygun önlemleri alacaklardır:

- a. Meslek ve sanat yönlendirilmesinde kırsal ve kentsel alanlarda bütün dallardaki eğitim kurumlarına girişte ve diploma almada okul öncesi, genel, teknik, mesleki ve yüksek teknik eğitimde ve her çeşit meslekde eğitimde eşit şartların sağlanması;
- b. Kadınların erkeklerle aynı ders programlarından yararlanmaları, aynı sınavlara katılmaları, aynı seviyedeki niteliklere sahip eğitim görevlilerine, okul, bina ve malzemesine sahip olmaları;
- c. Kadın ve erkeğin rolleriyle ilgili kalıplaşmış kavramların eğitimin her şeklinden ve kademesinden kaldırılması ve bu amaca ulaşılması için karma eğitimin ve diğer eğitim şekillerinin teşvik edilmesi, özellikle ders kitaplarının ve okul programlarının yeniden gözden geçirilmesi ve eğitim metodlarının bu amaca göre düzenlenmesi;
- d. Burs ve diğer eğitim yardımlarından faydalanmaları için kadınlara erkeklerle eşit fırsatların tanınması;
- e. Özellikle kadın ve erkekler arasında mevcut eğitim açığını en kısa zamanda kapatmaya yönelik olarak, yetişkin ve fonksiyonel okuma-yazma programları dahil, sürekli eğitim programlarına katılabilmeleri için erkeklerle eşit fırsatların verilmesi;
- f. Kız öğrencilerin okuldan ayrılma oranlarının düşürülmesi ve okuldan erken ayrılan kız çocukları ve kadınlar için eğitim programları düzenlenmesi.;
- g. Spor ve beden eğitimi faaliyetlerine aktif olarak katılmaları için erkeklerle eşit fırsatlar tanınması;

- h. Kadınların, ailelerin sağlık ve refahını sağlamaya yardım edecek, aile planlaması bilgisi dahil, özel eğitici bilgiyi sağlamaları.

Madde 11

1. Taraf Devletler, istihdam alanında kadınlara karşı ayrımı önlemek ve kadın-erkek eşitliği esasına dayanarak eşit haklar sağlamak için özellikle aşağıda belirtilen konularda bütün uygun önlemleri alacaklardır:
 - a. Bütün insanların vazgeçilmez hakkı olan çalışma hakkı;
 - b. İstihdam konularında eşit seçim kriterlerinin uygulanması da dahil, erkelerle eşit istihdam imkanlarına sahip olma hakkı;
 - c. Serbest olarak meslek ve iş seçme hakkı, terfi, iş güvenliği, hizmetin tüm şartları ve avantajlarından faydalanma hakkı, çıraklık ileri mesleki eğitim ve bilgi yenileme eğitimi dahil, mesleki eğitim ve sürekli eğitim görme hakkı;
 - d. Sosyal yardımlar dahil eşit ücret hakkı, eşdeğerdeki işte eşit muamele ve işin cinsinin değerlendirilmesinde eşit muamele görme hakkı;
 - e. Ücretli izinle birlikte, özellikle emeklilik, işsizlik hastalık, sakatlık, yaşlılık ve diğer çalışamama hallerinde sosyal güvenlik hakkı;
 - f. Güvenli şartlar içinde çalışma hakkı ve sağlığın ve bu arada doğurganlığın korunması hakkı.

Evlilik ve analık sebebiyle kadınlara karşı olan ayrımı önlemek ve etkin çalışma hakkını sağlamak amacıyla, Taraf Devletler uygun önlemleri alacaklardır:

Hamilelik ve analık izni sebebiyle veya evliliğe bağlı olarak işten çıkarma ayrımını yasaklamak, bu ayrımı yapanları cezalandırmak;

- a. Önceki iş, kıdem ve sosyal haklar kaybedilmeksizin, ücretli olarak aralık izni veya benzeri sosyal içerikli tazminatlar vermek;

- b. Özellikle çocuk bakımevleri ağının tesisi ve geliştirilmesi yoluyla anne ve babanın aile yükümlülüklerini; görev sorumlulukları ve kamu hayatına katılma ile birleştirmeyi mümkün kılan destekleyici sosyal hizmetlerin sağlanmasını teşvik etmek;
- c. Hamilelik süresince zararlı olduğu kanıtlanan işlerde kadınlara özel koruma sağlamak.

Bu maddede yer alan konulara ilişkin koruyucu yasalar bilimsel ve teknik bilgi ışığı altında periyodik olarak yeniden gözden geçirilecek ve gerekirse değiştirilecek, kaldırarak veya uzatılacaktır.

Madde 12

1. Taraf Devletler, aile planlaması dahil sağlık bakım hizmetlerinden kadın ve erkeğin eşit olarak yararlanması için, sağlık alanında kadınlara karşı ayrımı ortadan kaldırarak bütün önlemleri alacaklardır.
2. Bu maddenin 1. paragrafında öngörülen hükümler saklı kalmak kaydıyla Taraf Devletler kadına hamilelik, lohusalık ve doğum sonrası dönemde gerekli hizmetleri sağlayacaklar, hamilelik ve emzirme sırasında yeterli beslenme ile birlikte, gerektiğinde ücretsiz hizmet vereceklerdir.

Madde 13

Taraf Devletler, kadınlara karşı ekonomik ve sosyal hayatın diğer alanlarında erkeklerle kadınların eşit olarak haklardan yararlanabilmelerini sağlayarak kadınlara karşı ayrımcılığın önlenmesi için gerekli ve özellikle aşağıdaki önlemleri alacaklardır:

- a. Aile zammı hakkı
- b. Banka kredisi, ipotek ve diğer mali kredileri elde etme hakları;
- c. Eğlence, spor ve kültürel hayatın bütün yönlerine katılma hakları.

Madde 14

1. Taraf Devletler, kırsal kesim kadınlarının, karşılaştıkları özel sorunları ve ekonominin parasal olmayan sektöründeki çalışmaları dahil ailelerinin ekonomik bakımdan ayakta kalması için oynadıkları belirgin rolü göz önünde tutacak ve işbu Sözleşme hükümlerinin kırsal kesimdeki kadınlara uygulanmasını sağlamak için gerekli bütün önlemleri alacaklardır.
2. Taraf Devletler, kadın ve erkeklerin eşitliği prensibine dayanarak, kırsal kalkınmaya katılma ve bundan yararlanma haklarını sağlamak için kırsal kesimdeki kadınlara karşı ayrımı ortadan kaldıran tüm uygun önlemleri alacaklar ve özellikle kırsal kesim kadınlarına aşağıdaki hakları sağlayacaklardır:
 - a. Her seviyedeki kalkınma planlarının görüşme ve uygulanmasına katılmak;
 - b. Aile planlaması konusunda bilgi, danışma ve hizmetler de dahil olmak üzere yeterli sağlık hizmetlerinden faydalanmak;
 - c. Sosyal güvenlik programlarından doğrudan yararlanmak;
 - d. Teknik yeteneklerini geliştirmek amacıyla tüm toplumsal ve yaygın hizmetler ile birlikte fonksiyonel okur-yazarlık dahil, resmi ve gayri resmi eğitim ile öğretimin her türünden yararlanmak;
 - e. Ekonomik fırsatlardan kendi işinde çalışma veya tam istihdam yoluyla eşit olarak yararlanmak amacıyla kendi kendine yardım grupları ve kooperatifler oluşturmak;
 - f. Bütün toplumsal faaliyetlere katılmak;
 - g. Toprak ve tarım reformunda ve bunun yanı sıra yeniden iskan projelerinde eşit muamele ve tarımsal kredi ve borçlanma, pazarlama kolaylıkları ile uygun teknolojiden yararlanmak;
 - h. Özellikle konut, sağlık, elektrik ve su temini, ulaştırma ve haberleşme konularında yeterli yaşam standartlarından yararlanma haklarını sağlamak.

Bölüm IV

Madde 15

1. Taraf Devletler kadınlara kanun önünde erkeklerle eşit haklar tanıyacaklardır.
2. Taraf Devletler medeni haklar bakımından kadınlara erkeklerinkine benzer hukuki ehliyet ve bu ehliyeti kullanmak için eşit fırsatlar tanıyacaklardır. Özellikle, kadınlara akit yapmada ve mülk idaresinde eşit haklar verecekler ve Mahkemelerde davaların her aşamasında eşit muamele edeceklerdir.
3. Taraf Devletler, kadınların hukuki ehliyetlerini kısıtlamaya yönelik hukuki sonuç doğuran her çeşit sözleşmenin ve diğer özel muamelelerin tamamının geçersiz olduğunu kabul ederler.
4. Taraf Devletler, kadın ve erkeğe hukuki olarak ikametgah seçme taşımada eşit yasal hak tanıyacaklardır.

Madde 16

1. Taraf Devletler kadınlara karşı evlilik ve aile ilişkileri konusunda ayrımı önlemek için gerekli bütün önlemleri alacaklar ve özellikle kadın-erkek eşitliği ilkesine dayanarak kadınlara aşağıdaki hakları sağlayacaklardır:
 - a. Evlenmede erkeklerle eşit hak;
 - b. Özgür olarak eş seçme ve serbest ve tam rıza ile evlenme hakkı;
 - c. Evlilik süresince ve evliliğin son bulmasında ayrı hak ve sorumluluklar;
 - d. Medeni durumlarına bakılmaksızın, çocuklarla ilgili konularda ana ve babanın eşit hak ve sorumlulukları tanınacak, ancak her durumda çocukların çıkarları en ön planda gözetilecektir;

- e. Çocuk sayısına ve çocukların ne zaman dünyaya geleceklerine serbestçe ve sorumlulukla karar vermede ve bu hakları kullanabilmeleri için bilgi, eğitim ve diğer vasıtalarla yararlanmada eşit haklar;
- f. Her durumda çocukların çıkan en üst düzeyde tutularak ulusal yasalarda mevcut veli, vasi, kayyum olma ve evlat edinme veya benzeri müesseselerde eşit hak ve sorumluluklar;
- g. Aile adı, meslek ve iş seçimi dahil her iki eş (kadın-erkek) için, eşit kişisel haklar;
- h. Ücret karşılığı olmaksızın veya bir bedel mukabilinde malın mülkiyeti, kazanımı, işletmesi, idaresi, yararlanılması ve elden çıkarılmasında her iki eşe de eşit haklar.

Çocuğun erken yaşta nişanlanması veya evlenmesi hiçbir şekilde yasal sayılmayacak ve evlenme asgari yaşının belirlenmesi ve evlenmelerin resmi sicile kaydının mecburi olması için, yasama dahil gerekli tüm önlemler alınacaktır.

Bölüm V

Madde 17

1. İşbu Sözleşme'nin uygulanmasındaki gelişmeleri gözden geçirmek amacıyla, Sözleşme yürürlüğe girdiği zaman 18, Sözleşme'ye taraf 35 devletin onayı veya katılmasını takiben, işbu Sözleşme'nin kapsadığı konularda yüksek itibar ve ehliyetle sahip 23 uzmandan oluşan, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi (Bundan böyle Komite diye anılacaktır.) kurulacaktır. Uzmanlar, Taraf Devletlerce kendi vatandaşları arasından seçilecek ve kendi şahısları namına hareket edecekler, seçimlerde dengeli coğrafi dağılım ve belli başlı hukuki sistemlerle birlikte farklı uygarlıkların temsili de göz önüne alınacaktır.
2. Komite üyeleri Taraf Devletlerin aday listesinden gizli oy ile seçilecektir. Her Taraf Devlet kendi vatandaşlarından bir kişiyi aday gösterebilecektir.
3. İlk seçim işbu Sözleşme'nin yürürlüğe girmesinden altı ay sonra yapılacaktır. BM Genel Sekreteri seçimlerden en az üç ay önce Taraf Devletlere adaylarını iki ay

içinde bildirmelerini isteyen bir mektup gönderecektir. Genel Sekreter, aday gösteren taraf Devletleri de belirlemek suretiyle, adayların listesini alfabetik sıraya göre hazırlayacak ve Taraf Devletlere gönderecektir.

4. Komite üyelerinin seçimi. BM Genel Merkezinde. Genel Sekreter tarafından çağrılmış Taraf Devletler toplantısında yapılacaktır. Taraf Devletlerin üçte ikisinin yetersavı oluşturacağı toplantıdadır. en fazla oy veren toplantıda hazır bulunan ve oy veren Taraf Devletler temsilcilerinin salt çoğunluğunun oylarını alan adaylar Komiteye seçileceklerdir.
5. Komite üyeleri 4 yıllık bir dönem için seçileceklerdir. Bununla beraber. ilk seçimde seçilen dokuz üyenin süresi ikinci yılın sonunda bitecek. dokuz üyenin isimleri ilk seçimden hemen sonra Komite Başkanı tarafından kura ile tesbit edilecektir.
6. Komitenin 5 ilave üyesinin seçimi 35 inci onay veya katılmayı takiben bu maddenin 2, 3 ve 4'üncü paragrafları hükümlerine göre yapılacaktır. Bu şekilde seçilen iki yedek üyenin görev süresi iki yılın sonunda sona erecek ve bu iki üyenin ismi Komite Başkanı tarafından kura ile tesbit edilecektir.
7. Boş yerlerin doldurulması için uzmanın Komite'deki görev süresi sona eren Taraf Devlet kendi vatandaşları arasından Komitenin onayına bağlı olmak üzere başka bir uzmanı atar.
8. Komite üyeleri BM Genel Kurulunun onayı ile ve Genel Kurulun Komitenin sorumluluğunun önemini göz önünde tutarak kararlaştıracığı şartlar ve hükümlerle Birleşmiş Milletlerden ücret alacaklardır.
9. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, işbu Sözleşme uyarınca komitenin görevlerini etkin bir şekilde yerine getirebilmesi için gerekli personel ve kolaylıklar sağlayacaktır.

Madde 18

1. Taraf Devletler, işbu Sözleşme hükümlerine etkinlik kazandırmak ve kaydedilen ilerlemeleri belirtmek amacıyla aldıkları yasal, adli, idari ve diğer önlemler hakkındaki bir raporu:
 - a. Sözleşme'nin, ilgili devlet bakımından yürürlüğe girmesini takiben bir yıl içinde;
 - b. Bilahare, her dört yılda bir ve ileride de Komitenin talep ettiği zamanlarda, Komite tarafından incelenmek üzere, BM Genel Sekreterine sunmayı taahhüt ederler.

Raporlarda. işbu Sözleşme yükümlülüklerinin gerçekleştirilmesini etkileyen unsurlar ve güçlükler belirebilir.

Madde 19

1. Komite kendi usul kuralları saptayacaktır.
2. Komite. görevlilerini 2 yıllık bir süre için seçecektir.

Madde 20

1. Komite işbu Sözleşme'nin 18'inci maddesi uyarınca sunulan raporları incelemek üzere normal olarak yılda iki kere ve azami üç hafta süre için toplanacaktır.
2. Komite toplantıları Birleşmiş Milletler Merkezinde veya Komite tarafından uygun bulunan herhangi bir yerde yapılacaktır.

Madde 21

1. Komite, Ekonomik ve Sosyal Konsey aracılığıyla faaliyetleri hakkında BM Genel Kuruluna yıllık raporlar sunacak ve Taraf Devletlerden sağlanan bilgiler ve raporların incelenmesine davanarak tekliflerde ve genel tavsiyelerde bulunabilecektir. Bu teklif ve genel tavsiyeler, Taraf Devletlerin olabilecek yorumlarıyla birlikte Komite raporuna dahil edilecektir.

2. Genel Sekreter Komite raporlarını Kadının Statüsü Komisyonunun bilgisine sunacaktır.

Madde 22

Uzman kuruluşlar, faaliyet alanlarına giren işbu Sözleşme hükümlerinin uygulanmasının görüşülmesi sırasında temsil edilme hakkına sahip olacaklardır. Komite, uzman kuruluşları Sözleşme'nin uygulanması hususunda, faaliyet alanlarına giren konularda raporlar sunmaya davet edebilir.

Bölüm VI

Madde 23

İşbu Sözleşme'deki hiçbir husus kadın ve erkek eşitliğinin gerçekleşmesinde daha etkin olan:

- a. Taraf Devletin yasasındaki veya
- b. O devlet için yürürlükte olan herhangi bir Uluslararası Sözleşme, andlaşma veya anlaşmadaki hükümleri etkileyemeyecektir.

Madde 24

Taraf Devletler işbu Sözleşme ile tanınan hakların tam olarak gerçekleştirilmesi için ulusal seviyede gerekli bütün önlemleri almayı taahhüt ederler.

Madde 25

1. İşbu Sözleşme bütün Devletlerin imzasına açık olacaktır.
2. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri işbu Sözleşme'nin depozitörü olarak tayin edilmiştir.
3. İşbu Sözleşme onaya bağlıdır. Onay belgeleri BM Genel Sekreterine tevdi edecektir.

4. İşbu Sözleşme bütün Devletlerin katılmasına açıktır. Katılma belgesinin BM Genel Sekreterine tevdi edilmesiyle katılma gerçekleşecektir.

Madde 26

1. İşbu Sözleşmenin tadili teklifi Taraf Devletlerden biri tarafından herhangi bir zamanda Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine hitaben yazılı bir başvuru ile yapılabilir.
2. BM Genel Kurulu gerekli gördüğü takdirde böyle bir teklifle ilgili olarak yapılacak işlem hakkında karar verecektir.

Madde 27

1. İşbu Sözleşme 20'nci Onaylama veya katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine tevdi edilmesini takip eden 30 uncu gün yürürlüğe girecektir.
2. 20'nci onay veya katılma belgesinin tevdünden sonra, işbu Sözleşme'yi onaylayan veya katılan her devlet için Sözleşme, kendi onay veya katılma belgesinin tevdünden sonraki 30'uncu gün yürürlüğe girecektir.

Madde 28

1. BM Genel Sekreteri, onaylama veya katılma sırasında yapılan çekincelerin metinlerini alacak ve bütün Taraf Devletlere dağıtacaktır.
2. İşbu Sözleşme'nin hedef ve amacına uymayan hiçbir çekinceye müsaade edilmeyecektir.
3. Çekinceler, BM Genel Sekreterine hitaben herhangi bir zamanda yapılacak ihbar ile geri alınabilir. Genel Sekreter bu ihbardan bütün Devletleri haberdar edecektir. Böyle bir ihbar alındığı tarihte geçerli olacaktır.

Madde 29

1. İki veya daha fazla Taraf Devlet arasında işbu Sözleşme'nin yorum veya uygulanmasından doğan ve müzakere ile çözümlenemeyen herhangi bir uyuşmazlık, birinin talebi ile hakem kuruluna götürülecektir. Taraflar tahkimname talebinden itibaren 6 ay içinde hakem kurulunun teşekkül tarzında anlaşmazlarsa, taraflardan herhangi biri uyuşmazlığı Uluslararası Adalet Divanına, Divan Statüsü uyarınca götürebilir.
2. Taraf Devletlerden her biri işbu Sözleşme'nin imzalanması veya onayı sırasında veya katılma sırasında, kendisini bu maddenin birinci paragrafı ile bağlı saymadığını beyan edebilir. Diğer Taraf Devletler, böyle bir çekince koymuş olan Taraf Devlet karşısında aynı paragrafla bağlı olmayacaktır.
3. Bu maddenin 2'nci Paragrafına göre çekince koyan her Taraf Devlet, BM Genel Sekreterine ihbarda bulunarak her zaman çekincesini geri alabilir.

Madde 30

Arapça, Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca metinlerinin eşit derecede geçerli olduğu, işbu sözleşme Birleşmiş Milletler Genel Sekreterince muhafaza edilecektir.

Yukarıdaki hususları tasdiken, imzaları aşağıda bulunan yetkili temsilciler işbu Sözleşme'yi imzalamışlardır.

EK 2⁴⁵**4320 SAYILI AİLENİN KORUNMASINA DAİR KANUN****Kanun Numarası : 4320****Kabul Tarihi: 14/01/1998****Yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi: 17/01/1998 Sayı: 23233****MADDE 1 - (Değişik: 26/4/2007-5636/1 md.)**

Türk Medenî Kanununda öngörülen tedbirlerden ayrı olarak, eşlerden birinin veya çocukların veya aynı çatı altında yaşayan diğer aile bireylerinden birinin veya mahkemece ayrılık kararı verilen veya yasal olarak ayrı yaşama hakkı olan veya evli olmalarına rağmen fiilen ayrı yaşayan aile bireylerinden birinin aile içi şiddete maruz kaldığını kendilerinin veya Cumhuriyet Başsavcılığının bildirmesi üzerine Aile Mahkemesi Hâkimi meselenin mahiyetini göz önünde bulundurarak re'sen aşağıda sayılan tedbirlerden bir ya da birkaçına birlikte veya uygun göreceği benzeri başka tedbirlere de hükmedebilir:

Kusurlu eşin veya diğer aile bireyinin;

- a) Aile bireylerine karşı şiddete veya korkuya yönelik söz ve davranışlarda bulunmaması,
- b) Müşterek evden uzaklaştırılarak bu evin diğer aile bireylerine tahsisi ile bu bireylerin birlikte ya da ayrı oturmakta olduğu eve veya işyerlerine yaklaşmaması,
- c) Aile bireylerinin eşyalarına zarar vermemesi,
- ç) Aile bireylerini iletişim araçları ile rahatsız etmemesi,

⁴⁵ http://www.ksgm.gov.tr/kanun_4320.php (7 Haziran 2010)

- d) Varsa silah veya benzeri araçlarını genel kolluk kuvvetlerine teslim etmesi,
- e) Alkollü veya uyuşturucu herhangi bir madde kullanılmış olarak şiddet mağdurunun yaşamakta olduğu konuta veya işyerine gelmemesi veya bu yerlerde bu maddeleri kullanmaması,
- f) Bir sağlık kuruluşuna muayene veya tedavi için başvurması.

Yukarıdaki hükümlerin uygulanması amacıyla öngörülen süre altı ayı geçemez ve kararda hükmolunan tedbirlere aykırı davranılması halinde tutuklanacağı ve hakkında hapis cezasına hükmedileceği hususu şiddet uygulayan eş veya diğer aile bireyine ihtar olunur.

Eğer şiddeti uygulayan eş veya diğer aile bireyi aynı zamanda ailenin geçimini sağlayan yahut katkıda bulunan kişi ise hâkim bu konuda mağdurların yaşam düzeylerini göz önünde bulundurarak daha önce Türk Medenî Kanunu hükümlerine göre nafakaya hükmedilmemiş olması kaydıyla talep edilmese dahi tedbir nafakasına hükmedebilir.

Bu Kanun kapsamındaki başvurular ve verilen kararın infazı için yapılan icraî işlemler harca tâbi değildir.

MADDE 2 – (Değişik: 26/4/2007-5636/2 md.)

Koruma kararının bir örneği mahkemece Cumhuriyet Başsavcılığına tevdi olunur. Cumhuriyet Başsavcılığı kararın uygulanmasını genel kolluk kuvvetleri marifeti ile izler.

Koruma kararına uyulmaması halinde genel kolluk kuvvetleri, mağdurların şikâyet dilekçesi vermesine gerek kalmadan re'sen soruşturma yaparak evrakı en kısa zamanda Cumhuriyet Başsavcılığına intikal ettirir.

Cumhuriyet Başsavcılığı koruma kararına uymayan eş veya diğer aile bireyleri hakkında Sulh Ceza Mahkemesi'nde kamu davası açar. Fiili başka bir suç oluştursa bile, koruma kararına aykırı davranan eş veya diğer aile bireyleri hakkında ayrıca üç aydan altı aya kadar hapis cezasına hükmolunur.

Bu Kanunun uygulanmasına ilişkin hususlar yönetmelikle düzenlenir.

Madde 3 - Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 4 - Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

EK 3⁴⁶**REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN HAYATI VE ESERLERİ**

26 Kasım 1889'da İstanbul'da doğdu. Annesi bir vali kızı olan Lütfiye Hanım, babası Askeri Doktor Nuri Bey'di. İlköğrenimini Çanakkale'de tamamladı. İzmir Frere'ler Mektebi'ne devam etti. İstanbul'da Edebiyat Fakültesi'ni bitirdi (1912). Bursa ve İstanbul okullarında Türkçe, edebiyat öğretmeni oldu. 1919'a kadar süren bu dönemde tiyatroyla uğraştı, bir yandan da mizah ve edebiyat dergilerinde çalıştı. Cumhuriyet'ten sonra Maarif Vekâleti müfettişliğine seçildi (1927). Görevi dolayısıyla Anadolu'da çok sık bulundu. 1939 – 1943 arası Çanakkale milletvekiliydi. Türkiye'nin Birleşmiş Milletler topluluğundaki kültür ataşesi oldu. Paris'e gitti. Paris'te talebe müfettişi olarak da bulundu ve 1954'te emekliye ayrıldı. Yurda dönünce akciğer kanserine yakalandı. Tedavi için gittiği Londra'da 7 Aralık 1956'da öldü. Karacaahmet Mezarlığı'na gömüldü.

ESERLERİ:**ROMAN:**

Çalıkuşu (1922)

Gizli El (1924)

Damga (1924)

Dudaktan Kalbe (1925)

Akşam Güneşi (1926)

Bir Kadın Düşmanı (1927)

Yeşil Gece (1928)

Acımak (1928)

⁴⁶ Selim İleri, Türk Romanından Altın Sayfalar, Doğan Kitap, s. 305.

Yaprak Dökümü (1930)

Kızılıcak Dalları (1932)

Gökyüzü (1935)

Eski Hastalık (1938)

Ateş Gecesi (1942)

Değirmen (1944)

Miskinler Tekkesi (1946)

Harabelerin Çiçeği (1953)

Kavak Yelleri (ölümünden sonra 1961)

Son Sığınak (ölümünden sonra 1961)

Kan Davası (ölümünden sonra 1962)

ÖYKÜ:

Gençlik ve Güzellik (1919)

Roçild Bey (1919)

Eski Ahbap (1919)

Tanrı Misafiri (1927)

Sönmüş Yıldızlar (1928)

Leyla ile Mecnun (1928)

Olağan İşler (1930)

OYUNLAR:

Hançer (1920)

Eski Rüya (1922)

Ümidin Güneşi (1924)

Gazeteci Düşmanı-Şemsiye Hırsızı-İhtiyar Serseri (Üç oyun birarada, 1925)

Taş Parçası (1926)

Hüllecî (1926)

Bir Köy Hocası (1928)

Babür Şah'ın Seccadesi (1931)

Bir Kır Eğlencesi (1931)

Ümit Mektebinde (1931)

Felaket Karşısında-Gözdağı-Eski Borç (Üç oyun birarada, 1931)

İstiklal (1933)

Vergi Hırsızı (1933)

Bir Yağmur Gecesi (1943)

Balıkesir Muhasebecisi (1953)

Tanrıdağı Ziyafeti (1955)

Yaprak Dökümü (ölümünden sonra 1971)

Eski Şarkı (ölümünden sonra 1971)

GEZİ:

Anadolu Notları (ilk cildi 1936; ikinci cildi 1966)

EĞİTİM:

Dil ve Edebiyat: Türk Kıraati (1930)

Fransızca – Türkçe Resimli Büyük Dil Kılavuzu (1935)

EK 4**FİLM VE DİZİ KÜNYESİ****YAPRAK DÖKÜMÜ SİNEMA FİLMİ (1967)**

Yönetmen: Halit Refiğ ve Memduh Ün

Oyuncular: Cüneyt Gökçer, Ediz Hun, Fatma Girik, Semiramis Pekkan, Gürel Ünlüsoy, Nurhan Nur, Esin Gürsoy, Güzin Özipek

YAPRAK DÖKÜMÜ TELEVİZYON DİZİSİ (2006)

Yönetmen: Mesude Eraslan

Yapımcı: Kerem Çatay

Oyuncular: Halil Ergün, Güven Hokna, Benu Yıldırımlar, Gökçe Bahadır, Fahriye Evcen, Caner Kurtaran, Deniz Çakır, Tolga Karel

